

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Diplomová práce

Bc. Grigory Markadeev

Česká mluva obce Huluboaia v Moldavsku

Czech spoken in Huluboaia, Moldova

Poděkování:

Především bych chtěl vyjádřit velký dík svému vedoucímu, doc. Sergeji S. Skorvidovi, za jeho vlídný přístup a veškerou pomoc v otázkách české dialektologie, teorie jazyka i stylu, bez níž by tato práce nemohla vzniknout. Děkuji rovněž obyvatelům vesnice Huluboaia za jejich vstřícnost, pohostinnost a obětavou účast na výzkumu. Zvláštní poděkování patří pracovníkům Ministerstva zahraničí ČR a zejména českému konzulovi v Kišiněvě Štěpánu Gilarovi za kontakt na krajany v Moldavsku. Děkuji také všem svým učitelům, kolegům a předchůdcům, jejichž pracemi jsem se při psaní tohoto textu inspiroval. Nakonec chci poděkovat rodičům a přátelům za jejich neocenitelnou podporu a důvěru ve mne.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 08.05.2024 Bc. Grigory Markadeev

Abstrakt

Cílem práce je popsat nářečí české enklávy v obci Huluboaia (Cahulský okres, Moldavsko) ve srovnání s dalšími nářečími severovýchodočeského původu v českých vystěhovaleckých enklávách na území carského Ruska. Materiálovou základnu práce tvoří autentické nahrávky rozhovorů s mluvčími tohoto nářečí získané autorem při terénním výzkumu v roce 2023, konfrontované se staršími záznamy, které v dané lokalitě pořizovali představitelé českých médií před cca 15 lety.

V první části této práce se analyzují podmínky, za kterých se zkoumané nářečí utvářelo. Jedná se především o historický kontext od vzniku obce až po současnost, a také o sociální a kulturní jevy probírané z hlediska jejich vlivu na jazyk. Druhá část se zaměřuje na popis zkoumaného nářečí ve všech rovinách, a to hláskoslovné, morfologické, syntaktické a lexikální, a porovnání zjištěných jevů se situací v českých nářečích na mateřském území a ve varietách češtiny, které se vyvinuly na území bývalého carského Ruska, s přihlédnutím k projevům mezijazykové interference.

Klíčová slova

Moldavsko, Huluboaia/Goluboje, česká krajanská komunita, etnická menšina, česká dialektologie, severovýchodní podskupina českých nářečí v užším smyslu, jazykový kontakt

Abstract

The aim of this paper is to describe the dialect of the Czech enclave in the village of Huluboaia (Cahul district, Moldova) compared to other dialects of North-Eastern Bohemian origin in Czech emigration enclaves in the territory of Russia and Ukraine. The material base of the study consists of authentic recordings of interviews with speakers of this dialect obtained by the author during his field research in 2023, confronted with older recordings made in the locality by representatives of the Czech media about 15 years ago.

The first part of this paper analyses the conditions under which this dialect was formed. It includes, first of all, the historical context from the establishment of the village to the present time, and also the social and cultural phenomena discussed in terms of their influence on the language. The second part focuses on the description of the dialect under examination at all linguistic levels, i.e. phonetic and phonological, morphological, syntactical and lexical, and the comparison of its features with the situation in the Czech dialects in the motherland and in the varieties of Czech that developed in the territory of the former tsarist Russia, with regard to the evidences of interlingual interference.

Key words

Moldova, Huluboaia/Goluboje, Czech expatriate community, ethnic minority, Czech dialectology, Northeast Bohemian dialects, language contact

Seznam použitých zkratk

čes.	český
jzč.	jihozápadočeský
lid.	lidový
moldč.	moldavská čeština
rum.	rumunský
rus.	ruský
spis.	spisovný
svč.	severovýchodočeský
ukr.	ukrajinský

Obsah

Úvod.....	8
1. Dostupná literatura a zdroje informací	10
2. Charakteristika zkoumané obce	14
2.1. Historie obce	14
2.2. Sociolingvistická situace a její proměny v čase.....	18
2.2.1. Složení obyvatelstva a národnostní poměry v obci	18
2.2.2. Náboženství a školství	20
2.3. Tradice a zvyky	22
2.3.1. Vánoce	22
2.3.2. Velikonoce.....	24
2.3.3. Pohřební rituály.....	25
2.3.4. Stínání kohouta	26
2.4. Charakteristika kontaktu jazyků a kultur ve zkoumané obci.....	28
3. Lingvistický popis nářečí.....	32
3.1. Informace o metodice sběru a zpracování materiálu	32
3.2. Charakteristika zkoumaného nářečí v rovině hláskoslovné a tvaroslovné	34
3.2.1. Hláskosloví	34
3.2.2. Tvarosloví	42
3.2.3. Skladba.....	51
3.2.4. Slovní zásoba	59
4. Závěr	64
5. Seznam použité literatury a zdrojů	68
6. Přílohy.....	i
Příloha č. 1 – Informovaný souhlas	i
Příloha č. 2 – Průvodní formulář k nahrávání v tradičních společenstvích	iii
Příloha č. 3 – Fotografie	v
Příloha č. 4 – Ukázky přepisů.....	ix

Úvod

Cílem této diplomové práce je popsat stav českého nářečí, které doznívá ve vesnici Huluboaia v Moldavsku, a to hlavně na základě materiálu z autorova terénního bádání podniknutého v září 2023. Jde o zvukové záznamy položených rozhovorů s místními mluvčími češtiny o celkové délce cca. 250 min. Do výzkumu jsou zahrnuty také starší audiomateriály poskytnuté reportérkou Českého rozhlasu Milenou Štráfaldovou, jen částečně zveřejněné v rozhlasových pořadech jejího autorství z roku 2006. Tyto nahrávky o délce cca. 140 min. jsou zajímavé mimo jiné tím, že mluvčí, kteří jsou na nich zachyceni, již v době naší výpravy z různých důvodů mezi obyvateli obce nebyli. Dalo by se tedy hovořit o dvou synchronních průřezech v materiálu, mezi nimiž je časový odstup delší než 15 let.

Obec Huluboaia neboli rusky Goluboje (v místní ruské, popř. ukrajinské a také české výslovnosti Holuboje) leží na jihozápadě dnešní Moldavské republiky v okrese Cahul. Historie vzniku této osady známé od roku 1885 souvisí s procesem zemědělecké migrace českých rolníků do carského Ruska a později napříč jeho územím, která se odehrávala ve druhé půlce 19. a na začátku 20. století. Zakladatelé této osady se sem přestěhovali z jiné české kolonie, která se nacházela v Melitopolském újezdu Tauridské gubernie a nesla jméno Čechohrad. Nová vesnice v tehdejší Besarabské gubernii byla zprvu (ana)logicky pojmenována jako Novohrad. Potomci těchto přestěhovalců žijí v dané obci dodnes. S Čechy v ní a jejím nejbližším okolí v minulosti sousedily a dnes sousedí různé národy, zejména Moldavané, Ukrajinci, Rusové, Němci, Gagauzové a Bulhaři, které také české krajany nerovnoměrně ovlivňovaly. Místní české komunitě, její kultuře a způsobu života se věnovali autoři řady etnologických studií a novinářských zpráv, ale tamní česká mluva nebyla až dosud prozkoumána. Naše práce chce tuto mezeru podle možnosti zaplnit.

Struktura práce je podřízena tomuto úkolu. V první části podáme celkový obraz dané komunity. Začneme podrobným popisem historie osady, který je nezbytný pro pochopení historických okolností, jež ovlivnily vývoj zkoumaného nářečí. Poté přiblížíme současnou sociolingvistickou situaci v regionu a v samotné vesnici. Zde nás bude zajímat především postavení češtiny v komunitě a její vztah k okolním jazykům. Pokusíme se také nastítnit dynamiku postupně se měnící role češtiny v čase, a to na základě jednak srovnání mluvy respondentů, kteří jsou příslušníky různých generací, a naší osobní zkušenosti z návštěvy obce, jednak hodnocení situace samotnými respondenty. Kromě toho považujeme za důležité pojednat o etnokulturní složce jazykové problematiky, jmenovitě o tradicích a zvycích, které přispívaly nejen k zachování jazyka, ale částečně i k jeho rozvoji. Promluvíme o oslavě Vánoc a Velikonoc, o pohřebních

rituálech a obyčejí stínání kohouta, který se vyskytuje také v jiných českých krajanských komunitách v zahraničí. Na těchto prvcích české etnické identity nás bude zajímat zejména jejich vliv na jazyk prostřednictvím orální kultury, a také inventář jazykových prostředků používaných mluvčími při jejich popisu.

Druhá část práce se zaměřuje na popis současného stavu místního českého nářečí. Protože, jak již bylo řečeno, mluva Čechů z vesnice Huluboaia v Moldavsku (dále jen „moldavská čeština“ nebo „moldč.“) se prozatím nestala předmětem samostatného studia, je naším úkolem zachytit její stav pokud možno nejúplněji ve všech jazykových rovinách, a to hláskoslovné, morfologické, syntaktické a lexikální. Většina jejích dialektologicky relevantních rysů ukazuje na příslušnost k severovýchodní podskupině českých nářečí v užším smyslu (dále svč.). Vezmeme-li v úvahu, že v případě této obce šlo o druhotnou migraci z Čechohradu, není to nijak překvapivé: je totiž známo, že „čechohradská čeština“ měla svč. základ. Tyto rysy se však neprojevují ve zkoumané varietě homogenně a často v různé míře přesahují rámec svč. nářečí. Všude, kde to bude možné, se také pokusíme zjistit, zda se jedná o nářeční jev domácí, jehož obdoby lze sledovat v jiných, již důkladně probádaných varietách češtiny v zahraničí, nebo o přejímku z jazyků okolních národů, pokud se tuto souvislost podaří přesvědčivě prokázat.

Vzhledem k rychle klesajícímu počtu česky mluvících obyvatel vesnice lze očekávat, že v blízké budoucnosti zaznamenání autentické realizace tohoto nářečí už nebude možné. Doufáme, že tato práce pomůže vytvořit určitou představu o jazyce Čechů, kteří žili na moldavské půdě po téměř dvě století, a poslouží jako spolehlivý pramen všem zájemcům o tuto problematiku.

1. Dostupná literatura a zdroje informací

Pro účely naší práce by bylo nepostačující omezit se výhradně na obec Huluboaia v Moldavsku, aniž bychom se dotkli dalších kolonií, které s ní jsou vývojově spjaty. Ve většině pramenů, na které zde odkazujeme, se o českých krajanech v Moldavsku rovněž pojednává v širším kontextu. Zdroje uvedené v této kapitole budou seskupeny podle aspektů nahlížení jednotlivých autorů na krajanské téma a řazeny chronologicky.

V době nepříliš vzdálené od založení předmětné osady byl její vznik zaznamenán ve stati o městě Izmail a Izmailském újezdu Besarabské gubernie v ruskojazyčném encyklopedickém slovníku (Brockhaus – Efron 1894: 851). Po dlouhá léta to také byla jediná zmínka o této české vesnici v ruskojazyčné literatuře.

V českém prostředí podal jednu z prvních zpráv o Češích v Besarábii Stanislav Klíma v publikaci *Čechové a Slováci za hranicemi* (1925). Klíma uvádí dobové informace o počtu českých obyvatel v Novohradě, jak nazývá po starém zvyku vesnici, mezitím již přejmenovanou, a také ve městech ležících na území Besarábie, resp. dnešního Moldavska, Rumunska či Ukrajiny. Nejvýznamnějším prvorepublikovým pramenem pro nás ovšem byla kniha Františka Karase *Československá větev, zapomenutá nebem i zemí* (1937), soustřeďující se převážně na popis českých kolonií v Rumunsku. Její poslední kapitola *Několik listů z kroniky českého Novohradu* byla do knihy zařazena spíše podle zeměpisného než lingvogenetického principu. Autor zde dost beletristicky líčí prý již roku 1856 započaté putování skupiny vystěhovalců z východních Čech, z okolí České Třebové a Žamberka, na Krym, náležející k Tauridské gubernii, a poté založení osady Čechohrad ve vnitrozemí téže gubernie, tedy události, které předcházely vzniku Novohradu, a sleduje historii samotné této kolonie do roku 1935. Text přináší také sociolingvistické údaje týkající se demografické situace, náboženských poměrů, postavení češtiny a českojazyčného školství v této krajanské komunitě.

Dvoustránkový nástin historie Novohradu (a šířeji české komunity v Moldavsku), doplněný o informace vztahující se k období až do rozpadu Sovětského svazu a údaje o počtu Čechů a příslušníků dalších národností v obci k roku 1969, podal historik Jaroslav Vaculík v knize *České menšiny v Evropě a ve světě* (2009). Daleko podrobněji pojednávají o této původně české vesnici, tentokrát uváděné pod názvem Holuboje, Nina Cihlářová, Kateřina Kohoutová, Andrea Štolfová a Tereza Tóthová, autorky kapitoly *Moldávie* v populárněji pojatém kolektivním díle *Krajané* (Kokajsl a kol. 2009), které bylo výstupem projektu České zemědělské univerzity v Praze. Tato kapitola – a jí bezprostředně předcházející *Ukrajina* – je zařazena do oddílu *Bývalý Sovětský svaz*. Zvláště cenné jsou zde národopisné informace získané autorkami při cestě do této obce v

roce 2008, které zrcadlí její stav v první dekádě 21. století. Podobně je laděna kniha novináře Iva Mičky *K Čechům Moldávie* (2011), která obsahuje některé historické informace, popis místních realit, vzpomínky krajanů a autorovy osobní postřehy a dojmy z návštěvy vesnice v roce 2010. Naopak v přehledových etnologických publikacích o krajanské problematice (Brouček 2003; 2011) je tato moldavská obec pouze zmiňována.

Nechybějí ovšem specializované vědecké studie zabývající se národopisnými či sociologickými aspekty českého krajanského života v předmětné obci. Nejstarší z nich s názvem *Etnografické zvláštnosti českého obyvatelstva ve vesnici Goluboje v Moldavské SSR* z pera dvou sovětských autorů, otištěná v *Českém lidu* (Gracianská – Zelenčuk 1974), přináší mimo jiné statistické údaje o národnostním složení obce ve 30. letech 20. století a pro ilustraci etnicko-kulturních kontaktů udává počet smíšených rodin ke konci 60. let s ohledem na každou zde zastoupenou národnost.¹ Autor značně pozdější stati v témž periodiku, která se nazývá *Návratová migrace, reemigrace nebo etnická návratová migrace?* (Luděk 2020), zkoumá příslušné procesy u mladší generace (do 30 let) potomků českých přistěhovalců na území Volyňské a Rivnenské oblasti Ukrajiny, a také v moldavské vesnici Holuboje a okresním městě Cahul. V textu se posuzuje míra identifikace participantů výzkumu s českým národem a uvádí se „počet úspěšných žadatelů o potvrzení příslušnosti ke krajanské komunitě v zahraničí v letech 2006–2016“. Pro úplnost je zde třeba zmínit také bakalářskou práci *Etnická identita moldavských Čechů* (Šmoldas 2008) a diplomovou práci *Subsistenční techniky českých krajanů v moldavském Goluboje* (Ulbrich 2007). Obě jsou zaměřeny etnologicky.

Také v řadě článků publikovaných v periodikách se předmětná obec uvádí jako příklad soužití pestré směsice národů v Moldavsku,² stává se předmětem publicistických reportáží zachycujících současnou situaci ve vsi,³ nebo se zmiňuje okrajově v souvislosti s jinými českými komunitami.⁴ Zvláště zajímavé jsou rozhovory s reemigranty do České republiky⁵ obsahující také autentické materiály, které nám pomohly při přepisu našich zvukových nahrávek (např. text

¹ Informace o národnostním složení vesnice v novější době jsme čerpali z oficiálních webových stránek moldavského sčítání lidu z let 2004 a 2014: https://statistica.gov.md/ru/demograficeskie-nacionalnye-yazykovye-i-kulturnye-xarakteristiki-52_3669.html; <https://recensamint.statistica.md/ru>

² (k.o.) 1990. Mezi Dněstrem i Prutem. In: *Naše rodina* č. 23, s. 3; Štětina, J. 1990. Vzpouza Gagauzů. In: *Lidové noviny* č. 3, s. 6.

³ Viz Dorazín, M. 1993. Zapomenutí krajané. In: *Lidé a země* č. 7, s. 440–441; Doláková, N. 1994. Na skok v Moldávii. In: *Večerník Praha* č. 5, s. 7; Krist, J.M. 1999. Nufărul Alb. In: *Národopisná revue* č. 3, s.175–176; Mikoláš, R. 2006. Čínu vlastně moc neznáme. In: *Lidé a země* č. 6, s. 64–67; Procházková, P. 2014. Konec českého „breptání“ v Moldavsku: reportáž z obce, kde Češi vymírají. In: *Lidové noviny* č. 27, s. 7.

⁴ Víšeš, Z. 2015. Češi ve Vojvodině. In: *Listy* č. 1, s. 47.

⁵ Ducháčková, K. 2011. Česky mluvím odmala. In: *Respekt* č. 22, s. 80; Pluhář, R. 2019. O životě v Moldavsku a návratu do Čech. In: *Zprávy z České* č. 5, s. 1–12.

novoročního „vinče“ otištěný v příloze zpravodaje obce Česká). U dvou novinových článků, které nám při návštěvě moldavské vesnice ukázali v místním školním muzeu, se nám nepodařilo zjistit bližší bibliografické údaje. Fotokopie obou článků uvádíme v příloze této práce.

K mediálním pramenům patří též materiály reportérky Českého rozhlasu M. Štráfeldové (2006a, 2006b), jejichž základem jsou rozhovory s česky mluvícími obyvateli obce. Na webových stránkách České televize je dále k dispozici film *Na cestě po Moldavsku* (Vašíček 2008), jehož část, zhruba třiminutová, byla natočena v této vesnici. Zazněly v něm i kratší výpovědi zdejších českých krajanů v jejich nářečí. Mezi dalšími videi jsou „němý“ 80 vteřin trvající amatérský klip na YouTube (Ružbatský 2011) a reportáž moldavské televize JurnalTV (Comunitate de Cehi 2022). Představu o vesnici skýtají rovněž webové stránky *Hospodářská a kulturní studia* Ekonomické fakulty České zemědělské univerzity⁶ se sekci věnovanou Čechům ve vesnici Holuboje a jinde v Moldavsku. Jsou zde informace etnografické, ekonomické, environmentální, a také cestovatelské, z velké části převzaté z publikace (Kokajsl a kol. 2009). Některé historické údaje týkající se této vesnice lze nalézt na webu *Mapa paměti Volyňských Čechů*. Přestože neleží na Volyni, je zde o ní samostatná stránka.⁷ „Interní“ informace o aktuálním dění ve škole zřízené českou komunitou obce před 90 lety (s fotografiemi) obsahuje ruskojazyčný web zdejšího gymnázia Jaroslava Haška.⁸

Předmětná vesnice byla pod různými názvy zmiňována v uměleckých dílech s dokumentární složkou (Tážký 1965: 525) a v literatuře naučné, a to populárně historické (Borák 2003: 88), populárně národopisné (Lidová kultura 2007: 1172) či místopisné (Mitregová 2009: 44).

Pokud jde o mluvu Čechů ve zkoumané moldavské obci, jen některé její rysy jsou zohledněny ve studii (Skorvid 2024); protože však autor měl k dispozici jedině materiál nahrávek M. Štráfeldové, tyto jevy jsou zde prezentovány omezeně. Genetická příbuznost moldavské češtiny s dalšími českými nářečími na území bývalého carského Ruska nás ovšem nutí přihlídnout i k těmto varietám. Českým nářečím na Ukrajině a v současné Ruské federaci již bylo věnováno poměrně velké množství prací. Tento korpus je pro nás zajímavý i proto, že ve všech případech tu jde o kontakt češtiny s východoslovanskými jazyky (ruštinou, ukrajinštinou), jehož rozmanité projevy chceme sledovat také na materiálu moldavské češtiny. Přihlížíme také k publikacím Jana

⁶ <https://www.hks.re/wiki/moldavie>

⁷ <https://www.volynaci.cz/obec/1004/>

⁸ <https://gim-huluboaia.ucoz.net/>

Auerhana o Čechách na Volyni, na Krymu a na Kavkaze (1920), Jaroslava Vaculíka o dějinách volyňských Čechů (1997–1998, 2000), Jany Jančákové a Pavla Jančáka o mluvě českých reemigrantů z Ukrajiny (2004) a k diplomovým pracím (Brázdová 2021, Hakenová 2015, Mykhaylova 2006, Sukhanek 2014). Zvláště bychom chtěli vyzdvihnout obširnou řadu studií Sergeje Skorvida, které se soustřeďují na obecně jazykovou problematiku českého osadnictví na území Ruska (Skorvid 2016, 2017, 2018–2019, 2021a, 2021b, 2023). Poznatky, které všechny tyto studie přináší, budou v naší diplomové práci využity pro účely srovnávací analýzy.

2. Charakteristika zkoumané obce

2.1. Historie obce

České osídlení v carském Rusku vznikalo v důsledku několika vln české zemědělské migrace ve druhé polovině 19. století, jež byla motivována především ekonomickými důvody. Čeští rolníci, kteří se vydali na cestu v touze po dostatku orné půdy a lepším životě, zakládali kolonie na Volyni, na Krymu, ve vnitrozemské části Tauridské gubernie a na úpatí hor severního Kavkazu. Následně se vlivem různých okolností geografie osídlení rozšířila, a tak se české enklávy objevily v Besarábii (dnešní Moldavsko), Kazachstánu a na Sibiři. Dále se soustředíme jen na ty, které bezprostředně souvisejí s historií zkoumané obce.

Začněme chronologicky od osadníků na Krymu, o jejichž příchodu na tento poloostrov jsou v literatuře různé domněnky. Podle Auerhana (1920: 41) „[p]řesídlení Čechů do tauridské gubernie se počíná rokem 1861“, přičemž „[p]rvní vystěhovalci byli z okresu ústeckého, litomyšlského, vyskomýtského, rychnovského a lanškrounského“, a tuto dataci přijímá většina badatelů. Jedině Karas (1937: 57) kladl stěhování českých rodin, nejvíce prý z okolí České Třebové a Vamberka, na Krym již do roku 1856, což po něm nekriticky opakují autorky kapitoly *Moldávie* v publikaci (Kokajsl a kol. 2009), ale také např. (Dorazín 1993). Je však třeba poznamenat, že roku 1856 sice došlo k ukončení Krymské války, které vytvořilo podmínky k osidlování tohoto území mimo jiné Čechy, ale je nepravděpodobné, že by kolonizace začala hned v tomto roce. Auerhan a Karas se shodují jen v tom, že vln české migrace na Krym bylo několik, a tak v 60. letech 19. století zde vznikly kolonie Alexandrovka, Bohemka (Auerhan) a Tábor (Karas).⁹

S nárůstem počtu obyvatel českých kolonií na Krymu se začal pociťovat nedostatek životního prostoru, proto si někteří osadníci museli hledat nové místo. V roce 1869 se ze všech krymských vesnic přestěhovalo do vnitrozemí Tauridské gubernie celkem 92 rodin, které založily v okolí Melitopolu osadu Čechohrad¹⁰ (Auerhan 1920: 42–44). V 80. letech 19. století se pak část Čechohradských vydala na pozvání ruského statkáře Petra Romaněnka do Besarábie, kde založili osadu, od roku 1885 známou jako Novohrad. Název vznikl zřejmě jako protiklad jména staré kolonie Čechohrad (Karas 1937: 59–61, Vaculík 2009: 90). Je zajímavé, že jiná skupina pozdějších vystěhovalců z Čechohradu nezávisle na té první pojmenovala svou novou osadu na Sibiři stejně, což se nejspíše vysvětluje využitím téhož pojmenovacího modelu (Skorvid 2024: 23).

⁹ Viz také (Sukhanek 2014: 18). Auerhan a Sukhanek rozšiřují tento výčet o další osadu jménem Carekvič.

¹⁰ V roce 1946 dostala tato obec název Novhorodkivka, rusky Novgorodkovka.

Informace o počtech českých přistěhovalců v Besarábii jsou nejednotné. Stanislav Klíma, mylně umístující Čechohrad na Krym, mluví o 26 rodinách (1925: 131); Karas má nejasný údaj 20 vozů (s. 60), naopak Vaculík údaj velmi konkrétní, a to 153 osadníků (s. 90). Největší počet uvádějí Gracianská a Zelenčuk: asi 100 českých rodin (1974: 176), což nezní přesvědčivě vzhledem k údajům z roku 1907 (viz 2.2.1.).

V Encyklopedickém slovníku Brockhause a Efrona (1894: 851) se dočteme, že mezi zakladateli besarabského Novohradu byli Češi zčásti z Čechohradu a zčásti ze Zubovštiny v Kyjevské gubernii. Nezávisle na tomto ruskojazyčném slovníku z 19. století, který sotva mohl znát současný český novinář, totéž tvrdí Dorazín (1993).¹¹ Velmi nejasně hovoří o dvou východiscích migrace jedna z našich respondentek, jejíž představy jsou patrně z velké části ovlivněny četbou Karase, jen místo Čechohradu se v její výpovědi „krátkým spojením“ objevuje Krym:

*naše sou s Moravi¹² no ale z jakího místa točnə nevím / protože sem přijeli do vesnice Češi uš
ə z dvux míst / jedni pšijeli s Krimu a jedni pšijeli [...] nevím tet' votkeť [...] řekli že jix pšijelo
dvanáct vozu první / a druhí pšijeli / nu nevím já / já sem se ňigdá neptala za kolik let pšijeli
druhí sem [...] no z dvux míst pšijeli sem [...] daže dvje muz'iki (dokonce dvě kapely) u nas tadi
v Holuboje je*

Přesněji se k tomu vyjádřila v roce 2006 respondentka M. Štráfěldové. Tato mluvčí uvedla jména vedoucích obou kapel a jejich původ lokalizovala jednak do výše zmíněné Zubovštiny, jednak do Tauridské gubernie, pod kterou spadal jak Krym, tak Čechohrad: *jedna kapela bila Balašovejx a Samkovejx a druhá kapela bila Karáskovejx / Karáskovi přijeli ze Zub'oučini a Balašovi i Samkovi přijeli s Krimu / s Tavr'ičeskiho kraje.*

Není také jasné, kdy přesně osada změnila svůj název. Skorvid (2023: 23) uvádí jako datum přejmenování rok 1912; Mička (2011: 19) prodlužuje oficiální platnost názvu Novohrad do roku 1918 a autorky kapitoly o obci Holuboje v publikaci (Kokajsl a kol. 2009: 214) předpokládají, že oikonymum Novohrad existovalo jako jediné v letech 1885–1907, období mezi lety 1907–1912 pak považují za přechodné, kdy měla vesnice obě jména, kdežto od roku 1912 už bylo používáno pouze to druhé. Přitom je pozoruhodné, že ani Klíma v publikaci z roku 1925 (kde najdeme

¹¹Stěhování Čechohradských do Besarábie však klade tento novinář, jinak zřejmě vycházející z „kroniky českého Novohradu“ od Karase, v rozporu s jejím autorem již do roku 1862. Pro tuto a řadu dalších nepřesností se jeho článek nezdá být spolehlivým pramenem.

¹² S domněním o moravském původu prvních osadníků, v mnoha případech mylným, se v naracích potomků českých přistěhovalců na území někdejšího carského Ruska lze setkat častěji (Skorvid 2024: 19).

formulaci „dnes čítá Novohrad...“), ani Karas, který líčí dějiny obce až do roku 1935, se o novém názvu vůbec nezmiňují.

Jak už bylo řečeno, v literatuře se vyskytuje několik podob tohoto nového jména: rus. Goluboje (vyslovováno často s počáteční frikativou H-), rum. Huluboaia, čes. Holuboje, popř. také Holuboie, a někdy Holubinka. Původ tohoto oikonyma je nejspíše ruský, i když ani to není jisté. Ivo Mička (2011: 19) se domníval, že zpočátku šlo o moldavský název úžlabiny, ve které se nacházel Novohrad; ten byl uzákoněn jako jméno obce v podobě Huluboaia po roce 1918, kdy tento region připadl Rumunsku; teprve Rusové ji po začlenění Moldavska do SSSR v roce 1940 (Mička chybně uvádí rok 1939) „nazvou po svém – Goluboje (bleděmodrá neboli holubičí barva)“. Skutečnost, že si místní Češi zvykli na takto poruštěný název obce, vysvětluje autor zcela laicky: „Ostatně proč ne? Holubů tu sice moc nelítá, ale obloha holubičí barvu má a téměř všechny fasády domků jsou domodra.“ Pro přesnost poznamenejme, že ruské adjektivum *голубой* je pouze etymologicky spojeno s ornitonymem *голубь* a ve 20. století se tato etymologie nemohla stát základem motivace při pojmenování obce (v současné ruštině by protějškem čes. *holubičí* nebo *holubí* byla odvozenina *голубиный*). Jinak volba modré barvy pro nátěr domu není nijak typická právě pro tuto vesnici: při naší cestě z Kišiněva v roce 2023 jsme takové domy potkávali podél silnice poměrně často. Naopak obyvatelé obce se v komunikaci s námi přikláněli k „holubímu“ původu názvu a tvrdili, že kdysi dávno se zde tyto ptáci vyskytovali ve velkém množství. Potvrzení tohoto výkladu nacházíme jednak ve starých slovenských novinách (viz příloha), kde je okolí Novohradu nazýváno „Holubia dolina“, jednak v letmé zmínce o této osadě ve slovenském románu *Amenmarijá*: „je taky česká ves s takovým jménem, co má něco společného s holubama, ale to už jsme mu dobře nerozuměli, jestli se tý vsi říká Goluboje nebo Glubokoje anebo Holubovka“ (Těžký 1965: 525). Teoreticky vzato, český název Holubí by mohl být poruštěn na Holuboje/Goluboje, jenže je zcela vyloučeno, že by nové úředně schválené pojmenování vesnice pocházelo od Čechů, takže místními rodáky upřednostňovaný „ornitologický“ výklad tohoto oikonyma nejspíše spadá do oblasti lidové etymologie.

V následujících odstavcích pouze stručně vytyčíme stěžejní mezníky v dějinách obce. Podrobnější údaje o počtu a složení obyvatelstva v různých obdobích a o historii místního školství budou uvedeny v další části této kapitoly.

V carském Rusku se vesnice nacházela jen 32 let. Na začátku 20. století se jí nepřímo dotkla politika rozvoje zemědělství ve východních regionech země, iniciovaná ministerským předsedou Petrem Stolypinem: v roce 1911 se malá skupina Čechů, asi 10 rodin, přestěhovala

z tehdejšího Novohradu do Kazachstánu, kde založili osadu Borodinovka (Vaculík 2009: 90–91).¹³ V této době byli besarabští Češi také mezi vystěhovalci do Ameriky.

Svůj dopad na Novohrad nebo již Holuboje měla zajisté první světová válka. Na jedné straně krajanskému životu ve vesnici prospěla skutečnost, že se sem dostali čeští zajatci z řad z rakousko-uherské armády (viz 2.2.2.). Na druhé straně někteří místní muži, kteří byli povoláni do války, zahynuli na bojištích. Oběti války dnes připomíná obelisk stojící uprostřed obce naproti hudební škole. Na kameni je seznam padlých vesničanů a na jeho vrcholu je orel.

V meziválečných letech 1918–1939 byla Besarábie součástí Rumunska. V této době zesílily kontakty místních Čechů s Československou republikou, což mimo jiné umožnilo určité oživení školní výuky v češtině (podrobněji 2.2.2).

V roce 1940 pak došlo k připojení Besarábie k SSSR. Sloučením vesnice se dvěma sousedními moldavskými obcemi Lučešti a Tatarešti byl zřízen kolchoz (Graciánská–Zelenčuk 1974: 177) a soukromé pozemky Čechů byly zestátněny. Následovaly represe vůči místním „kulakům“, z nichž část byla deportována do Kazachstánu a na Sibiř (Vaculík 2009: 91). Některým se později podařilo vrátit domů.

Ani druhá světová válka se neobešla bez ztrát na životech vesničanů. Připomíná je stéla s 54 jmény padlých. Je zde pochováno rovněž dalších osm bezejmenných vojáků. V poválečném období pak postihl vesnici hladomor. V knize (Kokajsl a kol. 2009) čteme vzpomínky na to, jak místní lidé jedli žaludy nasbírané v lese. Tentýž příběh jsme zaznamenali v rozhovorech s našimi respondenty. Uvedme zde úryvek jednoho z nich:

nu hlavne že fšexno to umněli upořádat / i mněli dicki co jíst / dáže v holodovku (dokonce když byl hlad) štiricet šestim roku / daže tenkrat / tak to sumněli i skovat (dokázali schovat) i yud'elat i že mněli co / neleuvali se (nebyli líní) xod'ili dó do dub'oviho lesu zbírali žaludi / pak jix vářili pak jix mleli krz másinku (na mlýnku) d'áli s toho ňaki knedliki i jedli

Od rozpadu Sovětského svazu podnes je Huluboaia jednou z obcí v Cahulském okrese Moldavské republiky. Obec je spojená se silnicí, po které jezdí pravidelná autobusová linka do Kišiněva a zpět. Česká složka obyvatelstva v poslední době početně slábne, o čemž bude podrobněji pojednáno v následující části této práce.

¹³ Podobně (Karas 1937: 65). Napsal-li zde autor, že se tito Češi stěhovali „k Uralu mezi Kirgizy“, pak měl na mysli zeměpisnou polohu nové osady a oficiální název Kazachstánu v carském Rusku: Kirgizský kraj.

2.2. Sociolingvistická situace a její proměny v čase

2.2.1. Složení obyvatelstva a národnostní poměry v obci

Sociolingvistická situace ve vesnici, která ovlivnila vznik a vývoj zkoumaného nářečí, se vyznačuje rozmanitými kontakty českého živlu s jazyky a kulturami jiných národů.

Podle Vaculíka (2009: 90) v roce 1907, do něhož autor datuje nejstarší údaje o obyvatelstvu Novohradu, žilo v obci 270 Čechů, 190 Moldavanů, 110 Ukrajinců a 20 Bulharů, celkem 590 obyvatel. Vaculík ovšem neprozrazuje zdroj této statistiky, která budí řadu pochybností. Za prvé jediné Všeruské sčítání lidu, zahrnující také Besarábskou gubernii, proběhlo v carském Rusku o deset let dříve; udává-li autor rok 1907, pak by se mohlo jednat o nepřesné vročení publikace jeho výsledků. Za druhé se v carském Rusku oficiálně neuváděla ani při sčítání lidu, ani v jiných případech národnost, nýbrž jednak vyznání, jednak mateřský jazyk (přitom ukrajinština se evidovala jako maloruština v rámci triády „jazyků ruských“) a jen podle jazyka se usuzovalo na národnost. Nicméně, pokud jde o počet Čechů, údaje Všeruského sčítání lidu z roku 1897 pro Besarábskou gubernii, zveřejněné v roce 1905, jsou velmi podobné údajům Vaculíkovým: v Izmailském újezdě této gubernie, k němuž náležel Novohrad, bylo tehdy 223 rodilých mluvčích češtiny (vyjma obyvatele měst).¹⁴

Klíma v roce 1925, patrně jen dle vlastního odhadu, psal: „dnes čítá Novohrad 500 Čechů“; kromě toho je „v Kišiněvě 90 Čechů“ (s. 131). Také Vaculík zmiňoval Čechy žijící v Kišiněvě, avšak jím udávané počty Čechů v meziválečném Novohradě jsou daleko skromnější: 218 v roce 1929 a 295 v roce 1936 (s. 90). Gracianská a Zelenčuk (1974: 177) sdělovali na základě rumunského sčítání lidu z roku 1930, že tehdy „měla vesnice Goluboje 822 obyvatel, z toho bylo 236 Čechů, 296 Rusů, 188 Moldavanů (nazývaných Rumuny), 85 Bulharů“. Karas (1937: 64) bez uvedení konkrétního roku – podle kontextu to mohla být léta 1934–1935 – tvrdil: „Novohrad má 777 obyvatel, z toho 295 Čechoslováků, 289 Rusů, 107 Bulharů a 86 Rumunů“.

Pomineme-li zjevnou nadsázku Klímy, který asi měl na mysli celkový počet obyvatel vesnice, a určité další rozpory v číslech (při konfrontaci údajů Gracianské–Zelenčuka a Karase máme pocit, že ten poslední zaměnil Rumuny a Bulhary), zůstává celkový obraz, alespoň co se týče počtu Čechů, zhruba stejný. Pro srovnání uvedme podle Gracianské a Zelenčuka statistiku z roku 1969, kdy byla obec již téměř 30 let v Sovětském svazu. Tehdy v ní žilo 431 Ukrajinců (41 %), 235 Čechů (22 %), 236 Moldavanů (22 %), 73 Bulharů (6,9 %), 67 Rusů (6,4 %) a 18 osob

¹⁴ https://viewer.rusneb.ru/ru/000200_000018_v19_rc_1629427?page=96&rotate=0&theme=white

(1,7 %) zařazených do kategorie „ostatní“. Při stále se zachovávající pestrosti národnostního složení obyvatel obce je tedy patrné, že Češi, byť jejich počet zde nijak výrazně neklesl, ztratili v poválečném období dominantní postavení. A tato tendence s postupem času jen sílila.

Je známo, že původně nebylo ve vesnici zvykem, aby Češi vstupovali do smíšených manželství. Jedna z našich respondentek to popisuje takto:

*Češi co tadi bili voňi fšexni nežeňili se i nevdávali se za druhí nácii (příslušníky jiných národů)
/jen mezi sebou jen jak tšebá Žid'i da / voňi taki gde sou tak voňi jenomej mezi svejma*

Od poloviny 20. století však dochází ke změně. Podle Gracianské a Zelenčuka (s. 180) bylo k roku 1969 z celkového počtu 282 rodin 42 čistě českých, 14 česko-ukrajinských, 7 česko-moldavských, 5 česko-ruských a 5 česko-bulharských. Není ovšem úplně jasné, jestli autoři považovali za rodinu všechny lidi žijící společně v jednom domě, nebo brali v potaz generační rozdělení (prarodiče byli evidováni zvlášť a jejich děti a vnoučata zvlášť).

S rozpadem Sovětského svazu se objevuje nový trend – aktivní emigrace obyvatelstva. Jen v období od roku 2006 do roku 2016 bylo úspěšných žadatelů o potvrzení příslušnosti k české krajanské komunitě z Moldavska 160 (Luděk 2020: 223). Autor píše o přímé souvislosti tohoto stavu s následnou reemigrací do ČR. Naši respondenti uváděli jako další atraktivní cílové země relokantů Německo a Rusko. Podobné hodnocení problému najdeme v publikaci (Kokajsl a kol. 2009: 228–229), kde je však mezi oblíbenými destinacemi místo Německa uvedena Itálie. V publicistických textech z posledních 40 let lze dokonce sledovat vývoj tohoto trendu, počínaje „sněním o přesídlení“ (Doláková 1994) a konče konstatováním, že téměř všichni mladí lidé z vesnice odešli (Mikoláš 2006; Ducháčková 2011; Procházková 2014). Tyto skutečnosti potvrzují i naši respondenti.

V materiálech moldavského sčítání lidu z let 2004 a 2014 není česká národnost evidována jako samostatná. V roce 2004 bylo národnostní složení obce následující: z celkového počtu 1011 osob zde žilo 468 Moldavanů, 262 Ukrajinců, 79 Rusů, 16 Gagauzů, 56 Bulharů, 2 Rumuni a 128 „jiných“.¹⁵ O deset let později poklesl celkový počet obyvatel na 794, z toho bylo 440 Moldavanů, 147 Ukrajinců, 68 Rusů, 10 Gagauzů, 26 Bulharů a 99 „jiných“. Poněkud odlišně vypadala v roce 2014 diferenciací obyvatel podle mateřského jazyka: rodilých mluvčích moldavštiny/rumunštiny bylo 385, ukrajinštiny 86, gagauzštiny 7 a bulharštiny 12 – oproti 263 lidem, již za svou mateřštinu

¹⁵Což však nezahrnuje alespoň Poláky, Židy a Romy – těmto národům jsou věnovány samostatné sloupce, v našem případě s nulovou hodnotou.

prohlásili ruštinu. Celková hodnota sloupců „jiné jazyky“ a „neuvedeno“ pak činila 41. Mezi těmito 99 příslušníky jiné než pěti evidovaných národností a 41 mluvčími jiného či neuvedeného jazyka by tedy byli v roce 2014 i lidé hlásící se k národnosti české a rodilí mluvčí češtiny.

Úbytek česky mluvícího obyvatelstva je zajisté dán též postupným odchodem příslušníků nejstarší generace. V době našeho terénního výzkumu v září 2023 se nám podařilo identifikovat mezi obyvateli vesnice pouze šest rodilých mluvčích češtiny.

2.2.2. Náboženství a školství

V novější historii zkoumané vesnice sice náboženství a školství nijak spolu nesouvisejí, avšak v raném období jejich dějin se tyto dvě stránky krajanského života navzájem prolínají, proto se oběma tématům věnujeme v jednom oddíle.

Pokud jde o náboženství, všechny nám známé prameny se shodují v tom, že Češi, kteří přišli do Besarábie, byli katolického vyznání. V roce 1889 však následoval přestup většiny novohradských Čechů, kromě tří rodin, na pravoslaví. Karas (1937: 60–61) spojoval počátek konverze k pravoslaví s osobností Mikuláše Bavlnky, gymnaziálního učitele v Oděse, který měl v obci dům, kde trávil prázdniny: právě on „neustával přemlouvati své rodáky, aby přestoupili na pravoslavnou víru, neboť jenom tak prý si získají větší důvěry“. Mezi důvody, proč se vesničané k tomuto kroku nakonec odhodlali, byla všemi autory zmiňovaná naděje, že v Novohradě bude svůj kostel a farní škola. Přitom Mička (2011: 18–19) zdůrazňuje spíše důvody ekonomické a politické: v roce 1884 bylo carskou vládou zakázáno Čechům nabývat novou půdu, v roce 1888 byly zrušeny české farnosti a od roku 1892 nesměli nepravoslavní Češi vlastnit půdu vůbec.

Kostel v Novohradě nakonec postaven nebyl. Po nějakou dobu docházel do vesnice církevní vrchností jmenovaný kněz, rodem Bulhar, který se místním lidem nelíbil, protože je nutil pracovat zdarma na jeho polích a navíc vyhrožoval, že jim zakáže mluvit česky.

Za Rumunska došlo ve vesnici k částečné rekatolizaci, a to přičiněním katolického kněze, o němž vyprávěla jedna respondentka M. Štráfeldové v roce 2006:

a potom ešče taki přijžd'el s Rumunska ksenc í / voňi d'iš přijeli sem přijmuli pravoslavnu viru / a pak ksenz bil / diš vjed'eli že tadi uš sou / žijou Češi / že tadi jix je víc / tak pšijžd'el ksenz z Rumunska / taki pšivážel im knihi / ešče máme spjévni knihi na českim jaziku fšexni / i modlidbi i fšexno jak se spíva vot:uť / í taki d'ál službi s lidma i pjet rod'in zaz zašli do t'oho / pravos.. katol'ičeskej víri / zas se vrat'ili fkatol'ičesku viru / nu a potom uš ti kerí bili kat'ol'ikama / voňi / von daže bral d'eři kerim bilo vosm devjet let / kerí rodiče x'éli / i tejh d'eři vez do Čex i ti d'eři

se tam učili dál¹⁶ / nu učili se taki ňákimu tam / práci / pracovníctvi / i uš tam ňekeri vostali žít / f Čexax

V Sovětském svazu pak byl vliv náboženství na život obyvatel vesnice minimální, a to i v důsledku vnucování komunistické ideologie. Potvrzují to jak prameny (Kokajsl a kol. 2009: 225–226), tak slova našich respondentů. Nejbližší pravoslavný kostel se dnes nachází v sousední obci Tatarešti a pro značnou vzdálenost jej místní nenavštěvují.

Jiná byla situace se školou. Ta byla skutečně otevřena a výuka probíhala v domě již zmíněného Bavlnky. Vyučoval v ní bývalý chechhradský učitel Jan Horák (Karas 1937: 60 aj.). V letech 1889–1892 se ve škole vyučovalo rusky, od roku 1892 až do Horákovy smrti v roce 1901 i česky. Roku 1902 byla postavena opravdová škola, ve které se až do konce první světové války vyučovalo v ruštině. V roce 1918 učil děti v češtině válečný zajatec Jaroslav Řezáč, který však následujícího roku odešel. Za Rumunška se vyučovacím jazykem ve škole stala výhradně rumunština. Podle Vaculíka (2009: 90) byla v roce 1928 s pomocí ČSR založena další škola, kde od roku 1933 vyučoval Jan Římovský. Ten vedl doplňující výuku češtiny, československé vlastivědy a kurzy češtiny pro dospělé. Od roku 1935 se tato škola stala odbočkou státní rumunské obecné školy a o tři roky později byla otevřena nová budova české školy. Respondentka M. Štráfeldové popsala v roce 2006 tyto události následovně:

potom přišli Rumuni sem i [...] ud'áli rumunskou školu / vopš'e (vůbec) do vobjeda vona bila ruminska škola / maminka vipravovala že taki tam xod'ili / učili se / a po vobjede d'eři Čexu xod'ili k českimu učitelu / bil pan Řim'ouskej / i uš se učili po česki taki / nu potom už d'eři bilo vic i postavili ešče jednu školu [...] nu to uš čisté nazivali česku školu

Po začlenění Besarábie do Sovětského svazu v roce 1940 se jediným vyučovacím jazykem ve škole stala ruština. Citujme dále respondentku M. Štráfeldové: *mi sme se uš učili na ruskim / protože uš to bilo pó.. dob'e hd'iž bil Sov'eckej svas / á maminka má / to se učili fšexni / fšexno na českim se vučili.* V článku (Dorazín 1993) se uvádí, že v roce 1968 „Goluboje navštívila skupina českých studentů pedagogických škol, z nichž někteří chtěli později v české vesnici vyučovat“. Následující politické události realizaci tohoto záměru ovšem znemožnily.

Roku 1974 zničilo předválečnou budovu školy zemětřesení (Kokajsl a kol. 2009: 218). Nová škola, postavená o něco dále v roce 1976,¹⁷ dodnes působí pod názvem Gymnázium

¹⁶ Pravděpodobně jde o zájezd českých dětí do ČSR, který Vaculík (2009: 91) datuje do roku 1938.

¹⁷ Podle údajů ze školního webu.

Jaroslava Haška. Výuka probíhá převážně v ruském jazyce. Před časem existoval ve škole kroužek českého jazyka Novohrádek, který se autorkám kapitoly *Moldávie* v citované publikaci ještě podařilo zastihnout. Češtinu zde vyučovali jak místní mluvčí, tak i návštěvníci z České republiky. Na výuce se během své návštěvy podílel i Ivo Mička (2011: 52–53). V době našeho terénního výzkumu v roce 2023 již kroužek nefungoval. Jeho zánik se časově kryl s počátkem pandemie COVID-19 a ukončením turistiky v obci. Jeden z našich respondentů uvedl, že při třech povinných jazycích (rumunština, ruština a angličtina) nezbývá dětem čas pro čtvrtý, volitelný jazyk. Mezi dalšími důvody zániku kroužku je i nedostatek výukových materiálů. Sami učitelé však vyjadřují přání oživit kroužek vlastními silami.

Zde je třeba zmínit, že kromě obyčejné školy je ve vesnici také škola hudební. Hraje se tu na různé dechové nástroje, proto se jí říká dechovka nebo prostě muzikálka. Výuka hudby probíhá v této škole dodnes.

O úloze hudby při udržování české kultury bude pojednáno v další kapitole naší práce.

2.3. Tradice a zvyky

Než se dostaneme k popisu tradic a zvyků Čechů v moldavské vesnici Holuboje, chtěli bychom říci několik slov o postupu, který jsme při psaní této podkapitoly zvolili. Jde zajisté o problematiku příliš rozsáhlou na to, abychom byli s to sklídit na těchto stránkách všechny plody, které tato půda může přinést. Vyčerpávající popis místních kulturních tradic si zaslouží samostatnou studii a dalece přesahuje rámec našeho lingvistického zájmu. Zaměříme se proto jen na některé jevy, posuzované především z hlediska jejich interakce s jazykem. V dalších výkladech vycházíme jak z prací předcházejících badatelů, tak z osobních postřehů získaných během komunikace s vesničany. Obraz, který zde předkládáme, však není odrazem současné situace, neboť jednak v důsledku mizení zdejšího českého obyvatelstva, jednak působením řady vnějších faktorů (o nichž se také zmíníme) se značná část námi popisovaných tradic již dnes nedodrжуje.

2.3.1. Vánoce

Česká část obyvatelstva vesnice, na rozdíl od ostatních, slaví Vánoce podle katolického kalendáře (Gracianská–Zelenčuk 1974: 179). Autoři článku píší, že 24. prosince slaví Štědrý večer a prostírají slavnostní stůl z jedenácti postních jídel. Jedna z našich respondentek uvedla, že by jich správně mělo být dvanáct. Na stole podle ní nesmí chybět tradiční český kapr, ale hlavně pokrm specifický pro moldavské Čechy: krupicová kaše, které říkají rusky „manka“, jako symbol nebeské many. O půlnoci se rozkrojí jablko, aby se zjistilo, jestli je v něm hvězda. Děti zpívají Ježíškovi písničky a běží se podívat, jaké dárky jim Ježíšek dal do čepice. Jazyk ani obsah těchto písní nám není znám, ale předpokládáme, že se zpívaly česky.

Na druhý den dávají místní Češi studánce jakousi „večeři“ (jejíž složení neznáme), aby se dobytek, kdyby se někam zatoulal, vrátil domů. Slaví-li se 24. doma, 25. je zvykem navštěvovat se navzájem. S oslavou svatého Štěpána je spojeno též koledování. Graciánská a Zelenčuk píše, že také v této vesnici, stejně jako v Čechách, je nejrozšířenější text *Koleda, koleda, Štěpáne*. O Silvestru se během našich rozhovorů nikdo nezmínil a ani v odborné literatuře, ze které jsme čerpali, se toto označení neobjevuje. Místo toho se mluví o Novém roce, tradičním svátku v bývalém Sovětském svazu. Prvního ledna jdou lidé opět ven a návštěvy jsou tentokrát raženy přísně hierarchicky: mladší jdou ke starším, přičemž pořadí se určuje podle věku hlavy rodiny. Předčítají se příležitostné básničky nebo přáníčka – vinče, za které děti dostávají sladké pamlsky. Také zde se dodržuje určitá hierarchie. Nejdříve se vinčuje rodičům, pak blízkým příbuzným a teprve potom všem ostatním. Texty dvou vinčů s variacemi se nám podařilo zaznamenat. Uvádíme je zde.

1) Pro dospělé:

*jeden rok minul do moře vječností a druhej nastáva / nex je tento novej rok pšinese vam mnoho
šěstí a radostí / nejrůčnejši pšani je abiste mnoho let k radostí žili / s novim rokəm*

*jeden rok minul do moře vječností a novi nastáva / nex ten nex vám tento noví rok přinese
objema radostí a spokojeností / v dobroťe i bux at' vás potporuje ve vaše dobre snaze kterou o
mne máte / abi vaše slova bili ke mne promluveni / moje nejrůčnejši pšani jest abiste mnoho
let k radostí žili s novim rokem s novim š':estím*

2) Pro děti:

*tak jak vlnka vlnku stíha / tak rok po roce ubíha / ten krásni novoročni čas / dnes přixází zas /
de po starim običeji / lid'i sobje šěstí pšejou / tak i ja vam budu pšáti / abi pán bux ráčil dáti
/ šěstí zdravi požehnání / to je moje pšání*

*tak jak vlnka vlnku stíha / tak rok po roce ubíha / ten krásni novoroční čas / dnes přixází zas /
jde po starim običeji / lid'i sobje šěstí přeji / tak i já vám budu přátí / abi vám pámbu dá.. ráčil
dáti / fšexno dobře stále zdravi / jarou misl poklit' pravi*

Moldavští Češi také oslavovali svátek Tří králů. Naši respondenti s ním spojovali chození Cikánů s medvědem (převlečeným člověkem), ale Gračiánská a Zelenčuk píše, že tento zvyk se vztahuje k Masopustu (1974: 179). Jedno však nevyklučuje druhé.

Ať je tomu tak či onak, v současné době tyto české tradice ve vesnici postupně mizí. Podle slov našich respondentů kromě nich už dnes nikdo nechodí s písničkami nebo vinči, a také samotní respondenti dávají přednost „neveřejné“ oslavě těchto svátků ve společnosti zbývajících Čechů.

K částečnému udržení této složky české kultury však i nadále přispívá škola. V místním školním muzeu nám předvedli instalaci jesliček a ukázali rekvizity pro krátké představení o Betlému. Viděli jsme také koruny pro oslavu Tří králů. Protože děti, jak nám bylo mnohokrát řečeno, nerozumějí česky, je logické předpokládat, že všechny školní slavnosti probíhají v ruštině.

2.3.2. Velikonoce

Pokud jde o Velikonoce, naši respondenti shodně uvedli, že jsou oproti Vánocům druhořadé. V jednom z rozhovorů zazněl tento etnokulturní postřeh:

u nas u Čěšu nejyjetši svatek v roku jakej je? Vánoce [...] no nejhlavňejši svátek je tadi v Holuboj u Ruskejx u u Moldovanu u ňix je nejhlavňejši to sou Velikonoce

Přestože běžná církevní obřadní kultura ze života místních Čechů téměř vymizela, tyto dva svátky zůstávají hlavními „pilíři“ křesťanství ve zkoumané obci. Jejich určitý protiklad může být dalším argumentem, proč jedna naše respondentka váhala, zda má označit české obyvatele vesnice za katolíky nebo pravoslavné.

Je třeba poznamenat, že samotné slovo *Velikonoce* jsme respondentce napověděli ve formulaci otázky. Během dialogu jsme nabyli dojmu, že obvyklejší je pro ni označení *Paska/Páska*, což je lidová (jiho)ruská nebo také ukrajinská obměna církevněslovanského slova *Pascha*.

K velikonoční tradici patří barvení vajíček a pečení bábovek, na jejichž označení se zde používá stejné lidové (jiho)ruské či ukrajinské slovo *páska*, zatímco jinde než na jihu se totéž označuje ruským slovem *kulič*:

nu tí mi sme tadi pekli nazívaj to páski / takowi jako a t'esto se d'elá jako na koláče dopust'ím nu pasi.. peče se to takovi xlebički / xlebički páska to menujou a po ruski kulič'i to menujou

Nechyběly ani tradiční české náležitosti Velikonoc, například pomlázka. S tou podle vyprávění respondentky M. Štráfeldové z roku 2006 „*nejen kluci xod'ili / já pomatuju ešče můj ta'ínek si vipleť pomlásku takowi s vosmi proutku a potkali se s mím pantátám mího manžela / oňi bili gdisi kamarád'i a potkali se a jeden druhího šlehali*“. O ústní lidové kultuře, která by se k tomuto svátku vázala, nemáme žádné informace. Vůbec v současné době mají Velikonoce u místních Čechů charakter spíše rodinných svátků, které už poněkud ztrácejí církevní význam.

O Velikonocích, stejně jako o Vánocích, je zvykem se vzájemně navštěvovat. Jinak je s oslavou Velikonoc úzce spojeno uctívání památky zesnulých. O tom budeme hovořit dále.

2.3.3. Pohřební rituály

Místní obřadní systém zahrnuje nejen slavení svátků. Neméně zajímavé jsou rituály vztahující se k odchodu člověka do posmrtného života. Než nás do nich zasvětila, popsala naše respondentka nejprve moldavské pohřební tradice:

d'iš umira čəlov''ek to de človjeka na řbituv d'iš provád'eji (doprovázejí) na řbitof človjeka ə hra muz'ika jestli neňi póst to hra muz'ika ə tak traurnyj marš v opš':em (zkrátka smuteční pochod) jakejsi tam je / i ə vipro.. i vodl'a káždiho mosta staj.. vstavaj stát i dávaj pom'ánu / tam kolák i ut'íráček i fs'o / to po cest'e / no to neňi naše česki / to je tádi m'estnaje (místní) / i daže gd'iš vix.. gd'iš vinášeji ə t'elo sə dómu vot stavjej poduški uod'jalá (přikrývky) / tam eš':e něco davaji ə v'etka (větev) vod v'išni na ə / i tam jak se stroji polnəst'ju (úplně) človjek

Přidejme k tomuto úryvku několik poznámek. „Muziku“ hraje dechovka složená z absolventů již zmíněné místní hudební školy. Ta hraje i na českých pohřbech. Podél silnice, která je tepnou obce, protéká v nížině po celé délce cesty malý potok, přes který je mnoho mostů a můstků. U každého z nich stojí člověk, jenž má v ruce ubrousek a speciální pečivo – *pomanu*, které respondentka jinak nazývá *kolák* (tj. koláč). Slovo *pomana* se z moldavštiny či rumunštiny rozšířilo do všech jazyků daného regionu, ale původ má pravděpodobně v ukrajinštině (srov. *поминати* = rus. *поминать*, příbuzné je i české sloveso *vzpomínat*) a znamená památeční chléb. U domu, odkud vynášejí tělo zemřelého, se předtím vytváří z peřin, polštářů, částí oblečení atd. postava připomínající člověka. Patří k tomu i větvička třešně.

České pohřby zase popisuje respondentka takto:

u mňe zemželi maminka tatinek mí sme poxovávali jix jak Čexi poxovávaj / jenomej nu zaspivali písnički fšecko i vinesli sme t'elo tam zaspivali písnički na ulici provedli taki / nu pravda dávali sme pom'any po cest'e tati vot koláče / kolák jak s'imvəl b'iskaň'ečnoj l'ubv''i boga k čilav''ečistvu i i fs'o (jako symbol Boží lásky k lidstvu a nic víc) / i na krxovje taki zaspivali písnički gd'iš uopouščeli hrop (spouštěli rakev) ə do zemňe taki i písnički spivali hrála muz'ika i potomej posle toho lid'i to spouščeli mi doma važime jíst (vaříme něco k jídlu)

Porovnáme-li tyto dvě situace, vidíme synkretický výsledek interakce mezi oběma kulturami. Moldavané si díky Čechům oblíbili dechovou hudbu a Češi od Moldavanů převzali kult *pomany*. Mička (2011: 116) k tomu dodává, že každý, kdo přijde na pohřeb, má dostat „dárek od zemřelého“ – něco z jeho osobních věcí. Rozdávání probíhá přímo na hřbitově. Obsah písní zaznívajících na hřbitově nám zůstal neznámý. Z komentáře respondentky, že místní pravoslavní *bařuški* (tj. kněží) tyto písně tolerují, však můžeme usuzovat, že jejich původ je pravděpodobně český.

Během smuteční hostiny se ve zpěvu pokračuje. Na stole jsou určité pokrmy:

u Čexu to d'icki je / dava se na.. boršt (boršč) něco maso s.. kartoška (brambory) sal'at ňakej / pečou se ti že koláče ab'iz'at'il'no (musí být) koláče pokroutki i dava se kafe z mlíkem

Pokroutky představují sladké pečivo ve tvaru závinu s ořechy. Káva s mlékem je podle slov respondentky nedílnou součástí české smuteční hostiny, na kterou, jak ona říká, *mi nezveme / gdo xce ten přixází*. Hostina se opakuje devátý a čtyřicátý den po úmrtí, dále po půl roce a po roce, ale tentokrát jsou mezi hosty pouze pozvaní lidé. Poté lze na zesnulého takto vzpomínat po několik let podle přání pozůstalých: *xceš každej rok / xceš sedum let devjet let / nu to už hdo jak*.

Také po Velikonocích se podle východoslovanské tradice zvané *Radonica* vzpomíná na zeměle, a to na hřbitově, kde se rozdávají *pomany* nebo velikonoční *pásky*, vajíčka a sladkosti.

2.3.4. Stínání kohouta

Svého druhu „vizitkou“ komunity je prastarý, původně pohanský obyčej *stínání kohouta*. Do širšího kontextu byla tato evropská, mimo jiné slovanská, a tudíž také česká tradice, někdy rozšířená rovněž v českých osadách na území bývalého carského Ruska, uvedena nejnověji ve stati (Skorvid 2024: 513–517). V moldavské vesnici se tento obřad odehrával v listopadu, takzvaně „na posvícení“¹⁸ – přestože kostel, který by byl svěcen, ve vesnici nikdy neexistoval. Gracianská a Zelenčuk (1974: 179) tvrdí, že – zpočátku? – „Češi v Golubém zachovávali tento zvyk na svátek Panny Marie Pomocné, tj. 1. října“, ale hned vzápětí píše, že v této obci „probíhá dnes soud nad kohoutem v období svátků u příležitosti oslav Říjnové revoluce, tj. 7. a 8. listopadu“. V rozhovorech s našimi respondenty jsme se setkali jak s obecným časovým určením „na podzim“, „koncem října“ nebo „v listopadu“, tak s přesnějším označením 8. listopadu jako dne, kdy končí všechny práce na poli. V každém případě význam slova *posvícení* se v povědomí dnešních obyvatel obce setřel, jak dokládají úvodní slova „žalobce kohouta“ během slavnosti, kterou vesničané pořádali v roce 2006, kdy ji nahrála M. Štráfěldová. Uveďme je zde v přepise Skorvida (2023: 515):

Tak tera dnešní deň, to je svátek posvícení. Posvícení, jesi to převest... převíst na ruskej jazyk, to je posvícení vesnice, to jest посвящение... Jak sme neska vid'eli, prišiel k nám tadi báťuška, posv'et'il nám tu českoju muzyk'ál'nuju školu... Tak se svjeťilo kdisi... česk'e vesnice. Proto neska, jag říkaj u nás po ruski, to je sváteční deň, chrám naši vesnice.

¹⁸ Takto Kokajsl a kol. (2009: 221).

Podle naší respondentky šli místní Češi na oslavu s písní „*na posviceňi fšexno to voňi jako f tej apaťice / a ten gdo nepšijde na posviceňi / ten to je blázen pšece*“.

Samotný obřad vyžadoval určitou přípravu. Noc předtím, ze soboty na neděli, ukradli mladí kluci (obvykle ti, kteří měli jít na vojnu) kohouta ze dvora dívky, která se měla brzy vdávat:

t'i co mňeli kohout'i next'eli abi ukradli uš jix / snat skovávali prtože vjed'eli že maji holki i mužou jim ukradnout kohouta / voňi kam x'eli nežikali / kam x'eli zalezjali i tam kradli toho kohouta / ukradli jeho i ráno / uš vjed'eli ráno u koho ukradli kohouta prže každej uš se poďival u koho je u koho něňi

Nedělní ráno začínalo slavnostním průvodem, při kterém se zpívaly písně a hrála místní kapela. Předtím byl sepsán *ortel* – dokument, v němž byl kohout viněn ze všech neštěstí, která se vesničanům během roku přihodila. Formulace byly žertovné, aby se nikdo neurazil. Ortel byl vyhotoven podle všech pravidel, každý sestavovatel připojil na konci své jméno a podpis. Razítkem byla stopa po víně ze sklenice. V místním školním muzeu nám ukázali jeden z dochovaných exemplářů ortelu (viz příloha).

Pozoruhodné na tomto exempláři je, že se jedná o český text zapsaný pomocí cyrilice. Podobně psané české texty ze severního Kavkazu a západní Sibíře analyzuje Skorvid (2021). Vzhledem k tomu, že ve všech těchto případech jde o samostatný laický převod češtiny do ruské abecedy (pisatelé nemohli znát pokusy českých ani ruských intelektuálů 19. a počátku 20. století o zápis češtiny azbukou), bylo by zajímavé porovnat všechny tyto varianty z hlediska pravopisných řešení. Některé řádky ortelu byly ovšem psány v ruštině, zřejmě lidmi, kteří neuměli dost dobře česky. Po sepsání listiny nesli ukradeného kohouta po vesnici ze dvora do dvora:

ab'iz'at'il'nə (určitě) tam nu hospodář podaval stakanek (skleničku) vína / poili (opojili) ab'iz'at'il'nə kohouta / nu anestez'ija a in'ače ne protože to projd'it cil.. celou vesňici nada (je třeba) / i potom nu posl'e celou vesňici / i každá hde je.. je mála hólka nebo mladá holka v a xaťi (v domě) to zav'azoval'i jí ňakusi pentličku i dicki dávali kohoutu na / na ten / na boťički protože to zejma je pozdňi akt'abr' (říjen)

Během cesty se vybíraly peníze, které se pak předávaly majitelům kohoutů. Po přestávce na oběd se vesničané opět scházeli. Průvod mířil na plácek před hudební školou, kde se konala hlavní akce, na které se podíleli všichni obyvatelé vesnice bez ohledu na národnost. Kohout byl postaven před soud a předem připravený ortel předčítal nahlas nejstarší muž, který vylezl na velkou *bečku* – prázdný sud od vína. Po odsouzení kohouta následovala poprava:

na kance plaš':'atk'i (na konci plácku) vikopávali jámu i tam kohouta zakopali / jedna hlava bila vid'et / i bila húlka taková húl kerou mlátíli pšeň'ici [...] i vot tatoho uot človjeka.. človjekoj zavazovali voči etova človjeka vedl'i [...] mu voči vokolo / hrala muz'ika von si zakazoval (objednával) muz'iku / vokolo bečki proxázeli tšikr'at i potomej ho napravovali (nasměřovali) ho rovne kam on musí d'it

Zapojit se do popravky mohli postupně všichni; podle nahrávky Štráfeldové (Skorvid 2023: 516) však museli zaplatit za účast symbolický poplatek ve výši tří lei. Účastníkům, aby byl úkol obtížnější, nejenomže zavazovali oči a vodili je kolem sudu, ale také dávali napít vína. Do toho vyhrávala kapela, a to tak dlouho, dokud to soutěžící nevzdal nebo se netrefil. Jakmile se mu podařilo kohouta údery naslepo zabít, kapela přestala hrát. Popravený pták byl poté uvařen a vítěz k němu musel přidat ještě tři slepice a kbelík vína. Večer se vesničané opět scházeli k slavnostní večeři a tančili. Bylo zvykem přinést něco na stůl. Mohly to být koláče nebo již zmíněné pokroutky.

Tento obřad se udržoval dlouho a zanikl poměrně nedávno, jen několik let před naší návštěvou vesnice. Naši respondenti to přičítali na vrub reportáži místní televize, která tento zvyk veřejně odsoudila, a tak starobylá tradice vzala zaslé. Pracovníci školy se nám svěřili, že by ji chtěli obnovit ne-li s živým kohoutem, tak s atrapou, ale připustili, že se už sotva podaří vzkřísit jejího starého ducha.

2.4. Charakteristika kontaktu jazyků a kultur ve zkoumané obci

Na závěr této části naší práce bychom rádi zhodnotili výsledky jazykové a kulturní interakce českých obyvatel osady s nositeli dalších jazyků a kultur, a to s Rusy, Ukrajinci, Bulhary, Moldavany, Gagauzy a Němci. U každé z uvedených národnostně-jazykových skupin popíšeme povahu a vývoj jejích kontaktů s českým živlem a poté se pokusíme postihnout některé obecné zákonitosti, které se v této oblasti projevují.

Styky s ruským jazykem a kulturou trvaly po celou dobu putování předků dnešních českých krajanů v Moldavsku napříč územím carského Ruska i v samotné zkoumané vesnici, kde Rusové dlouhodobě tvořili jednu z dominantních skupin obyvatelstva. Vliv ruského jazyka a kultury na zdejší Čechy byl a je bezesporu nejsilnější. Svědčí o tom především fakt, že ruština tu dnes vytlačila češtinu ve většině komunikačních domén. Naši respondenti uvádějí, že češtinu používají výhradně při komunikaci s některými příbuznými a mezi sebou navzájem, pokud u toho nejsou další lidé, kteří neumějí česky. Jedna z respondentek zdůraznila, že ve vesnici je zvykem komunikovat tak, aby byl hovor srozumitelný všem přítomným. Přitom jsme však během návštěvy obce zaznamenali české vsuvky také v ruské řeči krajanů, které se ovšem omezují většinou na jednotlivá slova (např. *pojď sem, počkej, zemřel*). Odhlédneme-li od toho, můžeme konstatovat,

že ruština vyplňuje hlavní prostor každodenní komunikace místních Čechů. Tento stav lze vysvětlit působením následujících faktorů:

1. Ruština a čeština patří ke stejné skupině slovanských jazyků. Tato genetická blízkost jednak usnadňuje vzájemné porozumění a osvojování jazyků (do jisté míry i při pasivním učení), jednak umožňuje snadný přenos prvků jednoho jazyka – přinejmenším v oblasti slovní zásoby – do druhého, čímž se zvyšuje jejich vzájemné prolínání.
2. Intenzivní bylo prosazování ruského jazyka prostřednictvím škol (stačí uvést, že výuka ruštiny probíhá ve vesnici nepřetržitě již déle než 80 let).
3. S výjimkou krátkého období rumunské nadvlády (1918–1939) byla ruština státním jazykem jak v carském Rusku, tak později v Sovětském svazu (vedle moldavštiny), a i když v postsovětské Moldavské republice ztratila status státního jazyka, je v některých regionech stále dominantní.
4. Ruština slouží jako lingua franca pro širokou škálu národů obývajících tento region, jejichž rodné jazyky jsou většinou vzájemně nesrozumitelné.
5. Vznik smíšených manželství, který oslabil mimo jiné předávání češtiny dalším generacím v rámci rodiny.
6. V menší míře konverze k pravoslaví a nedostatek podmínek pro udržení české náboženské tradice.

Dochází k určitému prolínání kultur (např. společné slavení kalendářních svátků), ale vědomí rozdílů mezi českými a ruskými tradicemi zůstává.

Naproti tomu ukrajinština, přestože její zastoupení je v regionu poměrně silné (podle sčítání lidu z roku 2014 je třetí po moldavštině a ruštině), má mnohem menší vliv a není, pokud je nám známo, v žádné komunikační oblasti dominantní. Například respondentka z česko-ukrajinské rodiny uvedla, že jazykem komunikace v jejich rodině je ruština. Naopak při jednom z námi nenahraných rozhovorů dal kolemjdoucí Ukrajinec, který se do něho zapojil, přednost rumunštině. Absence nevyhnutelné potřeby učit se ukrajinštinu vzhledem k nerelevantnosti bodů 2, 3 a 4 z výše uvedeného výčtu oslabuje její pozici. Nicméně vliv ukrajinštiny na češtinu lze v řeči našich respondentů do jisté míry vysledovat, což bude podrobněji rozebráno v lingvistické části naší práce.

Roli bulharského jazyka a kultury v životě zkoumané obce je velmi obtížné posoudit na základě údajů, které máme k dispozici. Bulhaři jsou spolu s Rusy, Ukrajinci a Moldavany zmiňováni mezi místními obyvateli od samého počátku existence vesnice, tvoří však ve srovnání

s ostatními uvedenými komunitami nejmenší jazykovou skupinu. Nicméně lze mít za to, že bulharština v obci ještě neodezněla: při sčítání lidu v roce 2014 totiž uvedlo tento jazyk jako svou mateřštinu 12 respondentů. Kromě toho existovaly smíšené česko-bulharské rodiny (například z takové rodiny pochází jedna z našich respondentek). Mluvílo se v nich ovšem převážně rusky. V nám známých obřadech a rituálech, stejně jako v řeči vesničanů, jsme žádné stopy po bulharštině nezaznamenali. Z tohoto zorného úhlu by možná stálo za to jednak důkladně prozkoumat zdejší hřbitov, kde se podle slov našich respondentů nachází řada starých bulharských náhrobků, jednak vzít v úvahu nejen českou, ale i ruskou mluvu obyvatel vesnice, což však přesahuje rámec našeho zájmu.

Nejpočetnější skupinou neslovanského obyvatelstva obce jsou Moldavané. Ti v postsovětském období získali dominantní postavení a tvoří přibližně polovinu z celkového počtu obyvatel. Jazyk tohoto titulního národa dnešního Moldavska, označovaný střídavě jako rumunština nebo moldavština, měl a má v regionu oficiální status: v období rumunské nadvlády v letech 1918–1939 to byl státní jazyk Rumunského království, v Sovětském svazu pak státní jazyk Moldavské SSR a od roku 1991 do současnosti státní jazyk samostatné Moldavské republiky. Všichni naši respondenti uváděli, že rumunštinu tak či onak ovládají a jsou schopni v tomto jazyce číst a rozumět mu, ale používají ho pouze v případě nutnosti, například při komunikaci s některými úřady a při cestách do jiných regionů země. Ve smíšených česko-moldavských rodinách, které známe, je hlavním jazykem komunikace doma ruština. Rumunské vsuvky v české mluvě působí zpravidla cize; více o tom viz v lingvistické části naší práce. Moldavská kultura je vnímána jako stojící v protikladu k české, jak jsme to viděli na příkladu pohřebních obřadů, nicméně k určitému pronikání jejích prvků – např. *pomany* – přece jenom dochází. Důvody, proč rumunština, resp. moldavština nevytlačila ruštinu v běžné komunikaci českých krajanů žijících ve vesnici, jsou tyto:

1. Rumunština patří k románské, nikoli slovanské skupině indoevropských jazyků a je tedy češtině vzdálenější než ruština.
2. Výuka v místní škole stále probíhá převážně v ruštině, na rozdíl od školy v sousední obci Tatarești, kde je dominantním jazykem rumunština.
3. Ruskojazyčný charakter vesnice sem přitahuje další rusky mluvící obyvatele.
4. Účastníci našeho výzkumu patří ke starší a střední generaci a do školy chodily v sovětské době. O mluvě příslušníků mladší generace, s nimiž jsme se nesetkali, nemáme informace.

Gagauzové jsou turkický národ, který vyznává pravoslaví. Na území Besarábie přišli přibližně ve stejné době jako Češi. Při sčítání lidu ve zkoumané obci však byli výslovně uvedeni až v letech 2004 a 2014, přičemž v roce 2014 zde bylo evidováno pouze 7 rodilých mluvčích gagauzského jazyka. Žádné projevy česko-gagauzského jazykového kontaktu se nám nepodařilo zaznamenat.

Zvláštní zmínku si zaslouží Němci, kteří sice nebyli s obyvateli vesnice v přímém styku, ale po určitou dobu s nimi žili v těsné blízkosti. Je známo, že v roce 1908 založili v sousedství Novohradu besarabští Němci vesnici Eichendorf (dnes Doina), kterou podle slov našich respondentů opustili před druhou světovou válkou. Po odchodu Němců byly jejich domy obsazeny jinými lidmi včetně některých českých rodin. Bohužel dnes na základě nám dostupných údajů nemůžeme říci, jaký charakter měly dřívější sousedské kontakty Čechů s Němci a jestli vedly k nějaké jazykové či kulturní interferenci.

Závěry, které lze z výše uvedeného vyvodit, jsou zcela logické a nijak nepřekvapují. Největší vliv na češtinu měly jazyky, které byly v místním prostředí aktivně používány, měly státní podporu a byly šířeny především prostřednictvím škol. Takovými jazyky byly a jsou ruština a rumunština, přičemž ruština, která má k češtině blíže, si z řady důvodů dokázala vydobýt dominantní postavení v každodenní komunikaci vesničanů. Aktivní eroze češtiny začala poté, co padl hlavní pilíř, který ji držel: monolingvální česká rodina. Ruština se ukázala být nejvhodnějším komunikačním prostředkem spojujícím velmi rozdílné národy. Ukrajinština, jazyk se stále velkým počtem mluvčích a češtině rovněž příbuzný, sice zanechala v řeči Čechů určité stopy, ale bez patričné „externí“ podpory neovládla komunikační pole. Ostatní jazyky vzhledem jejich relativně malému zastoupení neměly na češtinu vliv v takové míře, jakou jsme při našem výzkumu mohli zaregistrovat.

3. Lingvistický popis nářečí

3.1. Informace o metodice sběru a zpracování materiálu

V této práci, jak již bylo řečeno v úvodu, vycházíme především z vlastního materiálu získaného v terénu při naší návštěvě obce Huluboaia v roce 2023. Hlavní metodikou sběru byly položené rozhovory s mluvčími nářečí. Komunikace s nimi byla strukturována tak, aby se minimalizovala účast tazatele a respondentům byl poskytnut co nejširší prostor pro odpovědi. Rozhovory byly vedeny na straně tazatele v hovorové češtině, pro srozumitelnost se však v otázkách používaly i prvky místního dialektu.

Podařilo se nám zapojit do výzkumu čtyři participantky, z nichž dvě patřily ke starší a dvě ke střední generaci. Všechny jsou rodilými mluvčími češtiny a v průběhu konverzace prokázaly schopnost rozumět české řeči a vyjadřovat česky své myšlenky. U příslušnic starší generace byla pozorována plynulejší znalost českého jazyka, která je dána jednak tím, že pocházely z ryze české rodiny, jednak jejich pravidelným kontaktem s češtinou a českou kulturou na mateřském území (komunikace s příbuznými, kteří reemigrovali do České republiky, osobní návštěvy, účast na kurzu češtiny pro krajany v Dobrušce). V řeči příslušnic následující generace, pocházejících ze smíšených rodin, bylo znát, že si byly méně jisty svou komunikační kompetencí a pociťovaly nedostatek jazykových prostředků. Všechny čtyři respondentky jsou provdány za příslušníky jiných národů a doma mluví převážně rusky. Také byli během dotazování zmíněni dva další členové místní české komunity, kteří by měli odpovídat našim požadavkům. Bohužel s nimi vzhledem k určitým okolnostem nebylo možné nahrát rozhovory.

Všechny participantky byly předem informovány o účasti na projektu a daly písemný souhlas s anonymním nahráváním a následným zpracováním našich rozhovorů (vzor souhlasu viz v příloze).

Při přepisování zvukových nahrávek v rámci anonymizace byla účastníkům přiřazena kódová označení. Z konečného přepisu byly odstraněny všechny osobní údaje včetně jmen účastníků rozhovoru. Některé obecnější informace o respondentech uvádíme zde:

L: žena, 70–80 let, pochází z ryze české rodiny, je vdaná za Ukrajince, jazykem domácí komunikace je ruština, několikrát navštěvovala ČR jako turistka. Je sestrou B.

B: žena, 70–80 let, pochází z ryze české rodiny, je vdaná za Moldovana, jazykem domácí komunikace je ruština, žila asi tři roky v ČR, kde navštěvovala kurzy češtiny pro cizince, vrátila se domů rok před nahráváním. Je sestrou L.

R: žena, 45–55 let, pochází ze smíšené rodiny, je vdaná za Moldovana, jazykem domácí komunikace je ruština, v ČR nikdy nebyla.

D: žena, 45–55 let, pochází ze smíšené rodiny, je vdaná za místního Čecha, jazykem domácí komunikace je ruština.

Při přepisu textu zvukových nahrávek jsme vycházeli především ze zásad autorů sbírky *České nářeční texty* (1976: 7–9) a zčásti z interních *Instrukcí k přepisu ve stopě dial* ÚČNK FF UK s modifikacemi, které byly pro zachycení specifík českých nářečí ovlivněných východoslovanskými jazyky navrženy Skorvidem (2024: 12–14). Pro přehlednost zde uvedme hlavní symboly.

Realizace samohlásky /i/ označujeme jako *i*, jde-li o její základní variantu, a jako *y*, pokud zní ve výpůjčkách z ruštiny jako ruská střední [ɨ]. Samohláska střední středová, která vzniká v nezpřizvučných slabikách v důsledku kvalitativní redukce ruského typu, se označuje jako *a*. Stejný znak se používá k označení hezitace. Písmeno *w* označuje bilabiální souhlásku v pozici mezi samohláskami; jí podobný polovokál objevující se v ostatních pozicích značíme jako *u* (neslabičné *u*). Souhláska /l/ má v rusismech měkký protějšek, který označujeme jako *l'*, ne však před *i*: protože v této pozici výslovnost kolísá mezi *-li* a *-li* (a to i v plurálových tvarech přičestí minulého domácích sloves), tento akusticky téměř neznatelný rozdíl nezachycujeme a píšeme všude *-li*. Písmena *t'*, *d'*, *ň* označujeme, jak je obvyklé při transkripci českých nářečních textů, příslušné české palatály, od nichž v přepisu neodlišujeme palatalizované souhlásky ruského typu. Měkkost jiných palatalizovaných souhlásek, pronikajících z ruštiny, označujeme apostrofem; dlouhou palatálu, která se ruskou azbukou zapisuje jako *u* nebo *cy*, označujeme jako *š'*. Dvojtečkou označujeme také gemináty *n:*, *z:* aj. Pro označení znělých protějšků *c*, *č* jsou používány grafémy *з*, *ж*. Neznělou velární frikativu označujeme grafémem *x* a její znělý protějšek grafémem *h*. Přízvuk – nepřipadá-li automaticky na první slabiku slova – značíme symbolem ' před samohláskou.

Z interpunkčních znamének používáme dvě tečky, označující nedořečené části slov nebo vět, otazník a vykřičník. Jinak se úseky výpovědi oddělují lomítkem. Velká písmena píšeme jen na začátku vlastních jmen. Vynechání některých pasáží obsahujících nesouvislé části výpovědi značíme trojtečkou v hranatých závorkách. Nesrozumitelné úseky jsou označeny zkratkou *nesrozum.* v kulatých závorkách. Do kulatých závorek také dáváme překlad jednotlivých méně srozumitelných slov, zvláště lexikálních výpůjček, nebo částí nářečních výpovědí, do špičatých závorek pak slova a pasáže, jež jsou mluvčím vynechány nebo nedořečeny, ale vyrozumívají se ze situace a dají se snadno domyslet. Pokud některé hlásky nebo jejich sekvence nejsou dobře slyšet, ale zanechávají stopy mj. na spektrogramu nahrávky, zapisujeme je v horním indexu.

3.2. Charakteristika zkoumaného nářečí v rovině hláskoslovné a tvaroslovné

3.2.1. Hláskosloví

Podle souhrnu příznaků lze moldč. klasifikovat jako geneticky české nářečí v užším slova smyslu s převažujícím podílem rysů severovýchodní skupiny, což se shoduje se situací chechhradské češtiny (Mykhaylova 2006: 19–23), která je naší varietě nejbližší. Nápadné jsou také jevy, společné pro všechna česká přistěhovalecká nářečí na území bývalého carského Ruska, které vznikly v důsledku dalekosáhlého východoslovanského vlivu. Proberme tyto znaky zkoumané variety češtiny podrobněji.

I. Rysy společné českým nářečím v užším smyslu

1) Diftongizace $y > ej$

Objevuje se pravidelně u všech mluvčích, např. *bejt, nakrejt, strejc, mezi svejma, starej českaj jazik, novej, každej* apod. V přejímkách z ruštiny ovšem může být v nom. sg. mask. tvrdých adjektiválií zachována ruská koncovka, někdy ostatně také počesťována na *-ej*, např. *samij staršij* ‚nejstarší‘ vedle *samej velkej svatek* ‚největší‘, *samej hlavnyj xrám* ‚nejhlavnější‘; *mám jeden ur'ok svobodnij* ‚jednu hodinu volnou‘, *každij muzyk'ant* atd.¹⁹ Čtyřikrát se v nahrávkách vyskytla nediftongizovaná podoba infinitivu slovesa *být*, a to ve výrazu *musí byt* se zkráceným vokálem a ruskou variantou */i/*; nejpravděpodobněji tu jde o částečné počesťení ruského výrazu *должен/должна/должно быть*.

2) Diftongizace $ú > ou$

Je provedena důsledně také na začátku slova: *vona nedala ourodu*. Pozoruhodný je doklad *uš fšexnu ovradu sebrali*, ve kterém se druhá část dvojhlásky *ou* realizuje jako *v* a ve slabice po přízvučné dochází k ruské redukci vokálu *o > a*. O konsonantizaci druhé části dvojhlásky *ou* promluvíme dále v oddíle II, bod 4).

3) Úženi $é > í$

Projevuje se v nahrávkách všech mluvčích, přičemž *í* může být zkráceno, např. *mlíko* i *mliko*, *podruhí*, *jedno druhí patí desátí*, *každího*, *svího* vedle *mládiho*, *upíct*, *přiníst*, *převíst/převist* atd. Nežúžené koncovky adjektiválií v případech typu *z dvacet tšétiho na dvacet štvrtavo ne dvacet štvrteho na dv'acet šestího mi sedí.. na dvac^{et} pateho mi s.. doma* apod. se dají vysvětlit

¹⁹ V citátech z českých tradičních textů se setkáme i s nediftongizovanou spisovnou koncovkou tohoto tvaru, byť zkrácenou: *jeden rok minul do moře vječnosti* a *novi nastáva*.

východoslovanským vlivem (kontaminací české koncovky *-iho* a ruské *-ozo* [-əvə] jako ve tvaru *štvrtavo* v uvedené výpovědi, popř. též ukrajinské *-ozo* [-oho]).

4) Protetická hláska před *-o*, *-u* vyslovovaná jako *v* nebo *u*

V pozici před *-o* se realizuje prakticky důsledně v řeči všech mluvčích: *vona*, *s vožexama*, *uodjela*, *uortel*, také u vlastních jmen a nových výpůjček: *babička Uolga*; *vona d'ela uonl'ajn*. Několikrát je zaznamenána rovněž před *-u*: *vučej*, *uučila sem se*, *uud'elat*, *uu nas* ‚u nás‘. V tomto případě podle Skorvida (2024: 27) jde nejspíše o fonetický ukrajinismus, ač ani ruským nářečím není protetické *v* před *-u* cizí (srov. rus. lidové rčení *вумный как вумка*). Při kumulaci předpon jako *po-* a *od-* se mezi dvěma vokály objevuje hiátová hláska *w*: *powodjež:álo* ‚poodjížděli‘.

5) Zánik *l* po souhlásce na konci minulých činných přičestí ve tvaru singuláru maskulina a v jiných pozicích

Vedle očekávaných tvarů jako *nemoh*, *čet*, *utek*, *řek*, *pšines* jsou ojedinělé případy, zachycené u respondentky L, kdy k zániku *l* nedochází: *pomohl*, *řekl*. S největší pravděpodobností si tyto tvary osvojila, když navštěvovala Českou republiku. Ve tvarech nom.-ak. sg. a pl. substantiva *jablko* je důsledně odstraněna tzv. pobočná slabika: *japko*, *japka* (jiné tvary nejsou doloženy). Zajímavé je pravidelně vypouštění počátečního *l* před souhláskou u všech mluvčích, vyslovujících ve vesnici rozšířené příjmení Lněnička jako *Ňěnička*. Teprve z náhrobků na místním hřbitově jsme se dozvěděli, že oficiálně evidovaná podoba tohoto příjmení je *Lněnička*.

6) Zjednodušení skupin konsonantů: vedle podob *de* ‚kde‘, *di* ‚kdy‘, *diš*, *dicki*, *řbitof*, *jesi* ‚jestli‘, *nepomenu* jsou časté také nezjednodušené podoby *gde*, *gdiž*, u jedné mluvčí i *vždicki*, *hřbitof*, *jestli*, *fspomněla*. Oproti převažující podobě *kerej* se však pouze jednou vyskytla při citaci tradičního textu podoba *kterou*.

7) Různé lexikalizované případy disimilace: v substantivu *svarba* (doloženo třikrát u jedné mluvčí v nahrávkách z roku 2023, kdežto v záznamech z roku 2006 se naopak jednou vyskytla podoba *svadba*), ve slovesu *skovat* ‚schovat‘ (projevuje se pravidelně, ale pouze u jedné naší respondentky), v číslovkách *čtyři*, *čtyřicet*, *čtrnáct*, *čtvrtý* a dalších řadových: *štiri*, *štiricet*, *štvrtej*, *f štrnástim roku* – ale také *bilo jim čtiricet*, *f štiřicátim roce* (se zachováním *ř*) a *v dvac^{et} čtvrtím [...] roku*.

8) Zánik počátečního *j-* v příslovci *ještě* je doložen velmi často; jsou však zaznamenány také podoby s *j-*. Vzhledem k různé výslovnosti skupiny *šť* se vyskytují tyto varianty daného lexému: *(j)ěště*, *(j)ěšče*, *(j)ěš':e*.

II. Rysy severovýchodních českých nářečí

1) Změna *i > ej* po ostrých sykavkách

Je v našem materiálu zastoupena pouze v substantivu *zejma*,²⁰ které zároveň odráží „nadměrnou délku“ vokálu v někdy předpřízvučné slabice, jinak v češtině krátkého. V odvozeném slovese je však krátkost: *vouce* [...] *zimovali*, *dobíteg zimoval*.

2) Dloužení *ó, é* v kořeni slov před likvidami a tupými sykavkami

Je zastoupeno ve slovech *bóli*, *léži*, *vjěřim*, *póle*, *zéli*, *cérel* (< celer), *céra* – dat. nebo gen. sg. *svej céři*, *dvěře*.

3) Krácení vysokých samohlásek *ú, í* v koncových slabikách i uvnitř slova

Hojně jsou doloženy podoby *mu \dot{u}* , *dum*, *domu* ‚domů‘, *hodně ur'oku* (výukových hodin), *muže*, *vim*, *d'it* ‚jít‘, *žic* ‚řít‘, *dřiu*, *kolipka*, *spovídat* aj.

4) Obouretná realizace *v*

Vyskytuje se častěji na konci zavřených slabik: *dřiu*, *n'a krxou*, *rou \dot{u} ne*, *pru \dot{u} nix*, ale také na začátku slova před vokály i konsonanty: *von/ \dot{u} on*, *\dot{u} osumdesát*, *\dot{u} obráski*, *máme svuj \dot{u} inohra*.. *máme tši hertary* (přereknutím místo hektary) *vinohradu*, *knedliki sme \dot{u} ařili / vařili sme*, *\dot{u} ostali*, *\dot{u} jed'eli*, ruská částice *vot/ \dot{u} ot*, sporadicky mezi vokály: *u \dot{u} řit*, *takowej*, *poxowávali*, *do \dot{u} w'oči*.

Kolísavá retozubná nebo obouretná realizace /v/ vede ke ztotožnění neslabičné části dvojhlásky *ou* s druhou variantou tohoto fonému. Sporadicky však dochází také k jejímu ztotožnění s variantou první, konsonantickou. K výše uvedenému dokladu tohoto jevu *fšexnu ovradu sebrali* lze doplnit další: *von i vona sov učitelá* (jsou učitelé, substantivní tvar s koncovkou *-a* je podle ruštiny: *учитель*). Zajímavé je také příjmení jednoho z nejstarších českých obyvatel vesnice, s nímž jsme se bohužel pro nemoc nesetkali, které zní v místní výslovnosti zpravidla *Louda* s variantou *Lovda* (srov. u *Lovdovix* – místo očekávaného *-ejx*), ačkoli je oficiálně evidováno jako *Lauda*. V carském Rusku zřejmě bylo toto příjmení opsáno ze starého českého či rakouského dokladu, ve kterém za *ou* stálo *au*.

5) Zánik *v < *w* mezi samohláskami

Pozoruje se ve tvarech slovesa *povídat*, a to *poidat*, *poidá/-a*, *poidala* nebo *pojdam/-am*, *pojday*, *poj dali* a také spojdat se ‚zповídat se‘, řidčeji ve tvaru *neim* ‚nevím‘. S tímto jevem souvisí též

²⁰ U adjektiva *cizej* jde patrně o přechod k tvrdé deklinaci, v příslovci *zejtra* je pak *-ej-* z *-aj-*, nikoli z *-í-* (spis. *zítra* je hyperkorektní novotvar).

vznik typické svč. koncovky dat. a lok. sg. životných maskulin *-oj < -ovi*, o které bude řeč v oddíle Tvarosloví.

6) Obouretná realizace bývalého tvrdého *l* jako *u/w*

Je doložena pouze v nahrávkách z roku 2006, a to u jediné mluvčí: *muuvit, zať'ixu, x'ewo*.

7) Disimilace *sn > sm*

Tato lexikalizovaná změna se několikrát vyskytla ve tvarech slova *písmička* v materiálech z roku 2006. V roce 2023 jsme takovou realizaci zaznamenali pouze u jedné mluvčí ze starší generace.

8) Měkká koncová souhláska ve slovech *deň, tejdeň*

V nahrávkách z obou období bylo zaznamenáno několik takových případů. Může se tu jednat o svč. rys (srov. ČJA 4: 48, mapa 2), nebo také o vliv ukrajinštiny.

9) Řadové číslovky *šístej, sídmej, vúsmej*

Dloužení kořenových samohlásek *e, o* se změnou na *í, ú* (a případným následným krácením těchto samohlásek) v řadových číslovkách *šístej, sídmej, vúsmej* nepředstavuje výlučně svč. jev, nicméně bylo zachyceno i v této oblasti a dále v mnoha přistěhovaleckých nářečích různé provenience na území bývalého carského Ruska. Mykhaylova (2006: 32) si ho všimla, ovšem jen u prvních dvou číslovek, v čechohradské varietě češtiny: *dvacet šístiho roku, u štiricet sídmim bil takovej hlat velkej a u štiricet vosmim ješče to bilo takovi*. Před ní tomuto jevu, zaznamenanému v řeči reemigrantů z Malinovky – ne však ze sousední Zubovštiny – na východě historické Volyně, věnovali obšírný výklad Jančáková a Jančák (2004: 54–55): „výrazným rysem je délka kmenové samohlásky řadových číslovek jako *šístej rok – a f štiricet sídmim hlad zasej – ve vúsxim mňesici* [...]; v M se užívá těchto podob zcela běžně, bez kolísání. Na mateřském území jde naproti tomu většinou už o vzácné dublety v mluvě staré generace. Izoglosa tohoto jevu zahrnuje především oblast jzč. [...], ale pak pokračuje přes jv. Čechy [...] až k nejzazšímu cípku vč. okraje [...]. Podle svědectví ukrč. a vzhledem k tomu, že tento jev byl jako běžný doložen i severněji, na Kladsku [...], jsme oprávněni se domnívat, že podoby *šístej, sídmej, vúsmej* zahrnovaly dříve celý široký vč. okraj“. Podle autorů jde o jeden z případů, kdy se stav ve dvou jimi zkoumaných obcích na Volyni odlišuje. Lze předpokládat, i když to autoři výslovně neuvodili, že v Zubovštině, na rozdíl od Malinovky, vládly podoby *šestej, sedmej, vosmej*.

V materiálu moldč. se analyzované podoby vyskytují hlavně v nahrávce rozhovoru M. Štráfěldové (2006) s respondentkou pocházející z rodiny Jana Horáka, prvního učitele Čechů v Moldavsku, který přijel z Čechohradu: *devjec'et sedumdesát šístim roku, pro třetí štvrtu pátu třídu i sídmu vúsxu třídu rázni dávali nam knihi*. Naproti tomu v našich nahrávkách z roku 2023 převažují podoby bez dloužení vokálů: *v holodovku štiricet šestim roku, v dvacet sedmim roku, to*

bilo vosmího najabr'a (listopadu); jedině v rozhovoru s respondentkou L jsme zaznamenali varianty *bilo to asi v dvje tisíc* [...] *vósmim roku* [...] *ne / asi asi dvje tisíc.. asi asi devadesat vúsmej rok to bil*. S přihlédnutím k tomu, co víme o dvojím východisku migrace Čechů do Besarábie, můžeme připustit, že podoby *šístej, sídmej, vúsmej* jsou v moldč. původu chechogradského, kdežto podoby *šestej, sedmej, vosmej* pravděpodobně zubovštinského.

III. Vliv východoslovanského jazykového okolí

1) Přízvuk a kvantita, popř. redukce vokálů

Stálý přízvuk na první slabice slova nebo taktu se ve zkoumané varietě češtiny vcelku drží. Odchyly pozorujeme v neadaptovaných cizojazyčných prvcích výpovědí, hlavně v ruských vsuvkách, např.: *končivali istar 'ičeskij fakul't'et i vona za.. d'is 'ert'áciju zaš 'iš 'ála* ‚absolvovali historickou fakultu a ona obhájila disertaci‘ apod. Ve složených slovech se občas objevuje dvojitý přízvuk: *g'osuňiv 'ersit'et, 'Ax'end'orf*; podobně může být po přízvukně předložce zachován rovněž neiniciální přízvuk cizojazyčného substantiva: *z'a Ukr'ajince*.²¹ Pod vlivem ruštiny někdy dochází k posunutí přízvuku z první slabiky doprava také v českých slovech a předložkových spojeních: *starši sin ten zasejc je rum'un u mň'e* (rus. рум'ын у мен'я), *u ň'ix rust'ut* (rus. у них раст'ут),²² *po č'esku mluvím* (rus. по-ч'ешски), *vosums'et* (rus. восемь'от), *uč'itel* (rus. уч'итель). Neiniciální přízvuk např. po předponě se však může objevit nezávisle na ruštině, srov. *nam'alovala* (ruský přízvuk je jinde: *нарисов'ала, намалее'ала*). Umístění přízvuku na poslední slabice je dost časté u složených zájmen a příslovcí: *tadlet'a, votamt'ut'*.

Ruský a širěji východoslovanský přízvuk, jak je známo, bývá doprovázen dloužením přízvukně samohlásky. Vlivem ruštiny se pak ve zkoumaném českém nářečí mnohdy dluží pod přízvukem také původně krátké samohlásky v domácích slovech nebo v počestěných přejímkách, srov. *to je stára kňiha* s dloužením přízvukně první a krácením nepřívukně koncové samohlásky v adjektivu, *vésňice* vedle *vesňice*, *mezi Rúskejma / Ukr'ajincema / Čěšima* atd. Svého druhu „rub“ tohoto dloužení představuje v ruštině kvalitativní redukce vokálů v nepřívukných slabikách: fonémy /a/, /o/ se zde, zjednodušeně řečeno, realizují po tvrdých souhláskách jako *a* nebo *ə* a fonémy /a/, /e/ po měkkých souhláskách jako *i*. Tuto redukci odrážejí, byť ne zcela důsledně, také ruskojazyčné vsuvky ve výpovědích mluvčích moldč., např. *veliki dam'a* ‚velké domy‘, *və'ejb'ol*, *g'io'gr'af'ija* (redukce je jen v první slabice, ve druhé pak zůstalo zachováno *o*) apod. Někdy k podobné redukci dochází i v českých slovech, srov. *f tisícátam roku, heskə* (příslovce na -o).

²¹ V tomto případě není přízvuk *Ukr'ajinec* v ruštině ani v ukrajinštině spisovný, ale lidový.

²² V předpřízvukně slabice slovesného tvaru *rust'ut* je západoukrajinská nářeční redukce *o > u*.

Jiného typu je úplná redukce nepřízvučných samohlásek, jež vede k zániku celých slabik. Ta je sice v mluvené ruštině také častá (např. období zrychlené výslovnosti naší respondentky vyprávějící o slavení Vánoc v noci *n'a dvac páté^{ho}* prosince si lze představit i v ruskojazyčné výpovědi: *на двац пятое* [na dv'acp'atajə]), přesto nemůžeme přičíst na vrub ruskému vlivu všechny takové případy: srov. zejména *teťčka, n'a pl roku, co ůon taku'ího ud'ál*. Mykhaylova (2006: 20) řadí podoby *takvej, takvádle* mezi jiné „případy zániku hlaskových skupin v důsledku mluvenostní tendence“ ve slovech typu *tajdle, nákej*, v přičesti minulém *d'ál* (< d'elal), které jsou prakticky celočeské a vyskytují se rovněž v moldč. Nicméně typy *teťčka* a *taku'í* se zdají být dost specifické: lexém *teťčka* je znám ze sibiřské a severokavkazských variet svč. původu (Skorvid 2024: 53) a zájmeno *takvej* dokládá Mykhaylova z čechohradské češtiny. Nelze proto vyloučit, že jde o svč. typy, z nichž první snad souvisí s typem *kaňčka/kančka* (viz ČJA 5: 154 a mapa na s. 153) a druhý mohl vzniknout v důsledku asimilace vokálu *o* k následující retnici, tedy *o > u*, s níž nakonec splynul.

2) Realizace /i/ jako y

Objevuje se ve výpůjčkách z ruštiny a ruskojazyčných vsuvkách na místě rus. *ы*: *staryje, kat'oryje, pravosl'avnyje, nazyvajeca, muzyk'alka, cerkvy* (gen. sg. substantiva *cerkva*, přejatého z lidové ruštiny), včetně lexémů a tvarů, které má čeština společné s ruštinou: *dym, syn, usl'yšel, byl*.

3) Palatalizované veláry, labiály a předopatrové souhlásky

Vyskytují se taktéž v ruskojazyčných vsuvkách a ve výpůjčkách z ruštiny, popř. také v českých slovech majících foneticky blízké protějšky v ruštině: *r'ilig'i'ozna, po Vólg'e, fx'imii, ftej knih'e* (i *kňíze*), *s'im'já* ‚rodina‘, *vr'em'a* ‚čas‘, *noľ p'at' noľ d'ev'et'* (číselné označení data vyslovené rusky). V českých slovech někdy nahrazují palatalizované retnice spojení s [j] či [ň], např. *sp'evňik, m'es'ic*. Doklady jako *vjenečk'i, xláp'i, alfab'et, B'ex'er'ovka* svědčí o tom, že česká slova mají sklon podřizovat se kombinatorické zákonitosti ruštiny, podle níž jsou před předními samohláskami [i], [e] zpravidla palatalizované souhlásky.

4) Realizace skupiny konsonantů *šť* jako *šč*, resp. *š'*:

Výslovnost *šč* za *šť*, např. *ešče, ščesti, češčinu, náščevou*, se považuje za fonetický ukrajinismus (Mykhaylova 2006: 23; Skorvid 2024: 68). Pod vlivem ruštiny se však skupina *šť* realizuje v

moldč. poměrně často jako *š'*:, např. *ješ':e, zláš':, pouš':el*.²³ Vedle toho jsou ovšem také doklady zachování původní konsonantické skupiny: *češtinu, ešte, spoušťeli*.

5) Realizace skupiny konsonantů *žd'* jako *ž'*, resp. *ž*:

U českých derivátů slovesa *jezdit* se konsonantická skupina *žd'* může realizovat pod vlivem ruských protějšků jako *ž'* nebo *ž*:, např. *pšijiž':i ke mñe sestra, gdiš k nám pšijiž':el pos.. ə pšijež' il pas'ól* (velvyslanec), ale vedle toho *každy rok pšijěž'd'ili, rod'inama rouñe vodjiž'd'eli, jesli pšijiž'd'i pšiváži nam kilo, pšijiž'd'eli te'ka, nu tak poodjiž'd'eli*.

6) Změna způsobu artikulace *g > h*

Pod vlivem regionální jihoruské či též ukrajinské výslovnosti dochází k frikativizaci *g* na *h* v přejímkách z ruštiny, povětšinou cizojazyčného původu: *ahron'ómem, fotohr'af'ii, ka'e hor' i'česk' i*. Přesněji řečeno, tato slova nepřejímají mluvčí moldč. ze spisovné ruštiny, ve které je *g*, jen je vyslovují „jihorusky“.²⁴ Totéž platí o ruských vlastních jménech: v *B'elhorode, Hr'iša*. Naopak v názvu moldavského okresního města Cahul [Kaxul'] se neznělá frikativa nahrazuje znělou (tak jako v ukrajinštině): *s Kahule, f Kahuli*.

Jiný jev představuje změna *gd > hd* na začátku českých zájmen a příslovcí *hdo, hdi, hdiž, ñehde*. Ta sice také nachází analogii v jihoruské výslovnosti podobných ruských slov, která se vyskytují i v našich nahrávkách (*inəhd'a* ‚někdy‘, *hdeto tam* ‚kdesi‘ – ve spisovné ruštině *иногда, где-то там*), ale výše uvedené české lexémy nemají přímou obdobu ani v ruštině, ani v ukrajinštině. Jde tedy o nářeční změnu českou, která, jak konstatovala v diplomové práci o sibiřské češtině Hakenová (2015: 45), je významným rysem jihozápadočeským, ale dříve se vyskytovala i v svč. nářečích (Kladsko, Podkrkonoší).²⁵

7) Ztráta vibrace u *ř*

Starší generace mluvčích moldč. v nahrávkách z let 2006 a 2023 lépe zachovává výslovnost *ř*: *přeceda, tři, dřiu, kmotřička, sestřeñice*. Naopak u mluvčích střední generace jsme zaznamenali častější realizaci této souhlásky jako *ž, š*: *rozžezávaj, taliže, žekla, pšivezli, pševrátěj, pšijmul*.

8) Zachování původně znělých souhlásek a znělá výslovnost jejich neznělých protějšků před sonorami a v

²³ Táž souhláska zní ve výpůjčkách z ruštiny: *š':oti* ‚počítadlo‘, *plaš':atka* ‚hřiště‘, v *opš':em* ‚vcelku, tedy‘, *zaš':iš':ála* ‚obhajovala‘.

²⁴ Stejně však vyslovuje předčítač ortelu nad kohoutem v nahrávce z roku 2006 české nářeční *g* v názvu staré rakouské mince: *za jeden hrejcar se mohlo koupit vejce*.

²⁵ Srov také ČJA 5: 530 a mapu na s. 529.

Vyskytuje se sporadicky v nahrávkách z obou období: *víc už ne, už můžete, už je starej, ja ž vas prosto xci abi vi ste přišli, je ž vocuť, jag vi, vzali jag v zálox* (jako rukojmí) atd. Týká se to též znělé výslovnosti předložky *s* a koncového konsonantu předložky před sonorou *a* *v* na začátku následujícího slova: *z rod'inou, z vožexama i z mákem, pšez vokno*. Podle Skorvida (2024: 27–28) obdobné projevy tendence k sonorizaci v českých nářečích na severním Kavkaze a na Sibíři, zčásti asi zděděné, mohly být také podpořeny vlivem ukrajinského typu spodoby znělosti.

Znělá varianta předložky *s* může být i vokalizována, a to také před šumovými souhláskami: *ze svou rod'inou, ze svou sestrou, z d'et'ima s rod'inou ze fšema, knedliki ze zélím*. Mykhaylova (2006: 23) připisuje tento jev vlivu ukrajinštiny, kde není předložka *s*, nýbrž jenom *z* s variantami *iz, zi, izi, zo, izo*.

3.2.2. Tvarosloví

I. Znaky českých nářečí v užším smyslu

1) Tvary instrumentálu pl. na *-ma*

Toto zakončení, charakteristické nejen pro česká nářečí v užším smyslu, ale téměř celočeské, se v našem materiálu vyskytuje u všech jmen a zájmen (kromě *my*, *vy*), a to u substantiv: *s jeho rodičema*, *mezi vanocema a velikonocema*, *bili báťuškama*, *z dvořma kuřátkama*; adjektiv: *zavázanima vočma* (takto!); zájmen přívláštňovačích: *svejsma slovama*, *s mejma d'eřima*; ukazovacích: *s tejsma s vožexama*, *s tejsma dárkama tejsma kolákama* (s těmi koláči); zájmena 3. osoby: *mam s ňima ur'ok* a neurčitého *všečen: ze fšema* a s reduplikací *z d'eřima fšefšima*.

Největší variabilitou se vyznačuje tvar instr. pl. slova *děti*, u něhož jsou doloženy podoby *se svejsma d'etma*, *z d'eřma*, *z d'eřima*.²⁶

Vůbec nemáme doloženy tvary zájmen 1. a 2. osoby na *-ma*: je zaznamenáno jen *vami*. Několikrát použily respondentky tvar *s ňimi*. Jsou to nejspíše tvary ruské, stejně jako tvar ukazovacího zájmena *ten* ve spojení s ruským slovem (které však má tvar na *-ma*): *vona s t'emi š':otama* ‚s tím počítadlem‘. Zakončení *-mi* v koncovkách instr. pl. adjektiv a substantiv se přirozeně objevuje v neadaptovaných ruskojazyčných vsuvkách nebo v jednom případě pod vlivem ruštiny u českého slova: *razl'ičnymi izv'esnymi xud'ožňikami* ‚známými malíři‘, *zaňim'ajus' pt.. češskimi tancami*, *pšet pjet'i letami*.

2) Vyrovnání tvarů lokálu a instrumentálu sg. maskulin tvrdých adjektiv

Doklady tohoto jevu jsou většinou omezeny na vazby s předložkou *na*, která se pojí s dvouslovnými označeními jazyků (tyto vazby pronikly do zkoumaného nářečí z ruštiny): *mluvit na jinim jaziku*, *na jakim jaziku sme mluvili*, *n'a českim b'il ũortel*, *voňi psali i n'a ruskim i n'a rumunskim*.

3) Splynutí životných a neživotných tvarů nominativu pl. u tvrdých adjektiv a zájmen

Tento rys lze chápat širěji jako jeden z projevů unifikace rodových rozdílů koncovek v uvedených tvarech: říká-li se v moldč., podobně jako v nářečích na celém území Čech, např. *ze* (podle) *slof Čexu kerí tadi bili* a stejně tak *peňize kerí zbirali se*, pak se tyto tvary vztahují rovněž k feminimům a neutřum: *ňekeri kňiški*, *ňekeri slova* atd. Zde se však omezíme jen na další doklady nevyjádření

²⁶ Také v dat. pl. téhož slova se pozoruje kolísání mezi tvary, jaké se u substantiv typu *kost* pozorují na celém českém území (ČJA 4: 242 a mapa na s. 245): *nám dávali dárki / fšem d'eřim*, *d'eřim se to libilo moc*, *malim d'eřim se dávalo za to peňize*, *v'e škole d'eřem něco vokázujou*.

životnosti v nom. pl. adjektiv a zájmen v případech, kdy jsou s nimi spojena nebo se z kontextu vyrozumívají životná substantiva: *mláďi xlap' i šli, xod'ili i stari i mladí, ti naše žebráci vesničká, sem přijeli do vesnice Češi [...] jedni pšijeli s krimu a jedni pšijeli [...] nevim tet' votket', to sou naše stejni [...] můj je to prad'edeček a jeho to je d'edeček aj.*

Tvar nom. pl. zájmena měkké deklinace *naše*, který se objevil v těchto dokladech, podle ČJA (4: 376 a mapa na s. 377) „pokrývá v podstatě celé Čechy“, přičemž podoba *naši*, převládající na Moravě a ve Slezsku, se dubletně objevuje také v Čechách, zejména v Podještědí a v Podkrkonoší. Na rozdíl od toho substantivizovaný tvar *naši* „není běžný jen na Moravě, ale i na velkém teritoriu Čech“. Situace v moldč. se s tím vcelku shoduje, srov. v *Braz'iliu bili naše Češi* vedle *naši Češi co bili tadi*, substantivizované užití *naše sou s Moravi* i *naši s Krimu přijeli* (obojí jako odpověď na otázku „Odkud jsou vaši předci?“). Častější výskyt tvaru *naši*, mimo jiné se substantivem, které je v češtině neživotné (*naši d'eti neumňeli česki, naši sou d'eti d'ivoki*), lze vysvětlit vlivem ruštiny.

Tvar *moje* ve spojení s životnými substantivy je doložen několikrát: *moje bratr ze sestr'ou starši, moje rodiče se tadi narod'ili, moje rodiče mňe nemohli držed dál*, kdežto tvar *moji* ani jednou. Vedle toho se však používá stažená adjektivizovaná forma *mí*, srov. *a tos uotamt'ut přihnal husi? ne to sou mí / to sou Sášovi a to sou moje, to sou mí králici to sou Sášovi králici, mí taťinek i maminka sou / bili Češi*.

4) Přípona *-ejc* v komparativu adverbii

Je zachycena pouze jednou v nahrávkách z roku 2006: *poz'd'ejc zd'es' už bilo víz d'eti*. Jiné tvary komparativu adverbii doloženy nejsou.

II. Severovýchodočeské morfologické rysy

1) Vyrovnávání kmene plurálových tvarů životných maskulin

Jak bylo konstatováno v řadě publikací (nejnověji Skorvid 2024: 32–33, 46), v českých varietách na území bývalého carského Ruska se zachovávají jen reziduální tvary nom. pl. životných substantiv (tvrdých) s konsonantickými alternacemi, přičemž dochází k jejich ztotožnění s tvary ak. pl. Tento jev, charakteristický zvláště pro svč. nářečí, ale přesahující do středních a okrajově i do jihozápadních Čech, je zastoupen také v moldč., srov. doklady z výpovědi respondentky L (2023): *vid'ela sem Češi* (ak. pl.) *no eš'e bisem x'ela jednou jet / ja xci do Moravi popadnout* (se dostat) *protože říkaji že naše tadi Češi* (nom. pl.) *že sou s Moravi; zbirali peňize i vipláceli pró fšexni Češi keru tadi pšijeli; mňela dva bratři* (ak. pl.) a *bratři jim dali v'izu* (nom. pl.); ak. pl. *mňeli*

dva bejci tak ti bejci zabili; ti co mñeli kohout'i (stejné tvary nom. pl. se nevyskytly); podobně v nahrávkách z roku 2006 ak. pl. *uš máme vnuci* – ve funkci nom. pl. však byl v roce 2023 zaznamenán jen původní tvar ak. pl., identický s tvarem nom. pl. homonymního ruského substantiva: *i vnuki i fšexni vnoučata fšexni vodjeli*.

Z původních tvarů nom. pl. se kmen s konsonantickými alternacemi šíří také k dalším pádům množného čísla: *rostlo fšexno u Čěšu* (gen. pl.), *mezi Rúskejma Ukr'ajincema Čěšima* (instr. pl.), *že spátki češi nepudou do katolicu* ‚ke katolíkům‘ (gen. pl.) – ve funkci nom. pl. je ovšem doložen jen ruský tvar *kat'olik'i*.

Na místo původních tvarů nom. pl. s konsonantickou alternací, z nichž kromě výše uvedených je v moldč. zachyceno jen několik málo (zejm. *hoši, kluci, žebráci, králici*), naopak pronikají, nejspíše pod vlivem ruštiny, tvary bez alternace, které jsou totožné s tvary ak. pl., a to i jako druhotvary těch původních: *Čexi bili bohati lid'i* (8 nesporných dokladů nom. pl. + 2 doklady ak. pl. *mám vnúki Čexi* a *pro Čexi keri bili tadi* ve významu ‚o Češích‘ oproti 36 dokladům tvaru *Čěši* v obou funkcích), v nahrávkách z roku 2006 také *sme muzikanti* vedle *bili muzik'ant'i*. Nedubletně se vyskytly tvary *dva hošički* a *d'edečki babički naše*. Ve výpovědi *a mi už zveme gdo k nam ma pšijd'it / hrobaži nu ten gdo kope jámu i gdo pom.. i.. roctv'eňiki soused'i* není zcela jasné, jestli se jedná o nom. pl. nebo ak. pl.: ‚zveme ty, kteří k nám mají přijít, tedy hrobaře, příbuzné, sousedy (zveme)‘ nebo ‚hrobaři, příbuzní, sousedé (mají přijít)‘, a v tomto kontextu je to vlastně irelevantní.

Ruský typ vyjadřování životnosti substantiv v plurálu, projevující se ztotožněním tvarů ak. a gen., je v našem materiálu zastoupen jen vzácně, a to jednak u nepočestěného maskulina *kulak*, které zachovává tvar ak. = gen. pl. s ruskou koncovkou (a ruským přízvukem na ní): *koho visilaj kulak'of / gdo sou kulak'i Čexi* (2023), jednak u slova *děti* v nahrávce z roku 2006: (kněz) *tejh d'et'i vez do Čex*.

2) Koncovka -oj v dativu sg. životných maskulin

Tato typicky svč. koncovka je v našem materiálu zachycena 5x: *sedla g d'edoj, xod'ili g babice g d'edečkoj, nejdžif k maminkoj ..ce²⁷ i k taťinkoj, človjekoj zavazovali voči, zaspivat pisnički Ježiškoj*. Koncovka jako ve spisovné češtině je zaznamenána jenom jednou: *nejdživ d'eři museli povinčuvat taťinkovi mamince*.

3) Koncovka -em v instrumentálu sg. maskulin vzoru předseda

²⁷ Přerěknutí pod vlivem následujícího slova s okamžitou sebeopravou.

Je doložena taktéž 5x v materiálech z obou sledovaných období: *se svim d'edem, bil precedem, s mím pantátem, s paňimámou i pantátem, zá panem Loudem*. Tvary s koncovkou jako ve spisovné češtině se nevyskytly.

4) Koncovka *-ej* v instrumentálu sg. měkkých feminin

Je spolehlivě doložena pouze jednou: *s tou zemňej*. Ve výpovědi *jen česki mluvime s ní / s Táňej* může jít o zachovaný ruský tvar hypokoristika Táňa (*с Таней*). Tvar s koncovkou připomínající spisovnou, který byl zaznamenán v nahrávce z roku 2006, napověděla respondentce tazatelka: *A jak je to s tou zdejší hudební tradicí? – S tou xudebňi trad'iciji...*

5) Unifikované tvary gen., dat. a lok. sg. fem. s koncovkou *-ej* u tvrdých adjektiv a rodových zájmen

Podle ČJA (4: 306) tvoří takto unifikované tvary areál ve východnější oblasti svč. nářečí. V moldč. jsou zachyceny v nahrávkách z obou období: *za první svjetovej válki, tam je napsani s jednej strani fšecker, pojda* (povídá) *svej žeňe, v desátej tříd'e, d'elá v ňakej* [firmě]. Ve větě *uon napsal ist'oriju našej vesňici* však bude koncovka zájmena měkké deklinace – stejně jako koncovka předcházejícího i následujícího substantiva – nejspíše z ruštiny.

6) Adjektivní koncovky plurálových tvarů ukazovacího zájmena *ten*

U tvaru gen. pl. *tejch* jde o specifický svč. rys (srov. ČJA 4, mapa na s. 387). Tento a homonymní tvar lok. pl. s adjektivní koncovkou je v moldč. doložen několikrát: *s tejk času, i tolika tam tejk sxot* (schodů), *f tejk ňemeckejx / domáx*, v lok. pl. však vedle tvarů zájmených, a to s měkkou nebo tvrdou počáteční souhláskou: *na t'ex kursax, ve fšex tex restauracijax*. Adjektivní koncovku má často také tvar instr. pl.: *ruľ'et* (závin) *s tejma s vožexama, xod'ej s tejma dárkama / tejma kolákama* (koláči), ale *s t'emi š':otama* ‚s tím počítadlem‘ podle ruštiny – viz zde I, bod 1). Z plurálových tvarů proniká *-ej-* do instr. sg. mask.-neutr.: *teťka s tejm našim prav'it'el'stvom* ‚s tou naší vládou‘ vedle převládajících tvarů s koncovkou *-im* po měkké nebo tvrdé počáteční souhlásce: *přet t'im, s t'im* a také *s tejma fšema sánkcijam 'i s tim fs'im* (z ukr. *з мум уцим?*).

7) Tvary neurčitého zájmena *fšexni, fšexňi* v nominativu pl. živ.

Ve shodě se stavem v svč. nářečích (ČJA: 4: 390 a mapa na s. 391) se v moldč. vůbec nevyskytuje tvar *fšixňi*, nýbrž většinou *fšexni*, srov. *d'etí naše i mi fšexni xod'ime, fšexni se módlili, fšexni se zbirali, tak se fšexni tam v Braz'ilii i vostali, fšexni umželi / fšexni stonali*. Vedle toho se několikrát objevila kontaminovaná „měkká varianta“ *fšexňi*: *jo fšexňi doma mluvili česki, fšexňi lid'i se zdaj že sou fšexni jenom jedni pšatele*, avšak nejen ve spojení s životnými maskuliny: *moje d'etí fšexňi vjed'ej*.

8) Dativ osobního zájmena *já*

Téměř výhradně se používá forma *mňe*. Pouze u jedné mluvčí v nahrávce z roku 2006 slyšíme tvar *mi*, nejspíše převzatý z knih nebo osvojený během kurzu češtiny v Dobrušce: *po tem kniham kerí mi babička nexala, knihi mi přivezla*.

9) Posesivní adjektiva

Tak jako v svč. nářečích na mateřském území má tvar nom. sg. mask. posesiv s příponou *-ov-*, odpovídající spisovnému tvaru na *-ův*, v důsledku fonetických změn zakončení *-ů/-u*. Je doložen ve spojení se substantivy označujícími rodinnou příslušnost nebo s rodnými jmény i samostatně v platnosti „výchozí formy“ neoficiálního mužského příjmení: *d'edeček Loudú, d'edeček Lňeňičkú, Iv'an V'anyč Loudu, jeden bil Samkú / jeden bil Karásku* atd. Tvar nom. sg. fem. bývá zakončen na *-ova*, popř. *-ová* (krácení vokálu v koncovce je zde nejspíše jen fonetické), srov. *moje babička Karáskova*, ale také ve spojení, kde nemá posesivum platnost příjmení: *jedna bila Karásková muz'ika duxová a jedna bila Balašová*. Tvar nom.-ak sg. neutra není doložen. Ostatní zaznamenané tvary sg. těchto posesiv, a také jejich protějšků tvořených příponou *-in-* z feminin jsou většinou složené: ak. = gen. sg. mask. *za d'edečka Karáskoviho*, gen. sg. fem. *mej babički Karáskovej dva bratři*, ale v nahrávce z roku 2006 jmenný tvar *u babički Lídi Karáskovi*, instr. sg. fem. *z babičkou Karáskovou*, gen. sg. fem. *s maminčinej staran'i bratranec ňakej Lňeňičku tam bil*. Specifické jsou doklady *v máminčinej s taťinkovoj xát'i* (lok. sg. fem. a neobvyklý tvar s ruskou redukcí vokálu v příponě *-ov-* tvořící posesivum v instr. sg. fem., determinovaném jen a jen předložkou *s*), *bil s taťinkovoj staran'i Karásku* s ruskou koncovkou gen. sg. fem. posesiva ve spojení s ruským substantivem *сторона* (srov. totéž česky: *s taťinkovej strani*), *manželká prad'et.. prad'et.. prad'edičkinova sina* s posesivem tvořeným příponou *-in-* z maskulina podle ruského vzoru *прадедущка – прадедущкин*, následně zesílenou českou příponou *-ov-*; jmenná koncovka gen. sg. tohoto posesiva může být jak ruská, tak česká.²⁸ Ve větě *Boženu Ňemcovu mňe pšivezli* jde nejspíše o ruský tvar ak. sg. fem. příjmení, které respondentka nemusela identifikovat jako posesivum. Totéž platí o názvu Univerzity Karlovy, převzatém z ruštiny a skloňovaném jako v ruštině: *koňčila Karloj uňiv'ersit'et, vona se učila tam [...] Karlovom uňiv'ersit'e'e*.

Plurálové tvary posesiv s příponou *-ov-* se používají, stejně jako ve spisovné češtině, jako rodinná jména: nom. *vot Loudovi sou* (koncová samohláska může být emfaticky zdĺoužena: *Karáskovi / Lňeňičkovi / Loudovi / Loudovi bili z Bender*), gen. a lok. *f sobje nesu fšexno co je*

²⁸ Skorvid (2024: 44) uvádí doklady jmenných tvarů gen. sg. mask. s koncovkou *-a* z geneticky svč. sibiřské variety *Jozi Švihlova i Vinci Švihlova táta* (výchozí tvary nom. sg. jsou *Vinca Švihlú i Joza Švihlú*).

Karáskovějx po *g'enam* (geneticky) *co je f Karáskovějx*, ale také s ruskou koncovkou *u tix u Lovdovih d'eři vodjeli*. Zajímavý je doklad *strejčkowi Jarčowi potkali nás* s dvojitým označením rodiny pomocí posesiv tvořených nejen z hypokoristického vlastního jména hlavy této rodiny, ale také z apelativního označení příbuzenského vztahu daného člověka s respondentkou (*strejček Jarča*).

10) Slovesná konjugace

U přítomných tvarů 3. os. pl. nacházíme v moldč. poměry, které se shodují se situací buď v českých nářečích v užším smyslu vůbec,²⁹ anebo konkrétně v severovýchodočeské podskupině (viz ČJA 4: 448–460 včetně map).

Tvary 3. os. pl. sloves 4. třídy, a také *chtít* a *vědět* mají nejčastěji zakončení *-ej* nebo *-eji*: *voňi se strát'ej*, *co v druhejx místah* (jinde) *zabijej lid'u*, *k nám xod'eji d'eři*, *tak pšixážeji* koledujou, *n'a řbituv d'iš provád'eji* (doprovázejí); *jag v Brno mluvej* a *fšeckí mluveji*, *voňi uš něco uš rozumňej* a *mňe taki rozumňeji*, *nekeri slova voňi vjed'ej* a *fšexňi vjed'eji*, *ud'eláme jak uoňi xt'ej* a *co sem / mňe xt'eji*. Vedle toho se ovšem vyskytují tvary *nerozumí* protože *voňi neumňeji česki nevjed'i česki*, *nerozumňej aňi nevjed'i nič česki*.

U sloves 5. slovesné třídy se vedle tvarů 3. os. pl. se zakončením *-aji* jako ve spisovné češtině nebo *-aji* (se zkráceným *i*) dost často vyskytují tvary s nulovou koncovkou: *takle zapracujou i nažezavaj jix*, *to se naz'ivaj pokroutki*, *d'ela se t'esto [...]* i *vipekávaj*, *d'eři spívaj*, *maj ho rád'i*, *jag žikaj po ruski*.

Pomocné sloveso *být* ve 2. os. sg. préterta se nejčastěji realizuje ve zkráceném tvaru *-s*,³⁰ který se připojuje k přičestí minulému nebo k zájmenu, podstatnému jménu, spojce či částici, což je typické pro svč. nářečí (ČJA 4: 594–595): *jesli ti zabils kohouta*, *nemoxs / d'elat*, *tis x'ela dicki jet / horis uv'id'et x'ela*, *jeslis nepil taletu budeš pit / no jeslis pil pivo f Čexáx tadi pivo pit nebudeš*, *paks to musel fšexno próced'it* (zcedit). Platí to také o tvarech 2. os. sg. podmínovacího způsobu, ve kterých se toto *-s* může vyčlenit z tvaru pomocného slovesa *bys* a připojit nejen k reflexivu, ale např. také k příslovci (srov. ČJA 4:596): *ti bis nas nevokázala / ti bis nas nena'učila?*, *ti bis šla d'o cirkve / pomodlila bi ses*, *nemůžeš tam abi něgdes projel*.

²⁹ Tak v přítomtu sloves 3. třídy se téměř výhradně používá tvar s koncovkou *-ou*. K staršímu (spisovnému) tvaru se uchýlila při citaci „vinče“ mluvčí L, patrně také pro rým: *jde po starim običejí lid'i sobje ščest'i přeji*. Navzdory rýmu však mluvčí B uklouzl při citaci téhož verše pro ni obvyklejší tvar: *lid'i sobje sčest'i pšejou*.

³⁰ Nezkrácený tvar najdeme jen občas, např.: *volk pta se / votkeť si vzala takovu ribu?*

Tvar 2. os. sg. plnovýznamového slovesa *být* má často podobu *seš*: *poídá / ti seš Česka, gdo ti seš, nejseš tadi?, seš s 'Ukrajini? (vedle gdo si / Ukraj'inka?)*.

Z případů hláskového vyrovnávání v kmeni různých slovesných tvarů zde poukážeme na tři.

Pronikání samohlásky *-u-* z přítomného kmene do infinitivu a příčestí minulého sloves s kmenotvornou příponou *-ova-/-uj-* si všímali mnozí autoři písíci o varietách češtiny na území bývalého carského Ruska. Různá hodnocení tohoto fenoménu nejnověji shrnul Skorvid (2024: 84–85). Na mateřském území češtiny nejde o jev výlučně svč., ale také v této oblasti okrajově možný; jinak zde nelze vyloučit vliv ukrajinštiny. V moldč. jsou podoby infinitivu a příčestí minulého s příponou *-uva-* na místě *-ova-* doloženy poměrně často, srov. *vínčuvat a povinčuvat, vipucuvat* ‚vyčistit‘ a *propucuvat, svatkuvala, hubičkuvali, tancuvali* aj. Tvar *zastavuvali* ‚nutili‘ představuje počestěnou přejímku z ruštiny (kde je kmenotvorná přípona jiná: *заставляли*), kdežto tvary *bid'uvali* ‚trpěli nouzi‘ a *v'azuvali* ‚zavazovali‘ jsou z ukrajinštiny. Neobvyklý je tvar *končuvati (se)* místo očekávaného *končival*, což by byl v českých nářečích na území carského Ruska běžný imperfektivní protějšek slovesa *končit*, které je v těchto varietách pod vlivem ruštiny dokonavé (viz Skorvid 2004: 86–87). U mluvčí R však také slovesa *končit (se)* a *zastrčit* ve tvaru příčestí minulého mají kmenotvornou příponu *-u-*: *na tom se končulo (2x), zastrčul i zmrs.*

V infinitivu slovesa *jít* a jeho předponových odvozenin se pod vlivem tvarů přítomného či přesněji imperativu prosadila souhláska *d'*: *nemužeš d'it aňi tam, asi hod'inu nada jd'it do kostela, museli fšeckí pšijd'it, projd'it cil.. celou vesnici nada, nemúže to najd'it, musej přejd'id do pravoslavni víri*. Jedná se o typicky svč. rys; k lokalizaci infinitivu *d'it* viz (Jančáková – Jančák 2004, mapa 2, izoglosa 24).

Jednou bylo v moldč. zaznamenáno proniknutí zkrácené kmenotvorné přípony přítomného do infinitivu slovesa *rozumět*: *ja rozumit rozumim rumunski*. Obdoba tohoto novotvaru je zachycena v sibiřské varietě češtiny: *rozumit se naučil bístro* ‚rychle‘ (Hakenová 2015: 104).

III. Areálové vlivy v tvarosloví

Již v předcházejících výkladech o tvarosloví zkoumaného nářečí jsme si nemohli nevšimnout nesporného nebo předpokládaného vlivu ruštiny či též ukrajinštiny na takové jevy jako sporadický výskyt zakončení *-mi* (nikoli *-ma*) v instr. pl. substantiv, adjektiv a zájmen, používání tvaru nom. pl. zájmena *naši* ve spojení se substantivem *děti*, rozšíření tvarů nom. pl. životných substantiv bez konsonantických alternací typu *Čexi, vnuki* a proniknutí tvaru ak. = gen. pl. v ruštině životného substantiva *tejh deř' vez*, zachování ruských tvarů posesiv v citátových úsecích výpovědi jako

Karloŭ uňiv'ersit'et anebo ruských či ukrajinských tvarů zájmen (gen. sg. *našej vesňici*, instr. sg. *s tim fs'im*), a také případného vlivu ukrajinštiny na tvoření infinitivu a přičestí minulého příponou *-uva-* místo *-ova-*. Zde k tomu doplníme jen některá další fakta.

1) Porušování morfonologických zákonitostí českých nářečí v užším smyslu

Vede k tomu používání koncovek tvrdé deklinace u českých slov s měkkým konsonantickým zakončením kmene, jež občas nastává pod východoslovanským vlivem, např. *sestšeňica mej maminki*, ak. sg. *našu vesňici*, *ona uodjela z'e fšou rod'inou svou*.

2) Ukrajinská koncovka v ak. sg. fem. tvrdých adjektiv

Vedle české koncovky *-ou* se v tomto tvaru sporadicky objevuje koncovka *-u*. Kontext, v němž k tomu dochází, většinou jednoznačně ukazuje na vliv ukrajinštiny: *abi právili* (konali) *pravoslavnu službu*, *mňeli moc veliku xátu*, *pšinášeli veliku bečku*, *mám doma staru knihu*.

3) Analytické tvary sloves

V 1. a 2. os. préterita a kondicionálu se v moldč. téměř důsledně zachovávají tvary pomocného slovesa *být*; nejčastěji však osobu a číslo pod vlivem východoslovanských jazyků dodatečně signalizují zájmena (a to i když nejde o důrazové vyjádření podmětu),³¹ přičemž při vynechání zájmena může být auxiliár na prvním místě ve větě, např.: *fšexni mluvili jen po česki gdi já sem xod'ila* / *ə školka u n'as nebila* / *já sem tam nexod'ila* / *šla sem jenomej do školí do prŭňiho klasu* / *do prvňi tšídi* / *sem gdiš šlá* / *ja sem neumňela ňij'ák* / *jenomej po česki*.

V kondicionálu jsme jen dvakrát zaznamenali použití tvaru 1. os. sg. pomocného slovesa *bych*, v obou případech v přípustkové spojce a pokaždé neústrojné (v platnosti *kdyby*): *možna gdibix to bilo tadi v'e vesňici* (2023, mluvčí R); *dibix* / *aš končej može byd' devjet* / *devátu třídu* (2006, odpověď respondentky M. Štráfeldové na otázku, jestli se její vnuci nechystají do ČR). Tvar *bychom* se nevyskytl ani jednou. Naproti tomu jsou hojně doloženy – nejen ve spojkách – tvary 1. os. *bysem*, *bysme* a 2. os. *bys*, *byste*, srov. *no eš'ė bisem x'ėla jednou jet*; *xoť já neplavu no n'a ok'ėan bisem se pod'ivala*; *ja bisem x'ėla* / *gdisi v mólodost'i sem x'ėla na Kafk'as popadnout*; *ja bisem řekla to co vím*; *nu jak u strejčka Jaroslava bisme nebyli*, *bili bisme sohl'ásni jet tam* / *x'ėli bisme uš*; *dibisme vjed'eli fšexni písnički napamňet'*; *abisme se mohli trošku posmát*; *co biste se x'ėli voptát?*, *abiste mňe slišeli*. Doklady tvarů 2. os. sg. viz výše, v oddíle II, bod 10).

Tyto tvary však mluvčí moldč. nevnímají jako syntetické, nýbrž jako složené z kondicionálového morfému *by* (který může být součástí spojky) a tvarů pomocného slovesa *být*

³¹ Projevuje se to ovšem nejen v 1. a 2., ale i ve 3. os. prétereta a kondicionálu, a také v přítomnosti, srov. 5.2.3, bod 2).

vystupujících v préteritu. Proto se mezi ně často vkládají osobní zájmena i jiná slova a někdy dochází k inverzi typu *bisem* → *sem bi*, např.: *maminka next'ela **abi já sem** šla do mold'afskej školi; hlavnaje **abi mi** jeden druhiho **sme** rozumňeli; prosto xci **abi vi ste** přišli*; inverze v hlavní větě: *jesi bi ja sem vjed'ela / **sem bi** vam žekla; **ja sem bi** žekla že prac'entav d'esit' (asi 10 %); f kostel ňakej možna **ja sem bi** xod'ila; jesi bi maminka s tatinkem nezemželi / **mi sme bi** ud'ali / maderňiz 'irəvəli (modernizovali). Ve všech těchto případech jde o kontaminaci českého (nářečního) typu tvoření kondicionálu a ruského typu *чтобы я пошла, чтобы мы понимали, я бы сказала, мы бы сделали*, popř. ukrajinského *щоб я пішла, щоб ми розуміли, я б казала, ми б зробили*.*

Význam 1. os. sg. také může být pod vlivem ruštiny vyjádřen pouhým zájmenem ve spojení s neosobovým kondicionálovým morfémem: ***ja bi** sjezd'ila* ‚jela bych‘ (= rus. *я бы съездила*), ale i ten může někdy chybět, např.: ***abi mi sme** tak s vámi vzali / **ja** vam **řekla** čisto gdo je Čex / tetka málo ve vesnici takovejx* ‚kdybychom to tak s vámi probrali a já bych vám měla říct, kdo je ryzí Čech, tak teď je takových ve vesnici málo‘.

Kromě toho z ruštiny pronikly v moldč. obvyklé analytické tvary 1. os. pl. rozkazovacího způsobu ***dávej** posed'ime* ‚posed'me‘, ***dávejte** seberem se* ‚sejděme se, pojd'me se sejít‘, ***dávejte** budeme učit češčinu* ‚pojd'me se učit‘. První složka těchto konstrukcí představuje vlastně pobízečící částici, která se může objevit také ve spojení s tvarem 2. os.: *Vál'a **dávej** přít!* Není bez zajímavosti, že v ruštině by v tomto případě nebyl možný tvar rozkazovacího způsobu dokonavého slovesa, leda po pauze; běžně se rusky říká *давай нрuxоду!* Jde tu tedy opět o kontaminaci ruské opisné konstrukce a českého syntetického tvaru. Ba co více, ve stejném spojení se u respondentky opakovaně objevuje rumunská částice: ***háj** přít! **háj** přít!*

Jsou-li tvary 1. os. pl. rozkazovacího způsobu se složkou *dávej(te)* doloženy také ve všech českých nářečích na území Ruska a Ukrajiny, pak pobízečící konstrukci s rumunskou částicí je třeba hodnotit jako specifikum moldavské češtiny.

3.2.3. Skladba

V tomto oddíle se nepokoušíme vystopovat syntaktické znaky českých nářečí v užším smyslu či jejich severovýchodní podskupiny v moldč.,³² ale soustředíme se především na jevy, které v této varietě vznikly v důsledku jejího kontaktu s východoslovanským okolím, a zhodnotíme je na pozadí stavu v češtině na mateřském území.

1) Nulová spona

Občasné vynechávání spony *být* v přítomnosti neboli tzv. nulová spona je typickým rysem českých nářečí v Rusku a na Ukrajině (Skorvid 2024: 92). Tento rys se projevuje také v moldč., i když nepravidelně. Jen málokdy se vynechává spona v 1. os. sg. (*u n'as ja nejmlatši cera*); častěji jde o vynechání spony ve 3. os. sg. a pl., a to v nominálních větách, zvláště se zájmenem *to*, nebo ve větách, kde je v přísudku příslovce, a také při opakování, např.: *to jenom u Čexu; vot takowi vot kniški; Velikonoce dóbže fšeco pjékne narm'ál'nə / nu jak / tak'i (takový) svátek; nu vot tak fs'o (takové je to všechno) / d'eři moje sou už tak i ne Češi i né i ne Ukr'ajinci / už něco napolovičku*.

2) Osobní zájmena v pozici podmětu

Osobní zájmena zvýrazňující podmět mají ve zkoumané varietě daleko vyšší frekvenci než v češtině na mateřském území, což je nepochybně dáno vlivem východoslovanského jazykového okolí: *mi sme tam bili do tej pot.. do tejh dop pok'a (dokud) ja sem nemňela d'it d'o školi; co ti si misli<š> co s ňima d'elat; a mi sme bili jen já z bratrem / mi sme bili jen dva; jak pjékne že vi tak spívate; nevim jestli vi víte...; von je sam Moldovan / no (ale) on f Čexax bil nejednou / on i v <D>obrušk'e bil / on se učil tam trošičku i von ml.. on spívá hesko česki pišni; voňi žili f tejh německejx / domax [...] tam takovi mňeli voňi sklépi gde voňi mňeli víno í / nu voňi bili xaz'aini (hospodáři)*.

3) Posesivní konstrukce *u* + genitiv

Česká posesivní konstrukce se slovesem *mít* se v moldč. sice drží (např. *naše učitelki maji taki zém / maji taki vinohrat*), konkuruje jí však ruská konstrukce s předložkou *u* a jménem „vlastníka“ v genitivu: srov. váhání mluvčí mezi oběma konstrukcemi *ja dál zas mam ur'ok / u mňe v ned'e.. f pond'elek jo f pond'elek mam hodně ur'oku*. Uved'mě doklady volby ruské konstrukce bez takového váhání: *u mňe jix je nekolika; 'u nas je muz'ik'alka; u n'az bil klup; 'u naz bili Tši krále; fšeco 'u nas naše / u n'as je ans'ambl'* (soubor) *Perlički*. Od této posesivní konstrukce je třeba

³² Ze svč. syntaktických rysů by tu snad přicházel v úvahu jen zánik předložky *v/u* (původně foneticky podmíněný) v konstrukcích s lokálem jako *štiricet šestim roku; já sem se koukala intern'e'e*.

odlišovat věty s adverbialním určením *u nás*, které jsou plně české:³³ *u n'ás mi každej rok svatkuje vánoce po novimu / u n'ás v'e škole d'eťem něco vokážuju dicki fotohr'af'ii* (nesrozum.) *i vot u n'ás Betlem ud'áli sme.*

Ruská konstrukce *u + gen.* zčásti nahrazuje také český dativ (ne)prospěchový: *krast kohouta budou u holki; u tix u Lovdovih d'eťi vodjeli*, avšak původní dativní vazba v moldč. nevymizela úplně: *hox m'ne zemřel a tři d'eřčata m'ne vostali; tolik tam nam brambur rod'ilo.*

4) Reflexivní konstrukce a věty s generalizovaným subjektem

Přestože tyto konstrukce a věty jsou známy oběma jazykům, jejichž variety (nářeční na české straně a běžně mluvená, popř. i spisovná na ruské) přicházely ve zkoumané obci do kontaktu, náš materiál umožňuje sledovat hloubkovou česko-ruskou interferenci v této oblasti. Např. na otázku, co se dělá ve vesnici na Velikonoce, odpověděla respondentka takto: *bar 'jeca vajički tagže páška se peče a i v gosti g drug drugu xod'at*, tedy zpočátku česky: *barví se vajíčka (se ztrátou hypoteticky bilabiální retnice ve tvaru *barvjej se* a porušením jeho zakončení; i tvar *vajički* je ovlivněn ruským protějškem *яички*), peče se bábovka (*páška*), což by se v ruštině přirozeněji vyjádřilo slovesem ve 3. os. pl.: *красят яички, пекут куличи*, a tak také mluvčí svou větu rusky končí: *в гости ходят* (nikoli *chodí se na návštěvy*). Další doklady typicky českých reflexivních konstrukcí, které by ostatně byly někdy možné i v ruštině: *tohle je kolourat [...] ňiti se d'elaji; jak se stroji človjek tam fšecko se stavi; a malim d'eťim se dávalo za to peňize nebo kanf'eti* (bonbóny) *a nám ňic <se nedávalo>; darmo se neska ňic ned'elá.**

Některé české reflexivní konstrukce však byly v moldč. nahrazeny jinými typy: např. místo *česky se říká, tomu se říká* apod. nacházíme výhradně věty se slovesem ve 3. os. pl.: *jag žikaj po ruski; teřka je to Dójna žikaj; jak to říkaj?; duxod'ec na p'ens'ioňeri jak u n'az žikaj.*

Věty s generalizovaným subjektem děje vyjádřeného slovesem ve 2. os. sg. typu *tati vot štučki to so^u / uš moc stari / ňigde uš nenajdeš* (respondentka mluví o gramodeskách, které nazývá slovem *štučki* ‚věčičky‘, a neoslovuje tazatele, natož aby mu tykala) jsou také možné v češtině na mateřském území, ale v moldč. se používají šířeji, tak jako v ruštině. Další doklady tohoto typu vět: *potomej i xceš každej rok xceš sedum let devjet let nu to už hdo jak; u n'az že tam pravosl'avnyje cerkvi / deš tam modliš se i líbaš tam ti ik'óni i tam co / ja sem to ňigda ned'ala; m'ne se sil'ne líbi i že tam přijdeš / žadnej t'i nestrká [...] mužeš si sednout / mužeš si počíst / mužeš pospívat; rodičum nejdřiv vinčuješ / potom dež g babice g d'edečkoj [...] i tak celej deň do večera*

³³ Srov. typ *u nás máme zvyk...*

/ *popr'ubuj k někomu nez'ajd'i nepovinčuj* ‚jen zkus k někomu nezajít a nepozdravit‘. V posledních dvou fragmentech si zaslouží pozornost jednak generalizované užití tvaru ak. zájmena 2. os. *ty* (nářeční *tí* místo *té*), jednak řetěz tvarů 2. os. rozkazovacího způsobu napodobující ruskou konstrukci (*nonпoбyй не зайди и не поздравь*).

5) Konstrukce s infinitivem

Z pestré palety případů používání infinitivu neobvyklých či méně obvyklých v češtině na mateřském území, které se ve zkoumané varietě rozšířily v důsledku kontaktu s ruštinou, uvedeme tyto:

- infinitiv účelový: *mi sme važili jíst* ‚vařili jsme něco k jídlu‘, velmi často ve vedlejších větách se spojkou *aby*: *d'edeček nemňel tolíg zemňe abi fšem sinúm dát, jednou sebrali peňíze abi jet a pšijet spatki sem, von jel s rod'ičema abi tam s ňimi bejt, jedou abi vid'elat, u nas neňi čas abi sed'et, ja bi x'ela popadnout (dostat se) do Fr'ancije abi se pod'ivat na tu bašňu (věž)* atd.;

- infinitiv modální: *máme šezd hektarú zemi / taki to vobd'elat* (musí člověk); *rozepsat se tadi?* ‚mám se podepsat?‘, *pozvat sem k vám / jesli vi mužete hnet tet?* ‚mám ji sem zavolat?‘; *jak vam to žíct* ‚jak vám to mám říct / jak bych vám to řekla‘ podle rus. *как вам сказать*, z čehož se dále vyvíjí užití, které by také v ruštině bylo netypické: *říct* (řeknu) *vám tak / nejlepší se žilo gdiž bil Br'ežňef, žíct že vapš':e neňi / je [...] no ne tak jak bilo džiŭ* ‚abych řekla / nelze říct, že to vůbec není‘; také ve větách s kondicionálním morfémem *i koukaš co bi s toho ud'elat* ‚co bys udělala / mohla udělat‘ podle rus. *что бы из этого сделать*; frazeologizované užití *né bi žíz že [...] to co v druhejx místah zabijej lid'u to je narm'ál'na* ‚ne aby řekli‘ (podle rus. *нет /что/бы сказать, что сколько в других местах убивают людей, то это нормально*);

- infinitiv zřetelový: *ja rozumit rozumim rumunski no mluvit nemužu, spívat spívame, pod'ivat bix se ráda pod'ivala*;

- (*mít*) *rád* + infinitiv: *von mňel rát pit / hulat* (flámovat) / *hrat karti*; *Češi gdiš sou / maji rad'i d'elat*; *on rát pomluvit* ‚rád si popovídá‘; různé typy užití infinitivu v jedné výpovědi: *nema gdo orhaňizovat / a já xod'it ráda / a tak abi jix sebrat fšexni / já nemužu*.

6) Slovesná rekce a vyjadření adverbialního určení

Sloveso *rozumět* se pojí buď s dativem jako v češtině na mateřském území, anebo podle ruského či též ukrajinského vzoru s akuzativem: *múžu to pročíst i rozumim tomu, já sem tomu rozumňela, abisme rozumňeli jeden druhímu*, ale také *rozumňeli jeden druhího, říct tak / ňekerí rozumím ňečemu a ňečemu nerozumím, voňi uš ňeco uš rozumňej, fšecko rozumňeji, vi se s ňimi budete mluvit na českim / voňi vaz daže rozumňet nebudou*.

Se slovesem *mluvit*, je-li řeč o používání určitého jazyka, se může pojit, tak jako v ruštině, lokál substantiva nebo adjektiva, označujícího tento jazyk, s předložkou *na* (*ti musíš mluvit na tom jazyku abi fšexni ti rozumněli; mi mluvíme na českim*), příslovce samostatné jako v češtině, nebo častěji podle ruského vzoru s předponou – původně předložkou – *po* (*mi mluvíme česki, fšexni mluvíli jen po česki*; ojediněle se vyskytl i starší český typ *po česku mluvim*), ale také instrumentál adjektiva jako v ukrajinštině (v idiolektu mluvčí R: *mluvíme českou* = ukr. *розмовляємо чеською*). Význam ovládnutí jazyka se jen okrajově vyjadřuje slovesem *umět* s akuzativem substantiva, v zachyceném dokladu s předložkou *po* (*mi umíme po štiri jaziki*), nebo s příslovcem, ale mnohem častěji se tu vyskytuje sloveso *vědět* s příslovcem: *voňi neumněji česki nevjeđi česki, jen Olička u nas ví českí, diš sem bila tam vjeđela sem jen česki rum'unski nu mold'afski*, v idiolektu mluvčí R též s tvarem ak. sg. fem. adjektiva: *vi rusku uotkət' víte?* (srov. ukr. *російську звідку знаєте?*) Podobný ukrajinismus, ale s českou koncovkou adjektiva, použila též mluvčí ve spojení se slovesem *učit* (ve významu ‚učit se‘): *vot mi učíme českou*. Jinak je toto sloveso zaznamenáno v konstrukci s akuzativem substantiva: *mi se češčinu neučíme, zastavid (donutit) d'eři / sedňi uč češčinu / voňi nebudou apod.*

Datum, jde-li o rok, se vyjadřuje lokálem s předložkou *v*, samotné slovo *rok* se přitom nachází v postpozici: *f tisícə d'iv'ic'ot tisíc'atəm roku f tisíc'atəm roku; f tisícátəm / a može bejt / do našej éri f tisícátim roce; asi v dvje tisice já vim pátim roku či dvje tisícice vósmim roku*. Ojediněle je tu doložen i bezpředložkový lokál: *dáže v holodovku štiricet šestim roku*.

Na dobu konání děje poukazuje česká předložková vazba *na* + akuzativ: *na druhej deň; mi k němu xod'ime na novej rok; na Vánoce*. Vazba *o* s lokálem není doložena.

Konstrukce *před* + instrumentál s významem předcházení v čase se vyskytuje pouze u mluvčí B: *pšet sedmi rokama, asi pšet sedmi a to asi pšet pjeři letami*. Jiní respondenti dávali přednost konstrukci s příslovcem (*na*)*zpátky*, možná pro jeho podobnost ruskému adverbialnímu určení *мому назад*: *to asi bilo let pjet nebo šest spátki; to bilo asi rok nebo dva roki dva roki spátki; třicet let naspátki*.

Následnost v čase vyjadřuje předložka *po* s lokálem, tak jako v češtině na mateřském území (*tak sem po vobjeđe z d'eřima se zajímala, á po štiricátim roku miho prad'eda vislali*), nebo ruská předložka *posle* s genitivem – ta druhá konstrukce je známa také jiným českým nářečím na území bývalého carského Ruska (Mykhaylova 2006: 45, Brázdová 2021): *posle dev'ejři jestli xcete; na štiriced dňi posle smrti človjeka*. Slovo *posle* se může používat rovněž jako příslovce ve významu ‚potom‘: *to projđit cil.. celou vesňici nada / i potom / nu posle / celou vesňici*.

Předložka *za* zasazující děj do určitého časového rámce se pojí nejen s genitivem (*za prvňi svjetovej válki*), ale také s akuzativem, nebo s instrumentálem: *to za kolxos uš postavili školu za kolxos; diž bilo r'ifarm'acija v.. ne r'ifarm'acija a kontr'ifarm'acija za Janem v.. / gus'iti ž bili fizgn'áňii* (míněno „za Jana Husa“, přičemž si mluvčí plete dobu Husovu s obdobími reformace a protireformace).

Pokud se jedná o konstrukce s významem místa, předložka *v* se může pojit nejen s lokálem, ale pod vlivem ruštiny rovněž s akuzativem (a v tomto případě označovat směr): *bratši jeji tam žili b'idlili i v Braz'ilii / no v Braz'iliju vona nejezd'ila; v Alt'ajskij kraj ix votpravili; šla f Pr'idňistr'ov'je*.

Také konstrukce *v* s lokálem se používá pod ruským vlivem šířeji než v češtině na mateřském území: *musim ə v zahratce pod'elat* (podle rus. *в саду, в огороде*); *jen sem nebila f ə Moravje; ja xci do Moravi popadnout* (dostat se), ale u téže mluvčí najdeme v citátovém úseku výpovědi *cera mňe powídala [...] tam n'a Moravje to je jak u n'as v Mold'avje*.

Sporadicky dochází k vynechání předložky *v* před lokálem: *já sem se koukala intern'e'e; vona se učila tam študovala / ja sem vam pojďala že Karlovom uňiv'ersi'e'e; to vi svej práci xcete napsat že ja / že ste brali u mňe informaci?*

Aktivně se používají předložky *vedle* a *vokolo* s genitivem, méně často *kolem* a téměř vůbec ne *blízko* (až na jeden výskyt u mluvčí B: *blisko voz'le Bud'ejovickej*). Kontaminací ruské předložky *voz'le* a české *vedle* vznikla hybridní předložka zaznamenaná jako hapax: *vod'la káždiho mosta*.

Předložka *přes* s akuzativem se vyskytla pouze jednou: *nu i jedna pšez vokno jedna z bah'ážňiku*; naopak archaická předložka (*s*)*krz* až šestkrát: *farfar prazr'ačnyj* (průhledný porcelán) *tak vot staviš i fšecko vid'et skrz ňeho; mi sme krz vokno fšexno to fšexnu tu zem votamtut' povihazovali; Češi s Mor'aviji krz Gal'ác se dostali do Krímu; asi krz dva kopce je.. sou Karáskovi; pak jix mleli krz mášinku* „na strojku“; také v časovém významu pod vlivem ruské předložky *чеpez* „za“: *potomej krz devjet dňi zas se d'ela pom'ana*.

Také předložka *po* může mít časový i prostorový význam: *dávali sme pom'any po c'est'e / tati vot koláče; abi xod'it po vesňici; jezd'ila sem po mňest'e; to po celím ouďolí; po sále xod'iš*. Jen z posledního dokladu je tu zřejmé, že se tu jedná o konstrukci *po* s lokálem, tak jako v češtině na mateřském území (ale i v ukrajinštině).

V jiných významech se tato předložka může pojit variabilně s lokálem nebo podle ruského vzoru s dativem. Uvedme příklady, v nichž jde jednoznačně o dativ: *po g'enam* „podle genů“, *po tomu slabikáru / sama sem vyučila / po tem kňiham* „z toho slabikáře, z těch knih“, ale také lokál

hraňi po notax ‚podle not‘. V jiných podobných spojeních sice nacházíme synkretický tvar substantiva (dat. = lok.), ale podle toho, že kopírují ustálené výrazy ruské, usuzujeme na dativ: *d'elá* [...] *po ekal'og'ii* ‚v oboru ekologie‘ (rus. *no ekologii*), *jé taki uč'itel po f'iskul'tur'e* ‚tělocviků‘ (rus. *no fizkulture*), *po víze sme jeli* ‚na vízum‘ (rus. *no vize*), *jezd'ili po pu'ofk'e* ‚na poukaz‘ (rus. *no nymevke*), *po poč'te i fotki si posilame* ‚poštou‘ (rus. *no počte*), s distributivním významem *po stakánku vína* ‚po sklence‘ (rus. *no stakančiku*).

Týž distributivní význam má konstrukce *po* s číslovkami v akuzativu: *po pul roku u každiho* [...] *žil* (slovo *půl* je ostatně indeklinabilní; také v ruském protějšku *no polgoda* lze usuzovat na akuzativ jen na základě systémových souvislostí);³⁴ *celi leto aš po dva mňesice tadi bili* ‚pokaždé dva měsíce‘ (rus. *no dva mesyca*); *mi umíme po štiri jaziki* ‚umíme každý čtyři jazyky‘ (rus. *no četyre jazyka*), *po vosumdesát báh jedno kilo* ‚po osmdesáti banech‘. V konstrukci s řadovými číslovkami *s* (od) *vosumnáctiho po štiricátej rok* však má předložka *po* význam horní časové hranice.

Ve spojení s tvarem 2. stupně adjektiva se v moldč. vyskytla původní česká konstrukce předložky *o* v podobě *vo*, jak lze mít za to, s akuzativem (i když v jediném dokladu je po této předložce příslovce): *mlatší vo hodně jak von*, což je neobvyklé na pozadí ostatních českých nářečí v bývalém carském Rusku, kde vládne ruská konstrukce s předložkou *na*. Jinak se předložka *o* (*vo*) používá jako v češtině na mateřském území s lokálem v konstrukci označující předmět mluvení, psaní apod., ale této konstrukci konkuruje jiná, převzatá z ruštiny či též ukrajinštiny, s předložkou *pro* + akuzativ: *já vám informaci žadnou pro politiku* (o politice) *říkat nebudu*; *pru k'aždihó psali* (o každém, s nářeční západoukrajinskou redukcí *o > u* v předpřízvučné slabice); *uona moc pjekně vi pro toho... prad'edečka sviho* (o tom svém pradědečkovi), *ja sem si fspomňela pro ni* (na ni). Táž konstrukce se používá i v českém významu: *těški to pro d'eři bilo*; *pro třeti štvrtu, pátu třídu* [...] *rázni dávali nam knihi* atd.

7) Vazby číslovek

Mluvčí moldč. zčásti přejímají ruskou spojitelnost základních číslovek 2–4 v nom. a ak. s maskuliny ve tvaru gen. sg.: *spivali sme u ni dva večera, jeho dva sina sou f Čexáx, poslal tři človjeka* ‚tři lidi‘, a také *bilo tři velkich ork''estra* ‚tři velké kapely‘ (rus. *tri bol'šich orkestra*),

³⁴ Podobně nesklonné je slovo *trochu/trošku* ve spojení s předložkou *po* majícím distributivní význam: *fšexna naše fam'ilija* (celá rodina) *po troxu* <pracuje>, *načali dávat po trošku zrna*, a také v adverbialním výrazu *to uš votxázi po trošku* ‚pomalu‘. V adverbialních výrazech ruských *po m'ojimu* ‚podle mého‘, *po druh'omu* ‚jinak‘ a hybridních *tadi po míst'imu říkaj* ‚v místní mluvě‘ (= rus. *no-mestnomu*), *po staremu* i *po novemu* jsou zájmena a adjektiva v dativu jako v ruštině.

ale *dva roki, tři roki, štiri roki* (i *třiced dva roki, sedumdesát štiri roki*), *štiri klasi, dva bratři, dva hošički, tři lidi*. S neutry se pod vlivem ruštiny pojí tvar *dva* (nikoli *dvě*):³⁵ *dva slova, kilo nebo dva kila*, se substantivem *děti* pak u mluvčích D a R hromadné číslovky: *dvoje d'eti, troje d'eti*, ale u mluvčí L zaznělo *tři d'eti* [...] *uš sou f Čexax*.

Sloveso ve větě, jejímž podmětem je jmenná skupina s číslovkou tohoto typu, může mít tvar singuláru: *dyje muz 'iki u nas tadi v Holuboje je; to tši krále bilo / jo*. Ve větě *u m'ih'a ix sou ix je štiri* ‚mám jich čtyři‘ vložila mluvčí do ruské předlohy *у меня их (детей) четверо*, kterou jen částečně počestila, sloveso zprvu v plurálu, a pak v singuláru.

Při vykání má přičestí minulé slovesa v préteritu tvar tzv. plurálu úcty, což bylo na českém mateřském území zaznamenáno u nejstarší generace na Moravě (ČJA 5: 487), ale v moldč. se tento typ shody rozšířil nepochybně pod vlivem východoslovanských jazyků: *nevite / jste neslišeli, to vi svej práci xcete napsat* [...] *že ste brali u mně informaci?*

8) Spojky a částice

Slučovací spojka *i* převažuje nad *a*, např.: *tam fšexno rostlo i mňeli tam i krávu i mňeli tam uš i i co jíst i vižili* (přežili) *i žili i fšexno bilo dobže; naxázeli človjeka* [...] *i von šel i zabijel kohouta tam tou húli; je tam u nas i Voc'áp je i Vajb'er i i pišeme si i po p'oč'e i fotki si posilame*. Drží se však i slučovací *a*, např.: *dvakrát sme bili s múžem a to sem bila sáma a to sme s Perličkama jezd'ili na f'est'ival'*. Tato spojka může mít také odporovací význam: *sub'otňiki tadi kostel nemaj a bap'tisti tadi maji kostel svuj; fšexno pšemixaj kaše to je / a u nás se tadi poližka počitala* (byla v úctě).

Vedle běžné odporovací spojky *ale* se prosadila ruská *no* (kdežto českou částici *no* nahradila ruská *nu*): *vona ví česki / no mi mluvime ruski; nu i svatkovali sme tu pásku taki / no fšexni pásku svatkovali tři dni a mi sme uš f pond'eli uš nesvátkovali / jenomej v ned'eli; nu jo ze ž'aludu / no voňi bili hořki*.

Spojka *než* používaná při srovnání (např. *česki mluvili nu uš vic než deset* <let> atd.) může mít podobu *nežli*, srov.: *já troškú vic ruskejx slov vím nežli českejx; naše štrudli sou ináci nežli u vás f Čexax; je starši nežli von*. Totéž platí o časové spojce *než/nežli*: *vi víte že ja d'elám ve škole / neš se končivaj ur'oki* (před koncem výuky) *tak přijte; i voňi f tu noc v jednu pšet tím nežli to mňel bejt svátek v noci zalezali* [...] *i kradli toho kohouta*.

³⁵ Naopak slovo *tisíc* v plurálu, patrně vnímané pod vlivem rus. *тысяча* jako femininum, se pojí s tvarem *dvě*: *v dyje tisice já vim pátim roku; koupili si tadi dyje tisice desetín země*.

Funkci přípustkové spojky plní *xat'a/xot'*, převzatá z ruštiny: *uznali* (dozvěděli se) *že je česka vésnice nu i dicki bil'a česka vesnice / xat'a ta česka vesnice uš je s polovički devatn'acetaho v'eka* (století); *xot' já sem kšt'ena i ja sem pravosl'avna no fšexno to višlo*. Slovo *xot'* slouží také jako částice s významem buď ,třebas': *vona dicki řikala pomodlit se mužeš xot' fsráči / jenom abi to bilo v'ot srce*, anebo ,aspoň': *nu xot' něco abi d'eři pomátovali; jesli vi ste mezi lid'ima gde xot' jeden nerozumí...; nada se zbírat* (musíme se scházet) *xot' jednou za tejden*.

Časová spojka *pok'a*, pocházející taktéž z ruštiny, téměř vytlačila českou *dokud* či starší *pokud*, srov. *poka je škola / tauotta trad'icija se bude držet; poka bila živá* (dokud žila) *mi sme mluvili jen česki*. V kritické výpovědi mluvčí L o berlínském metru, kde bylo obtížné najít výtah, jsou spojky *dokud* s měkkou koncovou souhláskou a ruská *pok'a* použity ve významu ,než': *dokut' sme došli do toho líftu* (k výtahu) / *gde š* (kdepak) *ten tvúj a vah'on vostal stát / poka najdeš ten líft abi se zdvihnul* (abys jím vyjel nahoru) [...] *naxodíš se*. U téže mluvčí se vyskytla i spojka *pokud* (také s měkkou koncovou souhláskou), ale opět spíše ve významu ,než': *pšekšt'ime se f pravoslávni [...] pokut' dostaneme ten papír / á pak si zas spátki přejdeme d'o katolictvi*. Jinak může slovo *pok'a* plnit funkci částice s významem ,zatím': *poka next'ej* (přesídlit do ČR).

Častá je v moldč. ruská zesilovací částice *ž/š* používaná ve významu ,přece', ,vždyt' apod.: *ja ž za to peňize neberu / ja ž vas prosto xci abi vi ste přišli; ja mám doma staru knihu [...] to je ješ':e ta stára / do Jana Husa / protože "oňi š pšijeli sem na...* Pozoruhodné jsou případy kumulace částic: *ti ž dit' umiš mluvit* (nejspíše podle rus. *ты же ведь умеешь говорить*); *von pojda tak co si misliš že přece š to mi sme to nosili teřka votamt'ut' sem?* (kontaminace vět „myslíš, že jsme to nosili“ a „přece jsme to nenosili“).

3.2.4. Slovní zásoba

1) Archaické nářeční lexémy

V lexikální rovině je především třeba konstatovat, že v moldč., tak jako všeobecně v nářečích, je zachována řada archaických slov. Patří mezi ně zejména slova *přátele* ve významu ‚příbuzní‘ (z čehož je také v singuláru *von je múj pšátel / von je mej [...] maminki bratranec*), *vjedro* (téměř identické *ведp'о* je ovšem v ruštině), *cihlička* ‚žehlička‘ a sloveso *pihlovat* ‚žehlit‘, které v této podobě, se změnou $g > h$ pod vlivem jihoruské a ukrajinské výslovnosti, zaznamenala také v čechohradské varietě Mykhaylova (2006: 39), příslovce *čerstva* ‚rychle‘, *ňigda* (občas také *ňigdi*), stará přejímka z latiny *funus*, germanismy *krxov* vedle *hřbitov/řbitov*, *ortel* (viz 2.3.4.), *škopek* (*velki škópki [...] s tejma kitkama nosili*), *furt*, *rixtovat* (nejen ve významu ‚připravovat‘, ale i ‚vařit‘) s reflexivem *rixtovat se* a perfektivem *zrixtovat*.

2) Příznakově svč. slova a podoby

Na příslušnost moldč. k podskupině svč. nářečí ukazují lexémy *kačena* ‚kachna‘ (ČJA 3, mapa na s. 537), *handri* ‚hadry‘ (ČJA 1: 322 a mapa na s. 323) a *strojit (se)* ‚oblékat (se)‘ (viz Skorvid 2024: 113–114), přičemž jsme nezachytili ani jeden výskyt tohoto slovesa v ruském významu ‚stavět‘.³⁶ Jinak jsou v tomto ohledu pozoruhodná adverbia s částicemi *-ej* a *-k-* v kombinaci s *-ej* nebo se zakončením *-i*: *jenomej*, *potomej*,³⁷ *zasej*³⁸ (i *zasejc*) a *teťkej/teťki* vedle *teťka*. Z podob *teťkej/teťki* Mykhaylova (2006: 35) zaznamenala v čechohradském nářečí pouze první, kdežto Brázdová (2021: 65, 68) ve veselynivské češtině podoby obě, z nichž druhá převažuje. V našich nahrávkách z roku 2023 zazněla 9x podoba *teťki*, avšak jen u mluvčí R (u ostatních respondentek jen *teťka*); naproti tomu v materiále z roku 2006 jsou obě podoby zastoupeny rovnoměrně, a to každá 6x. Podle ČJA (5: 535) se podoba *teťkej* vyskytuje na Orlickoústecku a Svitavsku, zatímco varianta *teťki(n)* je spíše středočeská, ale v době založení české osady v Moldavsku mohla být situace odlišná. Totéž lze říci o příslovci *tadik* s částicí *-k-*, podle ČJA (5: 512) spíše moravském, které se několikrát vyskytlo v nahrávce z roku 2006.

Svérázná je pozdní přejímka z němčiny *sakumpak*, používaná ve významu ‚vůbec‘. Tento lexém se pouze jednou mihl v nahrávkách M. Štráfeldové z roku 2006, ale v roce 2023 jej mluvčí B uvedla mezi slovy, *kerí se f Čexáx teť neříkaj*. V tomto významu je zachycen též v Čechohradě,

³⁶ Ten v moldč. vyjadřuje sloveso *stavět* nebo *stavit* (*kostel mňeli stavjet, načali tadi stavit se staveňi*), jehož druhá podoba znamená také ‚klást‘, ‚dávat‘: *Ježišek stavi do čepice fšexni svi dárki; jak se stroji človjek tam fšecko se stavi atd.*

³⁷ V ČJA 5: 534 je podoba *potomej* zaznamenána na Orlickoústecku.

³⁸ Srov. svč. doklady v ČJA 6: 354, 366.

na Krymu a také na Sibíři (pozrobněji o tom Skorvid 2024: 115). Kupodivu se však v moldč., na rozdíl od ostatních nářečí svč. původu na území carského Ruska, nevyskytly žádné odvozeniny jiného typicky svč. germanismu *šmerkúst* (srov. Skorvid 2024: 115–116): při vyprávění o příslušném velikonočním zvyku používali respondenti v letech 2006 a 2023 jen slovo *pomlázka*. Velmi specifickou zvláštnost zkoumaného nářečí představuje ukazovací zájmeno s iniciálním komponentem *ta-*, nejspíše pocházejícím z *taji* < *tady*: *taten čas*, *taten svatek*, *f tatej xaťi*, pl. *tati kast'umi* ‚tyto kroje‘. K počátečnímu *ta-* se může připojovat další částice, a to *le* (z *hle*), např. *taletu já vím*, *von taletu zem*, *táletim mlát'ili*. Vyskytují se zde také proximální demonstrativa s ruskou částicí *uot* (= *voť*) po iniciálním komponentu *ta-* nebo *tu-*: *tauotta*, *tuotten*, *tuotti*, *s totim u'ug'om* ‚s touto žehličkou‘ (zkráceno z *tuottim* nebo utvořeno z rus. *mom?*). Podobná kompozita jsou charakteristická také pro jiná česká nářečí na území bývalého carského Ruska (Skorvid 2024: 131), ale typ *taten* zatím odjinud doložen nebyl.

3) Poměr českého lexika a výpůjček z okolních jazyků ve vybraných tematických okruzích Pojmenování členů rodiny jsou v moldč. převážně česká: *syn*, *dcera*, *maminka*, *tatínek*, *vnuk*, *vnučka*, *dědeček*, *babička*, *strejc*, *strejček*, *teta* s variantami *tetka* a *teťčka* (viz 3.2.1., oddíl III, bod 1), *bratr*, *sestra*. Vedle *tetka*, *teta* jsou jen okrajově zachycena ruská slova *totka* a *toťa* ve zkrácené podobě: *promluvit s toť-Nat'ašou*. Také vedle slov *sestřenice* a *bratranec* se používají ruská označení *dvojurodná sestra*, *dvaj'uradnyje brat'ja*. Rodiče manželů se označují buď českými slovy *pantáta* a *paňimáma*, anebo rusky: *sv'ikr'ov'* ‚matka manžela‘ (viz též Skorvid 2024: 124). Jen ruským slovem *plem'áňice* (s českými koncovkami) se pojmenovává neteř. Mluvčí moldč. používají slova *kmotra* a *kmotříček*, ale *kmotřence* označila mluvčí R třikrát ruskými slovy *kr'esňiki* (pl.), *kr'esňica* (fem. sg.) a *kmotřenku* jednou též foneticky pozměněným rumunským slovem *xina* (z rum. *fină*).

Názvy plodin a potravin jsou také většinou české: *brambori*, *petržel*, *kopr*, *cibule*, *rajčata* (vedle *pamidori* z rus. *помидоры*), *cerel* (přesmykem likvid z *celer*), *mrkvička*, *kokořice* (ČJA 3: 282; Mykhaylova 2006: 21), *rejš* ‚rýže‘, *nudly*, avšak název ryby *karp* je podle rus. *kapn*. U slova *vinohrad* ‚hroznové víno‘ jde podle Skorvida (2024: 125–126) o přejímku z ruštiny, která je homonymní s čes. *vinohrad* ‚vinice‘. V tomto významu se dané slovo v moldč. rovněž používá (*traxtori d'áli na póli a lid'i d'áli fšeck'i na tejš vinohradáx*), a to vedle další ruské výpůjčky *vinohradník*. Přejaté z ruštiny jsou také názvy jídel *bul'jon* ‚vývar‘, *sup p'ur'é* ‚pyré polévka‘ (ale jinak je *polifka*), *boršt* s „rekonstrukcí“ *št* na místě rus. *š'*: *tušena kartoška* ‚dušené brambory‘ (z rus. *тушеная картошка*), podobně *tušeni maso*, a nakonec plurál *bl'uda* označující jídla vůbec. Zaznamenali jsme i několik názvů tradičních českých pokrmů: svč. *jitrnički* (ČJA 5: 364–365 včetně *mapy*), *kroupáki*, *pokroutki* ‚zaviny‘.

Názvy měsíců jsou v moldč. výhradně ruské. Starší mluvčí vědí o existenci názvů českých, ale v naší komunikaci je nepoužívali nebo s tím měli potíže, srov.: *to bilo vosmiho najabr 'a* [...] *jedenáctej / ad'inacatyj m'es 'iz / da? naj'abr 'd'ik'abr ' [...]* *nevim jak / ne říjen / řín? ne / prosinec*.

Z ruštiny byla přejata slova související s historií a životem obce: *pomněš'ik* nebo *pomněščik* ‚statkář‘ (rus. *помещик*), *upravl'ajuš'í* ‚správce‘ (rus. *управляющий*), *kulak*, *kolhoz*, *ahran'om*, *ans'ambl'* ‚kapela‘ (rus. *ансамбль*), *rukovod'itel'* ‚umělecký vedoucí‘ (rus. *руководитель*). Lexém *muzika/muz'ika*, který může být český i ruský, má minimálně tři významy: a) ‚hudba‘ jako v češtině: *zavazali mu voči / vokolo hrala muz'ika / von si zakazoval* (objednával) *muz'iku*; b) ‚taneční večírek‘: *brňiho* (přerěknutím místo *pr[v]ňiho*) *bila muz'ika to nada bila d'it ešče na m'uz'iku tancovat i tancuvali sme do rána i spivali písnički*; c) ‚kapela‘: *vot dvje muz'iki / a dvje muz'iki protože ti si pšijeli ze svou a tak už bila tu jedna muzika*, v tomto významu se také používá slovo *dexovka*. Běžný název hudební školy je pak podle ruštiny *muzykalka* nebo *muzikalka/muz'ikalka*.

Zvláštní pozornost si zaslouží slova z okruhu náboženské terminologie. Lexémy pro označení chrámu se diferencují v závislosti na vyznání: *kostel* je spíše katolický, zatímco pravoslavná je *cirkev'* (z rus. *церковь*), někdy *cerkva* (= rus. lid. *црква*). Také katolického kněze označovala respondentka M. Štráfeldové polským slovem *ksenż*, možná osvojeným prostřednictvím ruštiny nebo ukrajinštiny, zatímco pravoslavný kněz je pro mluvčí moldč. *bátuška* (= rus. *батюшка*).

Jako vsuvky se v řeči respondentů často vyskytují ruské výrazy jako *vopš'em* ‚vcelku, tedy‘ (rus. *в общем*), *značit* ‚tudiž, tedy‘ (rus. *значит*), které však do lexika zkoumaného nářečí zřejmě nepatří.

4) Sémantické a slovotvorné kalky z ruštiny vs. adaptované rusismy

Sloveso *sbírat* a jeho vidový protějšek *sebrat* se ve výpovědích respondentů často objevují v českých významech: *musime sbírat vinohrat* (víno), *zbírali žaludi*, *zbírali peníze*, *potomej seber to p'enu ten šúm*; také užití reflexivního perfektiva *ja sem se sebrala i vodešla* je jako v češtině. V kontextech *jednou sebrali* (dali dohromady) *peníze abi jet a ůoňi se sebrali* (sbalili) / *s ůimi jel samyj nejmladšij syn* už je užití těchto sloves vzdálenější češtině a je dáno vzorem analogických ruských sloves *собрать* a *собраться*. Totéž platí o významech reflexivního imperfektiva a perfektiva ‚scházet se‘ a ‚sejít se‘: *fšexni se zbírali na t'anci*; *ůoňi se seb'irali v muz'ik'álce*; *vot tak vot se seberem davejte zbírame se*. Jde tu o obohacení významového spektra českých slov, sdílejících základní význam s ruskými protějšky, o další významy, které tyto protějšky mají v ruštině, tj. o sémantické kalkování.

Jiné podobné případy: *gdiš pišou mñe* ‚nahrávají‘ (rus. *пишут* – základní význam rus. *писатъ* a čes. *psát* je stejný); *von nemox choďit / tak sme museli [...] hledad de je lift* (výťah) *abi se zdvihnul* ‚vyjel nahoru‘ (rus. *подняться на ноги* = čes. *zdvihnout se na nohy*, v důsledku kalkování pak rus. *подняться наверх* je také *zdvihnout se*); v nahrávkách z roku 2006 *mñe volaji Mar'ija* (podle rus. *меня зовут Мария* – v základním významu rus. *звать* = čes. *volat*).

Od kalků je třeba odlišovat slova přejímaná z ruštiny ve významech, které jsou jim vlastní v tomto jazyce, a přitom morfofonematically počest'ována. Vznikají tím slova zdánlivě podobná českým, která však mají ryze ruskou sémantiku. Například: *uznali že je česka vésňice* ‚dozvěděli se‘ (rus. *узнали* – počest'ění se tu omezuje vlastně jen na změnu místa přízvuku); *abi podržet tu českou muz'iku* ‚aby podpořil‘ (rus. *поддержатъ*); *nás taki dál budou podržovat* ‚podporovat‘ (rus. *поддерживатъ*); *mohlo se zatahnout* ‚protáhnout‘ (rus. *затянуться*); *nu i jestli to se zatahovalo* ‚protahovalo‘ (rus. *затягивалось*); *nemox to přežit fšeccko* ‚snést‘ (rus. *пережить*); další taková slovesa: *vižit* ‚přežít‘ (rus. *выжить*); *popadnout* ‚dostat se‘ (rus. *попасть*), *dokládat* ‚hlásit‘ (rus. *докладывать*); substantiva *náhradi* ‚odměny, vyznamenání‘ (rus. *награды*), *vlást* ‚vláda‘ a pl. *vlásti* ‚úřady‘ (rus. *власть, власти*) aj.

Některé případy jsou ovšem nejednoznačné. Analizujeme-li např. kontext *jesli to pševest / převisť na ruski jazik* ‚přeložit do ruštiny‘, máme dojem, že mluvčí jen počest'uje ruské sloveso *перевести*, a to nadvakrát (konečný výsledek *převisť* zní přesně tak, jak má být v tomto nářečí), nicméně rus. *перевести* a čes. *převést* (někoho přes ulici apod.) mají společný základní význam, a také z ruštiny do češtiny lze něco *převést*.

O slovo tvorném neboli morfematically kalkování můžeme hovořit v následujících případech: *d'eři se učej a strhávat jix tet'ka* (rodiče nechtějí) – tento příklad uvedl Skorvid (2024: 130) s komentářem: ‚význam slovesa je podobný čes. *vytrhávat ze školy*, ale jeho morfematically stavba přesně odpovídá rus. *с-рыв-ать*‘, přičemž, podotkněme, kořenový morfém *-рыв-* je přeložen do češtiny jako *-trh-*; podobně *našli ňakou v zemi zaházenou ňakou a z'eml'anku* ‚opuštěnou‘ (rus. *заброшенную*, kořenový morfém je opět počest'ěn na *-ház-*).

5) Rumunská či moldavská slova ve výpovědích mluvčích moldč.

Jedná se tu především o názvy obcí. Podle vzoru ruštiny se moldavská místní jména zakončená na *-i* mohou skloňovat jako ruská substantiva v plurálu: *ñegde f Sar'uxax*, *kostel je f Tatar'eštax*, *u jednoho s Tatarěšt vedle vona je s Tat'areštof*, *a v Lučeštáx tam bila drúbeš*, *abi vona bila i f Tatarěštax*, nebo také v singuláru: *jeho d'o Zerneštu*. Název okresního města Cahul se skloňuje jako měkké maskulinum: *f Kahuli mam sina*, *von je tadi f Kahuli*, *do Kahule jedeme*; u mluvčí B však zaznělo *žije f Kahulu*.

U názvů měny jsou zachyceny pouze tvary *dva leje aňi tři leje to neňi cena; deset lej vostává*. Moldavský *ban* vystupuje u mluvčí L ve tvaru *vosumdesát báň*; v nahrávkách z roku 2006 však nacházíme deminutivum s tvrdým *n*: *za ti banúci nemužem koupit nič*. Rumunský název má místní úřad *primarije*, z toho je českým sufixem odvozeno slovo *primář*. Mezi další rumunská slova, většinou počestěná, patří *končentrárý* ‚koncentrační tábor‘, pl. *koťil’ci* ‚vápencová kostka‘ (rum. *cochileț* [kokilec], rus. *котелёц*), *mamalíka* ‚kukuřičná kaše‘ (rum. *mămăligă*), výše zmíněné označení kmotřenky *xina* (rum. *fină*), *pomana* (viz 2.3.3.), *háj* (viz 3.2.2., oddíl III, bod 3).

4. Závěr

Tato práce se věnovala nářečí obyvatel české vesnice Huluboaia v Moldavsku, která byla založena v roce 1885 osadníky pocházejícími především z kolonie Čechograd na jihovýchodě Ukrajiny. V první části jsme se pokusili podat podrobnou charakteristiku historických a sociokulturních reálií, v nichž se toto nářečí utvářelo. Cílem druhé části bylo popsat jeho současný stav ve všech jazykových rovinách: fonetické, morfologické, syntaktické a lexikální. Materiál jsme čerpali jednak z nahrávek reportérky Českého rozhlasu Mileny Štráfeldové pořízených v roce 2006, jednak ze zvukových záznamů, které jsme získali samostatně během našeho terénního výzkumu v roce 2023. Jsou to záznamy rozhovorů se čtyřmi mluvčími nářečí, po dvou ze starší a ze střední generace. Celková délka všech audiozáznamů činí přibližně 390 minut. Výpovědi respondentů byly přepsány podle zásad uvedených v kapitole 5 naší práce. U jednotlivých jazykových jevů byla ověřována jejich přítomnost v českých nářečích na mateřském území a v ostatních varietách češtiny vzniklých v bývalém carském Rusku, zejména námi zkoumanému nářečí nejbližší varietě chechogradské. Výsledkem analýzy bylo také zjištění rysů, které by bylo možné spojovat s mluvou Čechů v Malé Zubovštině na Volyni, již se také podíleli na osídlení moldavské vesnice. Na tyto prvky (*šístej, sídmej, vúsmej* vedle *šestej, sedmej, vosmej*) jsme upozornili v kapitole 3.

Níže uvádíme výčet nejmarkantnějších jevů českého nářečí v obci Huluboaia.

A) V hláskosloví:

Rysy společné českým nářečím v užším smyslu

- 1) diftongizace *y > ej*
- 2) diftongizace *ú > ou* také na začátku slova
- 3) úžení *é > í*
- 4) protetická hláska před *-o* vyslovovaná jako *v* nebo *u* (*vona, uodjela* apod.)
- 5) zánik *l* po souhlásce na konci přičestí minulého ve tvaru singuláru maskulina i v jiných pozicích
- 6) zjednodušení konsonantických skupin
- 7) různé lexikalizované případy disimilace (*svarba, skovat, štiri, štiricet, štvrtej* aj.)
- 8) zánik počátečního *j-* v příslovci *ještě*

Rysy severovýchodních českých nářečí

- 1) změna *í > ej* po ostrých sykavkách ve slově *zejma*

- 2) krácení vysokých samohlásek *ú, í* v koncových slabikách i uvnitř slova (*muj, dum, domu, domů, vim, d'it, jít, kolipka* aj.)
- 3) dloužení *o, e* v kořeni slov před likvidami a tupými sykavkami (*póle, zéli, léži, céra, dvěře*)
- 4) obouretná realizace *v* ve případech jako *dřiu, uřili, takowej* aj.
- 5) zánik *v < *w'* mezi samohláskami (*poidat/pojdat, neim*)
- 6) obouretná realizace bývalého tvrdého *l* jako *u/w* (*muvit, x'ewo*)
- 7) disimilace *sn > sm* ve slově *písmička*
- 8) měkká koncová souhláska ve slovech *deň, tejdeň*

Vlivy východoslovanského jazykového okolí

- 1) občasné posunutí přízvuku z první slabiky doprava pod vlivem příbuzných ruských či ukrajinských slov s neiniciálním přízvukem (*vosums'et, uč'itel*)
- 2) časté dloužení přízvučné samohlásky jako *v* ruštině a ukrajinštině (*vésnice* vedle *vesnice, mezi Rúskejma* atd.)
- 3) realizace */i/* jako *y* v lexémech a tvarech, které má čeština společné s ruštinou (*usl'yšel, byl*)
- 4) palatalizované veláry, labiály a předopatrové souhlásky *i* v českých slovech (*vjenečk'i, xlap'i, sp'evnik, m'es'ic*)
- 5) realizace skupiny konsonantů *š'* jako ukr. *šč*, resp. rus. *š'*: (*ščest'i, ješ':e*)
- 6) změna způsobu artikulace *g > h* i v českých slovech cizojazyčného původu pod vlivem ukrajinské nebo jihoruské výslovnosti (*hrejcar, pihlovat, žehlit' aj.*)
- 7) občasná ztráta vibrace u *ř* (*taliže, žekla, pšivezli* atd.)

B) V tvarosloví:

Znaky českých nářečí v užším smyslu

- 1) tvary instrumentálu pl. na *-ma*
- 2) vyrovnání tvarů lokálu a instrumentálu sg. maskulin tvrdých adjektiv (*na jinim jazyku*)
- 3) splnutí životných a neživotných tvarů nominativu pl. u tvrdých adjektiv a zájmen (*ti naše žebráci vesnickí*)
- 4) přípona *-ejc* v komparativu adverbii (*pozd'ejc*)

Severovýchodočeské morfologické rysy

- 1) vyrovnávání kmene plurálních tvarů životných maskulin (*vid'ela sem Češi, rostlo fšexno u Čěšu, mezi Čěšima*)
- 2) koncovka *-oj* v dativu sg. životných maskulin (*k tařinkoj, človjekoj aj.*)

- 3) koncovka *-em* v instrumentálu sg. maskulin vzoru *předseda (s mím pantátem)*
- 4) koncovka *-ej* v instrumentálu sg. měkkých feminin (*s tou zemňej*)
- 5) unifikované tvary gen., dat. a lok. sg. fem. s koncovkou *-ej* u tvrdých adjektiv a rodových zájmen (*s jednej, pojda svej žeňe, v desátej tříd'e*)
- 6) adjektivní koncovky plurálových tvarů ukazovacího zájmena *ten* (*s tejš času, s tejma dárkama aj.*)
- 7) tvary neurčitého zájmena *fšexni, fšexňi* v nominativu pl. živ.
- 8) tvary nom. sg. mask. posesivních adjektiv *Loudú, Karásku* a tvary plurálu sloužící jako rodinná jména typu *Loudovi, Karáskovi*
- 9) slovesné tvary 3. os. pl. préz. typu *mluvjej/mluvjeji, spívaj aj.*
- 10) pohyblivý zkrácený tvar 2. os. sg. auxiliáru *být* (*horis uv'id'et x'ela*)

Areálové vlivy v tvarosloví

- 1) porušování morfonologických zákonitostí českých nářečí v užším smyslu (*sestšeňica, našu vesňici aj.*)
- 2) ukrajinská koncovka v ak. sg. fem. tvrdých adjektiv (*mám doma staru knihu*)
- 3) tvary kondicionálu typu *ja sem bi žekla, mi sme bi ud'áli* a imperativu *dávej posed'ime, dávej přit'* a s rumunskou částicí *háj přit'*

C) Ve skladbě:

- 1) nulová spona (*to jenom u Čexu*)
- 2) častá osobní zájmena v pozici podmětu (*tam takoví mňeli voňi sklépi gde voňi mňeli víno apod.*)
- 3) posesivní konstrukce *u* + genitiv na místě konstrukce se slovesem *mít* (*u n'as je ans'ambľ*) a českého dativu (ne)prospěchového (*krast kohouta budou u holki*)
- 4) reflexivní konstrukce a věty s generalizovaným subjektem (*malim d'eřim se dávalo za to peňize, jag žikaj po ruski, rod'ičum nejdriv vinčuješ / potom dež g babice g d'edečkaj [...] popr'ubuj k ňekomu nez'ajd'i*)
- 5) konstrukce s infinitivem účelovým *von jel s rodičema abi tam s ňimi bejt*, modálním *rozepsat se tadi?* ‚mám se podepsat?‘, zřetelovým *spívat spívame aj.*
- 6) slovesné vazby a vyjádření adverbciálního určení *rozumňeli jeden druhímu vedle jeden druhího, mi mluvime na českim, jen sem nebila f Moravje, po tem kniham vedle po notax, krz devjet dňí ,za‘, pro poliřiku ,o politice‘ aj.*

- 7) spojení základních číslovek 2–4 v nom. a ak. s maskuliny ve tvaru gen. sg. (*spivali sme u ňi dva večera* atd.)

D) Ve slovní zásobě:

- 1) archaické nářeční lexémy: *přátele* ‚příbuzní‘, *vjedro*, *cihlička* ‚žehlička‘, *pihlovat*, *čerstva* ‚rychle‘, *ňigda*, *funus*, *krxov* vedle *hřbitov/řbitov*, *ortel*, *škopek*, *furt*, *rixtovat*
- 2) severovýchodočeské nářeční lexémy: *kačena* ‚kachna‘, *handri* ‚hadry‘, *strojit (se)* ‚oblékat (se)‘
- 3) adverbia s částicemi *-ej* a *-k-* v kombinaci s *-ej* nebo se zakončením *-i*: *jenomej*, *potomej*, *zasej* (i *zasejc*) a *teřkej/teřki* vedle *teřka*
- 4) lexém *sakumpak* ve významu ‚vůbec‘
- 5) proximální demonstrativa s iniciálním komponentem *ta-* (*taten čas*, *f tatej xaři*) a s ruskou částicí *uot* (*tauotta*, *tuotten*, *tuotti*)
- 6) poměrně omezený počet moldavských slov (především názvy obcí, měny a některé další lexémy)

V současné době je čeština v obci Huluboaia na ústupu a pozici hlavního prostředku dorozumívání zaujala ve vesnici ruština, která je téměř ve všech komunikačních doménách upřednostňována. Troufáme si říci, že v tomto ohledu byl náš výzkum navýsost aktuální a umožnil podat pravděpodobně jedno z posledních svědectví o tomto nářečí pro pozdější badatele. V případě potřeby rozšíření představy o dané varietě češtiny by do budoucna bylo možné kontaktovat reemigranty z této moldavská vesnice žijící v České republice. Bylo by to zajímavé i proto, že mezi nimi mohou být příslušníci mladších generací, které jsme při terénním výzkumu nezastihli, ale jejich čeština již zajisté nebude autenticky nářeční.

Doufáme, že tato práce doplní obraz českých nářečí na území bývalého carského Ruska a naše materiály a získané poznatky mohou být použity při vytváření korpusu českých nářečí v zahraničí.

5. Seznam použité literatury a zdrojů

- AUERHAN, J. 1920. *České osady na Volyni, na Krymu a na Kavkaze*. Praha: Nakl. Dr. Ant. Hajn.
- BORÁK, M. 2003. *České stopy v gulagu*. Opava: Slezské zemské muzeum.
- BRÁZDOVÁ, K. 2021. *Současný stav českého jazyka v obci Veselynivka na Ukrajině*. Diplomová práce. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
- BROCKHAUS, F. – EFRON, A. (eds.). 1894. *Энциклопедический словарь*. XIIa. Санкт-Петербург: АО Брокгауз и Ефрон.
- BROUČEK, S. 2003. *Etapy českého vystěhovalectví*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky.
- BROUČEK, S. 2011. *Češi – národ bez hranic*. Praha: Etnologický ústav AV ČR.
- ČJA 1–6. *Český jazykový atlas*. Díl 1–5 a Dodatky (ed. J. Balhar). Praha: Academia, 1992, 1997, 1999, 2002, 2005, 2011.
- DOLÁKOVÁ, N. 1994. Na skok v Moldávii. In: *Večerník Praha* č. 5, s. 7.
- DORAZÍN, M. 1993. Zapomenutí krajané. In: *Lidé a země* č. 7, s. 440–441.
- DUCHÁČKOVÁ, K. 2011. Česky mluvím odmala. In: *Respekt* č. 22, s. 80.
- GRACIANSKÁ, N.N. – ZELENČUK, V.S. 1974. Etnografické zvláštnosti českého obyvatelstva ve vesnici Goluboje v Moldavské SSR. In: *Český lid*, 61 č. 3, s. 176–180.
- HAKENOVÁ, B. 2015. *Jazyk české menšiny ve vesnici Repinka na Sibiři*. Diplomová práce. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
- Interní materiál pro potřeby nahrávání českých zahraničních společenství*. 2016. Rukopis. Praha: ÚČJTK FF UK.
- JANČÁKOVÁ, J. – JANČÁK, P. 2004. *Mluva českých reemigrantů z Ukrajiny*. Praha: Karolinum.
- (k.o.) 1990. Mezi Dněstrem i Prutem. In: *Naše rodina* č. 23, s. 3.
- KARAS, F. 1937. *Československá větev, zapomenutá nebem i zemí I.: Čechové v Rumunsku*. Praha: Spolek Komenský.
- KLÍMA, S. 1925. *Čechové a Slováci za hranicemi*. Praha: J. Otto.
- KOKAJSL, P. a kol. 2009. *Krajané: Po stopách Čechů ve východní Evropě*. Praha: Za hranice – Společnost pro rozvojovou spolupráci při Provozně ekonomické fakultě ČZU v Praze.
- KRIST, J.M. 1999. Nufărul Alb. In: *Národopisná revue* č. 3, s. 175–176.
- LAMPRECHT, A. a kol. 1976. *České nářeční texty*. Praha.
- Lidová kultura*. 2007. Věcná část O-Ž, sv. 3. Brno: Mladá fronta.

- LUDEK, J. 2020. Návrátová migrace, reemigrace nebo etnická návratová migrace? Potomci krajanů ze západní Ukrajiny a z jižní Moldávie a jejich důvody migrace do České republiky. In: *Český lid* č. 2, s. 211–229.
- MIČKA, I. 2011. *K Čechům Moldávie*. Rakovník: Rabasova galerie.
- MIKOLÁŠ, R. 2006. Činu vlastně moc neznáme. In: *Lidé a země* č. 6, s. 64–67.
- MITREGOVÁ, M. 2009. *Historie Hodonic*. Hodonice: Petr Brázda.
- MYKHAYLOVA, K. 2006. *Mluva Čechů v Čechohradě na Ukrajině a její vztah k východnímu českému nářečí*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita.
- PLUHÁŘ, R. 2019. O životě v Moldavsku a návratu do Čech. In: *Zprávy z České* č. 5, s. 1–12.
- PROCHÁZKOVÁ, P. 2014. Konec českého „breptání“ v Moldavsku: reportáž z obce, kde Češi vymírají. In: *Lidové noviny* č. 27, s. 7.
- SKORVID, S. 2016. Czech immigrant dialects in the Northern Caucasus and Western Siberia. In: *International Journal of the Sociology of Language* 238, s. 127–143.
- SKORVID, S. 2017. A nejčkyn ešče neco vo češskym jazyku na Kaukázoj i ponad Irtyšem. In: *Struktura v jazyce, jazyk v komunikaci* (ed. O. Uličný). Liberec: Technická univerzita, s. 161–172.
- SKORVID, S. 2018–2019. „I voni se tadle zrouna čtyři člověka vostal...“ aneb Češi na samotě u Majkopu (a jinde). In: *Český jazyk a literatura* 69 č. 5, 224–232.
- SKORVID, S. 2021a. České modlitby a písně psané cyrilicí ze severního Kavkazu a Sibiře. In: *Slavia* 3 č. 90, s. 276–289.
- SKORVID, S. 2021b. „Furt to jde, počat, nekončívá se to...“ O vývojových inovacích v českých nářečních varietách v Rusku. In: *Naše řeč* 104, č. 5, s. 311–321.
- SKORVID, S. 2023. Этнолингвистические наблюдения над материалами исследования чешских переселенческих сообществ в России. In: *Слово и человек: к 100-летию со дня рождения академика Никиты Ильича Толстого* (ed. С.М. Толстая). Москва: Индрик, s. 511–523.
- SKORVID, S. 2024. *České etnojazykové ostrovy v Rusku na počátku 21. století*. Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky. Praha: Nakladatelství Karolinum.
- ŠMOLDAS, M. 2008. *Etnická identita moldavských Čechů*. Bakalářská práce. Pardubice: Filozofická fakulta Univerzity Pardubice.
- ŠTĚTINA, J. 1990. Vzpouza Gagauzů. In: *Lidové noviny* č. 3, s. 6.
- SUKHANEK, O. 2014. *Jazyková situace v původem českých komunitách na Jižní Ukrajině (zejm. na Krymu a ve vesnici Novgorodkovka)*. Diplomová práce. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
- ŤAŽKÝ, L. 1965. *Ámenmarijá*. Praha: Naše vojsko.
- ULBRICH, J. 2007. *Subsistenční techniky českých krajanů v moldavském Goluboje*. Diplomová práce. Pardubice: Filozofická fakulta Univerzity Pardubice.

VACULÍK, J. 1997, 1998. *Dějiny volyňských Čechů. I–II*. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel.

VACULÍK, Jaroslav, 2000. *Dějiny volyňských Čechů. III*. Brno: Masarykova Univerzita.

VACULÍK, J. 2009. *České menšiny v Evropě a ve světě*. Praha: Libri.

VÍŠEK, Z. 2015. Češi ve Vojvodině. In: *Listy* č. 1, s. 47.

Elektronické zdroje

Comunitate de Cehi. 2022. Reportáž moldavské televize JurnalTV. Dostupné z <https://www.jurnaltv.md/news/b32022045fde180a/comunitate-de-cehi-la-sudultarii.html?ysclid=lvwlex2w6n91242313>

Oficiální webová stránka moldavského sčítání lidu z roku 2004: https://statistica.gov.md/ru/demograficeskie-nacionalnye-yazykovye-i-kulturnye-xarakteristiki-52_3669.html

Oficiální webová stránka moldavského sčítání lidu z roku 2014: <https://recensamint.statistica.md/ru>

Portál Hospodářská a kulturní studia Ekonomické fakulty České zemědělské university. Moldávie: <https://www.hks.re/wiki/moldavie>

První všeobecné sčítání lidu Ruské říše z roku 1897. Besarabská gubernie: https://rusneb.ru/catalog/000200_000018_v19_rc_1629427/

Ružbatský, R. 2011. Holuboje, česká vesnice v Moldavsku. Dostupné z <https://www.youtube.com/watch?v=Aix8R3-8D-U>

Štráfěldová, M. 2006a. Po 2. světové válce Češi v moldavském Holuboje umírali hladem. Dostupné z <https://cesky.radio.cz/po-2-svetove-valce-cesi-v-moldavskem-holuboje-umirali-hladem-8612359>

Štráfěldová, M. 2006b. V moldavském Holuboje udrželi čeští krajané dávný posvícenský zvyk. Dostupné z <https://cesky.radio.cz/v-moldavskem-holuboje-udrzeli-cesti-krajane-davny-posvicensky-zvyk-stinani-8613884>

Stránka “Holuboje” na portálu Mapa paměti Volyňských Čechů: <https://www.volynaci.cz/obec/1004/>

Vašíček, R. a kol. 2008. Na cestě po Moldavsku. Dostupné z <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1185966822-na-ceste/208562260120032/>

Web gymnázia "Iaroslav Hašek": <https://gim-huluboaia.ucoz.net/>

6. Přílohy

Příloha č. 1 – Informovaný souhlas

Přihláška k účasti

na magisterské práci **Česká mluva obce Huluboaia v Moldavsku**
a ve výzkumu **Korpus krajské češtiny**

A. Informace o cílech a průběhu

Cílem obou projektů (**Česká mluva obce Huluboaia v Moldavsku** a **Korpus krajské češtiny**), které jsou realizovány v rámci Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, je vytvořit databázi rozhovorů s krajany žijícími trvale mimo Českou republiku. Tato databáze má sloužit výhradně k vědeckým a pedagogickým účelům. Účast v této studii nemá pro konkrétní mluvčí žádné individuální přínosy, nicméně nám poskytne možnost lépe porozumět tomu, jak vypadá čeština českých mluvčích trvale žijících v zahraničí, jaká jsou její specifika, nakolik ji ovlivňuje majoritní jazyk a podobně. Účast v projektu nepřináší větší riziko než běžná každodenní činnost. Cílem studie není zjišťovat individuální schopnosti jednotlivců, ale sledovat typické jazykové chování jednotlivých mluvčích.

Originální audionahrávky budou v původní podobě uchovávány v neveřejné databázi. Můžete udělit souhlas s jejich omezeným zpřístupněním dalším registrovaným badatelům. Audionahrávky jsou určeny k přepisu. Na jejich přepisu se budou podílet další osoby (především studenti Filozofické fakulty Univerzity Karlovy), které budou zavázány k mlčenlivosti o osobních a citlivých údajích z nahrávek a budou informovány o neveřejnosti nahrávek. **Anonymizované přepisy** budou uchovávány a **zveřejněny k širokému užívání** pro badatelské a výukové účely. Anonymizace bude spočívat v odstranění všech osobních či citlivých údajů, které se v nahrávkách případně objeví, jako jsou jména, adresy a jakékoliv další údaje, které by mohly vést k identifikaci zúčastněných jednotlivců. Všechna data budou uchovávána po dobu neurčitou.

Účast ve studii je dobrovolná a souhlas s účastí může být do okamžiku dokončení nahrávání kdykoli odvolán. Publikace výsledků analýz uskutečněných s těmito daty bude vždy prováděna tak, aby se vyloučila možnost identifikace jednotlivých účastníků.

Podepsanou *Přihlášku* si ponechává Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, pro své potřeby dostane účastník výzkumu kopii.

V případě jakýchkoli dotazů je možné obrátit se na kontaktní osobu podílející se na výzkumu Grigoryho Markadeeva.

Děkujeme za spolupráci!

Grigory Markadeev

Ústav českého jazyka a teorie komunikace FF UK

e-mail: markadeevmf@gmail.com

tel.: +420 721 847 913

B. Informovaný souhlas s účastí ve výzkumu a se zpracováním osobních údajů

Potvrzuji, že jsem se seznámil/-a s informacemi o cílech a průběhu projektů **Česká mluva obce Huluboaia v Moldavsku** a též **Korpus krajské češtiny** na straně 1 této *Příhlášky* (dále též jen „výzkum“), že souhlasím s účastí své osoby v tomto výzkumu a že souhlasím

- se zpracováním a uchováním základních osobních údajů (jméno a kontakt) ze strany Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, a to pro účely zpracování dat vzešlých z výzkumu, pro účely případného kontaktování z důvodu zpracování dat vzešlých z výzkumu či z důvodu nabídky účasti na obdobných akcích a pro účely evidence a archivace;
- v rámci výzkumu s pořízením nahrávky rozhovoru a s jeho neveřejným uchováváním na zabezpečeném serveru Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze;
- s volným zveřejněním anonymizovaných přepisů audionahrávek pořízených v rámci výzkumu doplněných o věk a další základní údaje pro badatelské a výukové účely.

Dále prohlašuji, že

- souhlasím/nesouhlasím (nehodící se škrtněte) se zpřístupněním původních audionahrávek pořízených v rámci projektů **Česká mluva obce Huluboaia v Moldavsku** a **Korpus krajské češtiny** bez anonymizačních úprav, jinak uchovávaných neveřejně na zabezpečeném serveru Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, registrovaným uživatelům a s umožněním jejich dalšího zpracování pro badatelské a výukové účely třetími osobami.

Potvrzuji, že jsem si vědom/-a toho, že mám právo žádat odstranění dat vzešlých z výzkumu, nebo jejich části, a svých osobních údajů z neveřejné databáze spravované Filozofickou fakultou Univerzity Karlovy v Praze. Jsem si také vědom/-a toho, že jakmile dojde ke zveřejnění dat, není již možné požadovat jejich zneveřejnění (nelze zajistit odstranění všech případných kopií dat u různých uživatelů).

Prohlašuji, že jsem seznámen s právy týkajícími se přístupu k informacím a jejich ochraně podle § 12 a § 21 zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Prohlašuji, že výše uvedené souhlasy poskytuji na dobu neurčitou.

Účastník výzkumu

Jméno a příjmení:

Dne:

Podpis:

Kontakt:

Za Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze

Jméno a příjmení:

Dne:

Podpis:

Kontakt:

Příloha č. 2 – Průvodní formulář k nahrávání v tradičních společenstvích

Nahrávající si s sebou vezme dostatečné množství formulářů. Formuláře vyplňuje nepozorovaně, v žádném případě ne před samotným nahráváním. Ideálně využívá údaje z nahrávek, další údaje lze doplnit.

Nejprve uvede jméno mluvčího, poté orientační věk (není-li znám přesný), poté výzkumné místo a vzdělání mluvčího (orientační, uvést ale, zda bylo realizováno v češtině; lze rozvést). Následně zaškrtně podle svého odhadu jeden stupeň na škálách schopnosti rozumět češtině a schopnosti mluvit v češtině.

Do tabulky A u příslušného rodinného příslušníka uvede jméno, mateřský jazyk (v případě dvou jazyků uvede oba), etnicitu (Čech vs. ...), frekvenci kontaktu (jak často se nahráváný mluvčí s tímto rodinným příslušníkem setkává či (v případě úmrtí) setkával), jazyk(y) kontaktu (jakým jazykem či jakými jazyky spolu hovoří). Prázdné řádky lze použít pro další důležité rodinné příslušníky (podle zvážení nahrávajícího). Pokud nějaká položka v tabulce A není pro mluvčího platná (například nemá švagra), pak do kolonky jméno uvést NA a zbytek proškrtnout.

V tabulce B se pracuje s generacemi **etnických Čechů** v daném společenství. Jde o to, jak často je nahráváný mluvčí v kontaktu se stávajícími generacemi a jaký jazyk či jaké jazyky používá při kontaktu s těmito mluvčími. Pozor, nejde o rodinné příslušníky, ale o mluvčí mimo danou rodinu. Pokud by se snad mluvčí nestýkal s etnickými Čechy či Češkami v jedné z generací, pak do kolonky frekvence kontaktu napsat NA a kolonku jazyků proškrtnout.

Obecným cílem je zjistit maximum. To může být v terénu různě komplikováno. V případě různých nesnází je třeba soustředit se na nejbližší příbuzenstvo a na tabulku B.

Navíc:

jak jim byla čeština předávána?

Účastnili se někdy nějakého vyučování češtiny?

Byli někdy v ČR (kdy, kolikrát, kde)?

Čtou česky (co, jak často, jak se k tomu dostanou)?

Jakou roli v udržení češtiny hrála/hraje víra:

- zpívá se někdy česky v kostele
- jezdí tam faráři z ČR - odkdy, kdo tam působil jak dlouho apod.,
- mají nějaké české kancionály
- káže se někdy česky, modlí se česky apod.

Jméno:

Věk (stačí orientačně):

Místo:

Vzdělání:

Schopnost rozumět češtině: velmi špatná – spíše špatná – jakžtakž – spíše dobrá – velmi dobrá

Schopnost mluvit v češtině: velmi špatná – spíše špatná – jakžtakž – spíše dobrá – velmi dobrá

TABULKA A	jméno	mateřský jazyk	etnicita	frekvence kontaktu	jazyk(y) kontaktu
dědeček					
babička					
otec					
matka					
sourozenec 1					
sourozenec 2					
sourozenec 3					
dítě 1					
dítě 2					
dítě 3					
tchýně					
tchán					
strýc 1					
strýc 2					
teta 1					
teta 2					
bratranec 1					
bratranec 2					
sestřenice 1					
sestřenice 2					
neteř 1					
neteř 2					
synovec 1					
synovec 2					
švagr 1					
švagr 2					
švagrová 1					
švagrová 2					

TABULKA B	frekvence kontaktu	jazyk(y) kontaktu
Nejstarší generace – ženy		
Nejstarší generace – muži		
Střední generace – ženy		
Střední generace – muži		
Nejmladší generace – ženy		
Nejmladší generace – muži		

Příloha č. 3 – Fotografie

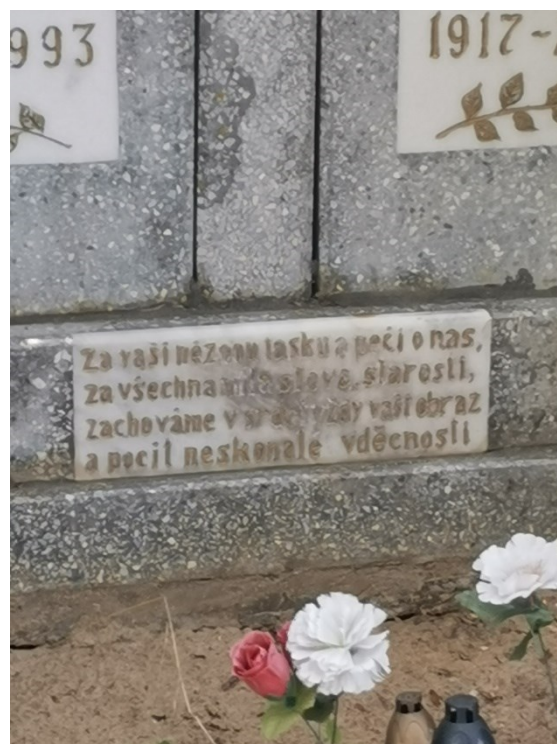
Pomník obětí 1. světové války

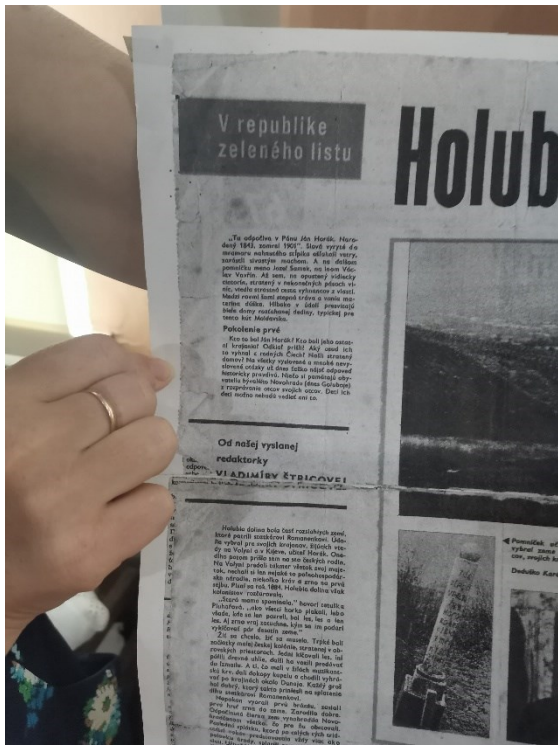
Pomník obětí 2. světové války

Nápis na náhrobku 1

Nápis na náhrobku 2

Článek o vesnici 1

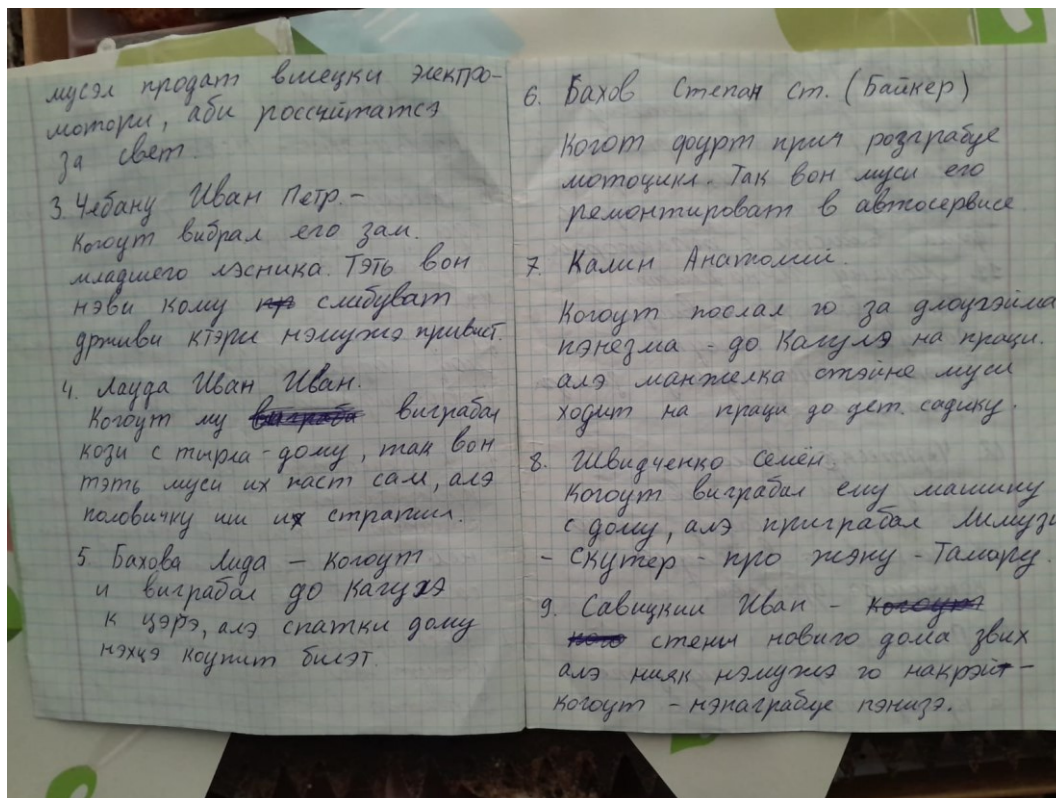
Článek o vesnici 2

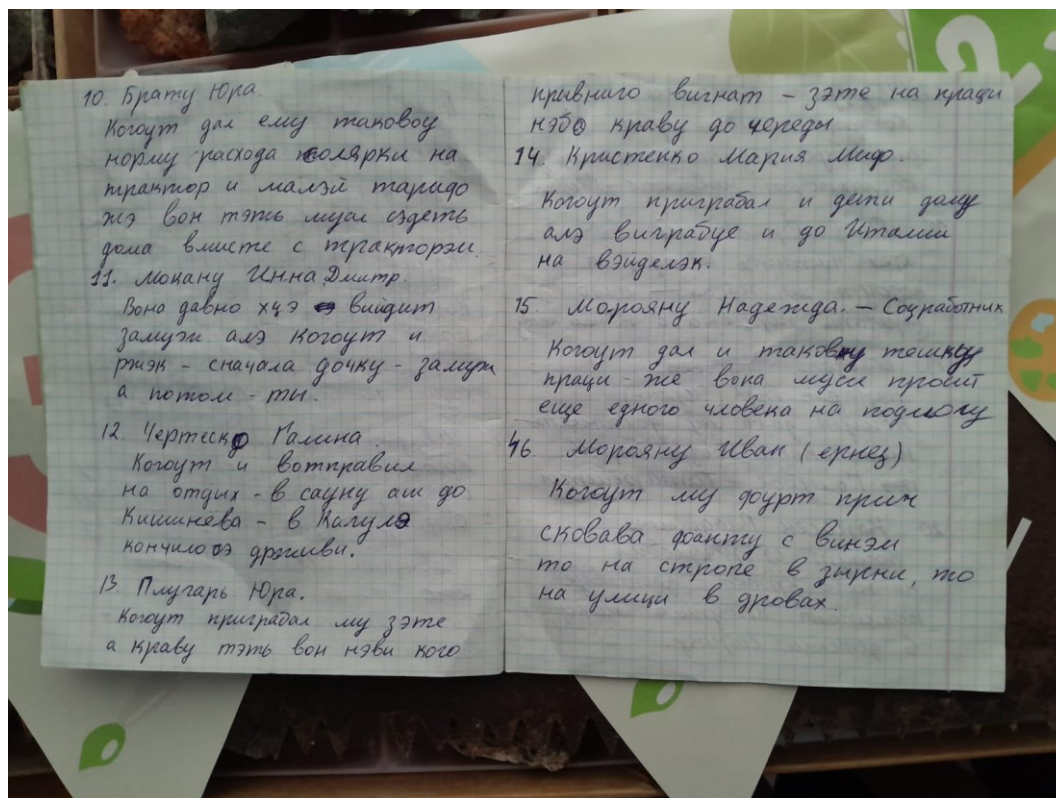
„Čihlička“

Vánoční dekorace

„Ortel“ 1

„Ortel“ 2

Primarije

Místnost kroužku českého jazyka Novohrádek

Příloha č. 4 – Ukázky přepisů

Fragmenty záznamů z roku 2023

Respondentka R

1) O náboženství

mi sme kat'olik'i.. já ka.. sme kato.. smé í pravosl'avnyje kat'olik'i no Vánoce držíme jak ə katal'ičesk'i / to j.. ah'a vot to je taki r'ilig'i'ozna kniška í [...] 'i u mne jix je nekolika / í ə bili knišk'i kerí četli imen:o¹ gd'iš ə um'ir'al čilov'ek i d'áli vjencečk'i / pšixázeli / i bila babička Olga / to co si ja pamatuju / bila babička Uolga vona pšixázela vona četlá modlidbi / fšexni se módlili se gd'iš nada bilo d'it² ə gd'iš n'a krxou d'it taki se modlili spivali pisnički / mi i teŕki spivame jesli umžel Čex nebo Češka tak mi taki spivame pisnički (*nesrozum.*) pisnički í ə vot u n'ašej jednej vot t'otki³ / vona taki je Češka / 'u ni maminka Češka / sestšeniča mej maminki / i vot ə a daže⁴ i vloňi / jo / i vloňi sme / u n'as jedna Češka umžela taki i mi sme vloňi pšixázeli sme večir spivali sme 'u ni dva večera í potomej na k'rxov'e sme taki spivali gdiš ji poxovávali / naši / žíct že to je jakobi katoličeski / no naše pravosl'avnyje ba'uški voňi k tomu se rovne vodnášeji⁵ tam (*nesrozum.*) jak pjekne že vi tak spívate že to je heskə

¹ právě ² bylo třeba jít ³ tety ⁴ dokonce ⁵ pravoslavní kněží jsou k tomu shovívaví

2) Přípravy na stínání kohouta

'u naz b'il kohout [...] to jest takovej svatek kerej museli fšexki pšijd'it / i neš¹ uoňi xod'ili z'e dvora d'o dvoru tim časem sami stári² lid'i / tam vozrast asi pos'le p'it'id'is'it'³ i víc / uoňi se seb'irali v muz'ik'álce⁴ / 'u nas je muz'ik'alka / i tam psali uortel proč nada zabit kohouta co co uon takowihou ud'ál / i uoňi pr'o každiho⁵ gdo v'e vesničci žil něco psali no psali to tak ab'i to b'ilo i vopravdu i nu ab'i s toho se fšexni se smali i ab'i pr'o koho psáli ab'i on taki se nerozlobil í pšijmul to jak ə jak šutka⁶ / i vot voňi psali psali / gdiš voňi to fšexno končili psát / voňi psali to (*nesrozum.*) za stak'ankəm⁷ vína / potomej ə nevim / se gdi to je / to je dvanáctej rók / a / tadi psali / to je p'ič'at'⁸ našej novohr'ackej novohr'ackej kop'ii / á (*nesrozum.*) stárej / nu vopš'em⁹ brali stakanek vína í von uš tam mňel ten stakanek vína mňel uot / uot tak on'o / jo // tadi jenom p'o ruski / a nu taki n'a českim / nu i vot pru k'aždiho psali napr'im'er¹⁰ Bártaš Varv'ára kohout vibrál ji n'a dolžnosť zafp'očti¹¹ a manželá d'o B'e'lc ná ňiapr'id'il'on:əje vr'em'a¹² / nu taďi tak i p'o ruski i p'o česki / nu dživ i n'a českim b'il uortel / nejenomej n'a českim / a potomej i tak i tak / í potomej zaxázeli s kohoutem do každiho dvóru

¹ zatímco ² nejstarší ³ ve věku po padesátce ⁴ scházeli se v hudební škole ⁵ o každém ⁶ žert ⁷ u skleničky ⁸ razítko ⁹ zkrátka ¹⁰ například ¹¹ zvolil do funkce vedoucí pošty ¹² na neurčitou dobu

Respondentka L

1) O vztahu Čechů k práci a k jídlu

ja dicki říkám že tadi naše Češi kerí v Holuboj bili / kolik ja vod znam nu nejspiš neňi žadna práce takova keru bi voňi neumňeli ud'elat / ruki u ň'ix rust'ut s toho místa co nada¹ / nu fšexno umňej ud'elat / i í naučit ňekoho i vištr'ikovat i viháčkovat i fkusno² dobře uvařit abi to bilo dobri / i i fšexno fšexno upořádat abi nič nepropadlo³ / vot to Češi tadi vot ták vot u nas / fšexno / í jesi bil ə nu jak mi sme mňeli ti xatu i plani⁴ / zem vedle xáti / u Češu se dicki bilo to pu dru.. nu po

druh'omu⁵ neš u druhejx / protože u Čěšu / jak / to nebilo abi tam nemňeli rajčata posázeni abi tam nemňeli petržel posázenou abi kopr tam nerost abi c'ibuli doma nemňeli nu takovi ne-bi-lo nebilo / a 'u druhejx 'u Moldovanú 'u Xaxlú⁶ / 'u ňix nasázeli kokořici vokopali jednou i fs'o / uvařili boršt / mamalíku i ňaki tam maso nebo co / to bilo jídlo / a tadi v Holuboje v'ot Čěxu se naučili vařit i Ukr'ajinci i Moldovaňi i teťka voňi fšexni umňeji pict koláče / tadi co co bili tadi fšexni oňi umňeji pict koláče / voňi umňeji vařit políũku českou ne takovou jak teťka f Čěxáx sem jedla / fšexni tak ti sup p'ur'é⁷ / gde to tam fšexno pšemixaj / kaše to je / a u nás se tadi políũka počítala⁸ vona musel bejd bul'j'on / to musela bejt slepice nebo hovjezi políũka vařená na m'ed'len:om⁹ ohň'e abi tam bilo to ə prozra'čni fšexno / a pak se do toho pouš':el¹⁰ vařil se rejš / zláš': / jeslis to vařil políũku s hovjezim značit tam se važila kóst' / paks to musel fšexno próced'it a potomej tam pust'it ten cérel tu mrkvičku abi vona bila cela tu cibulku abi bila cela pak tam vot vaři to zvlaš' rejš / tu rejš musel umejt abi vona nebila ə vot toho / oj / p'o ruski p'o česki jak to / kraxm'al¹¹ / abi vona nebila mutna¹² / i pak to do talíře dali si trošku tej rejže nalili tej políũki / o to bila políũka / a teťka sem bila f Čěxáx políũki políũki ve fšex tex restauracijax gde to tam mužěš se najíst kolem ə dávaj polivka sup p'ur'é / vona to je jako sous¹³ ňákej / i takovi / a mi takovi políũki tadi nemáme / políũka u nas musi bit políũka / tagže vařime i knedliki i s kaxnou i s vepšovým masem í d'eláme i šklubánki d'ela.. tak mi tadi važime vot Čěši

¹ mají zlaté ruce ² tak, aby to chutnalo ³ aby nic nepřišlo nazmar ⁴ pozemky ⁵ jinak ⁶ Ukrajinců ⁷ pyré polévku ⁸ byla v úctě ⁹ na pomalém ¹⁰ dával(a) ¹¹ škrob ¹² aby v tom nebyl zákal ¹³ omáčka

2) O Velikonocích

mi sme taki bili ate'jisti / nó hdiž bila vot u Ruskejx je Páska / jo tadi v Mold'avii Páska to je Velikonoc / Velikonoc to je samej velkej svatek / 'u nas u Č'ešu nejvjetši svatek v roku jakej je? [...] Vánoce / a tadi v Mold'avii tadi je nejvjetši svatek v roku / tá taki svatkujou Vánoce í písňički spívaji i xoďej s tou zvjézdou¹ tadi i xoďej s tejma dárkama tejma kolákama² / tadi to pečou to fšexno / tak no nejhlavňeji svátek je tadi v Holuboj 'u Ruskejx u 'u Moldovanu 'u ňix je nejhlavňeji to sou Velikonoce / í mi na Velikonoce maminka ə doma ə taťinek se zlobil vona nemohla aňi upict i ə nu tí mi sme tadi pekli nazívaj to páska / takowi jako ə t'esto se d'elá jako n'a koláče dopust'im³ nu pasi.. peče se to takovi xlebički / xlebički páska to menujou a p'o ruski kulič'i to menujou / í maminka taťinek se zlobil aňi to nemohla pict / no ona mu řekla ja mám d'eťi a d'eťi co budou xoďit i zahlížet každimu do hubi / ať to maj doma i budou to taki jíst / i vajíčka barvila / nu i svatkovali sme tu Pásku taki / no fšexni Pásku svatkovali tři dni a mi sme uš f pond'eli uš nesvátkovali jenomej v ned'eli / nu a mi sme i tak každou ned'eli xoďili g babice g d'edečkoj nášščevou i n'a besedu i to bilo to se neosužd'alo⁴

¹ hvězdou ² koláči ³ dejme tomu ⁴ neodsuzovalo

Respondentka D

1) O hostech z Čech

voňi pšivezli jak pod'arək¹ eťi Lego pro takovi d'et'i í [...] sami sou učitelí i voňi uod dawejte budeme s vámi ə nu kak abm'en opytəm² / ba / já sem dala adr'es / voňi napišou mňe í votpovi / voňi tadi spáli u nas / voňi bili s mašinou³ i troje d'et'i i já jim taki žekla sem / tadi u nas je xostel mužete tam ə / ne ne u naz d'et'i sou d'ivoki ne ne / voňi tam fšexno pševráťej i taki to bilo / bi.. bila mašina jedna spot kola (*nesrozum.*) nu i jedna pšez vokno jedna z bah'ážňiku⁴ / ó né voňi tadi dum rozbijou / ona ne ne ne naši sou d'et'i d'ivoki / nu ras sou d'ivoki / i oňi spali tadi və na 'ulici svoji mašinou d'et'i v mašine spali a voňi f tí jak pitle mňeli spál'ni⁵ / i voňi spali tam

¹ dárek ² výměna zkušeností ³ autem ⁴ v kufru auta ⁵ spací

Respondentka B

1) O zimních svátcích

B: gdiš je novej rok / mi sme xod'ili gdiš sme bili d'et'ima / i teťka xod'ime / teť nevim / i teťka říkam / xa xa / mlatši xod'ej k'e starším / nu to jest' mi xod'ime ke svim tétám ród'ičům kmóťsė / xod'ime prvňiho čisla prvňiho janvar'a / janv'ar'?

T: Leden.

B: prvňiho ledna jo prvňiho ledna jo / mi xod'ime k'e fšem i mi sme žikali vinčujeme / takovi slovo nejňi f českim / mi sme tag žikali / vinč / vinčuvali sme

T: Pozdravovali.

B: pozdravovali sme / d'et'i naše i mi fšexni xod'ime uot xati uod doma k domu / i říkali sme jag basňički / vot takovi jo / d'et'i žikali sví / mi sme říkali svoje / nu a já uš sem teťka stará i stejňe du í / mňe tak nepust'ej / ja sem přišla i musim žikat / tak vot si stoupnu jak mali d'et'i i načinám říkat xa xa [...] takovi uod básňički sme říkali fšexni mi i d'et'i i fšexni / a malim d'et'im se dávalo za to peňize nebo kanf'eti¹ a nám ňic / ňic / pozdravujem / pozdravujem sed'eli sme z'a stolem pili sme a jedli / uš teť k nám xod'ejí d'et'i

T: Taky je něčím pohostíte?

B: jo jo / bilo to tak / tag bilo jo / to uš votxázi p'o trošku / porat xťeli vrát'it ti Tši krále / Tši krále / možna ješče se f Česku vostalo ňehde / v nákejx vesňicix / a u nás tadi to bilo a š':as ňet nav'ernə² [...] d'elali sme Tši krále / já sem jeden rok xod'ila z d'et'ima / mi tši kralóve deme k vám / mi tši kralóve de.. / a gdiš vodexázime psali sme tam tši ti písmena n'a plot'e / lid'i čekali smáli nu kak³ / bili rád'i / taki nam dávali ňaki tam bombóni ti / co mňeli / peňíze / ó mi sme říkali mi deme z dáleka (*nesrozum.*) a ešče mame d'it dáleko i museli dát nam peňíska / jo nu da to Tši krále bilo jo / a máminka vipra^uvala to ja nevim / nevim ňic / a máminka vipravuje že bilo medvjeda i voňi jakis jivó strojili⁴ i von tam xod'il / C'ikán bil i medvjete / to bili v.. dospjeli i voňi xod'ili k.. p'o domam / nu k svím k pšíbuznim i tám / šut'ili ja ňe zn'aju⁵ [...] ten Cikán mňel ruki f sazix i ix tam že eta / nu tak ti d'et'i pomaže žika / nu něco takovi bilo

¹ bombóny ² teď asi ne ³ jak ⁴ nějak ho oblékali ⁵ žertovali, já nevím

Ze záznamů M. Štráfeldové z roku 2006

Rozhovor s respondentkou A. R.³⁹

T: Vy jste vnučka prvního učitele zdejší české školy?

A. R.: ə múj prad'edeček ə pan Horák / von bil první učitel českéj školi / babička vipravovala že ešče diš [...] pšejeli sem / diš načali tadi stavit si staveňi / a z d'eťima / fšechno vobedli se xazajstvem¹ / tak rod'iče stejne učili d'eťi dóma / voňi d'iš pšejizd'eli tak mňeli trošku kňich s sebov í učili d'eťi / a pak se domluvili fšexni i vistavili staveňi hde bila škola / gde se vučili d'eťi / kňihi jim přivážel konsul / s Rumunška přivážel / bejval

T: Kdy tady vznikla první škola, víte ten rok?

A. R.: ja vím, že babička žikala že se svim d'edem postavena škola bila i vedle ňi sázeli stromi topoli / to bilo řisic vo.. řisic vosums'ed devadesat vúsmej rok / tak vona mňe řekala [...] škola bila menčí / vod² dřiv bila ta škola ve vesňici de teřka votkrili hudebňi školu / a pozd'ejc už zd'ez'³ bilo víz d'eťi [...] nu potom už d'eťi bilo vic i postavili ešče jednu školu / tadlet'a / vot jak je / na tej straňe napr'ot'iv postavili če.. to uš čisťe nazivali česku školu postavili protože ə nemohli abi d'eťi xod'ili celej deň ve v'esňici / nada bilo d'eťim d'elat / tak postavili česku školu i uš tam bila česka škola / deťi se učili tám / ja s.. f tej škole druhej ja sem se učila / f tam'tej uš sme se neučili / vona bila uš stara [...] mi sme se uš učili n'a ruskim / protože uš to bilo pó.. dob'e hďiž bil Sov'eckej svas / á maminka má / to se učili fšexni / fšexno na českim se vučili

T: A kdy vznikla tato škola?

A. R.: tadlet'a? třicet let naspátki / f řisiz devec'et sedumdesát řístim roku

T: To už bylo za kolchozu?

A. R.: jo / to z'a kolxos uš postavili školu z'a kolxos / nu mi sme vot letos / desátího po ruski s'inf'abr'a / zapomňela sem jak po česki [...] desátího záři třicet let / bilo škole jak postavili / zašli⁴ sme do tatej školi

T: Bývalo tady hodně dětí?

A. R.: tadi blo hódne d'eťi / bilo do sto sedumdesát / sto vosumdesát / a teřka uš / d'eťi je míň / teř máme jen sto desed d'eťi / f klasax⁵ je málo / máme devjet klasu / máme f prvním klasu dvanáz d'eťi ə f / devátim deset / nu jak / kolika se jich nabírá⁶ na ten rok

T: A učí se tady české děti češtinu?

A. R.: teř se zase vučej / já sem to žekla vam že sem dlouho vedla / do dv'et'ys'ičnəho roku⁷ ja sem dlouho vedla českéj jazyk / ale di se končili ur'oki⁸ / tak sem p'o vobjed'e z d'eťima se zajímala⁹ / nu pak to pro mňe bilo řeško / sem to nexala / nemohla sem / a teřka zasej uš je mlada učitelka i vona taki vede českéj z d'eťima

T: Z čeho jste tu češtinu tenktát vy učila?

³⁹ První verzi přepisu pořídila v roce 2018 Domnika Kotrbatá v rámci blokového semináře S. Skorvida. Pro účely této diplomové práce jsme její přepis znovu konfrontovali s nahrávkou a zkorigovali.

A. R.: ja? sama sem viučila¹⁰ / po tem kniham kerí mi babička nexala / po nim sem viučila / a potom má tcera uš f K'išňov'e končila¹¹ takí učitelkov í tam trošku ona xod'ila / tam je taki katoli'českaja cirkva / ksenzu xod'ila i vod něho knihi mi přivezla i uš po tim kniham ja sem (nesrozum.) a pak sem bil'á taki na jeden mňesic v Dobrušce sem bila [...] jo / tam sem bila celej mňesic / potom sem přijela i uš sem mňela s čím pracovat / a potom pšiváželi nam taki razni¹² knihi i abecedi máme i fšexni pro třeťi štvrtu pátu třídu / sídmu vúsmu třídu / rázni dávali nam knihi / máme to / tagže teťka múžou pracovat

T: A jak čeština zdejšími dětem jde?

A. R.: pjekně im de / pjekně / vot tati d'eťi kerí ste dneska vid'eli že spívali a tancuvali / tam moc málo je Čexov / vapš'e¹³ abi mi sme tak s vámi vzali / ja vam řekla čisto gdo je Čech / teťka málo ve v'esnici takovejx / uš starši mího vozrastu ešče najdeme tam a druhí uš sov smíxani / nejsov čistí Čexi

T: To znamená, že na ty hodiny češtiny chodí nejenom české děti?

A. R.: jo / to sov i Moldavaňi sov i Ukr'ajinci sov i Rúske sov i Bolh'ari i / u 'nas jaki xcete naciaň'al'ňast'í¹⁴ sov

T: A učí se česky?

A. R.: učí / učej českej / maj ho rád'í protože nu / i písnički se jim líbjej i spívaj i hri rázni i fšexno jim líbi se to

T: A mluví se česky v takových rodinách, kde jsou Češi?

A. R.: jó / mluvjej doma česki fšexni / já s mejma d'eťima mluvím po česki / fšexno po česki / manžel můj je sám Ruskej a mluvime mi po česki z d'eťima / voňi taki 'u sebe mluvjej po česki / ne abi / votalo se ten jazyk / nu jak / každej musí vít svejx¹⁵ / svu rod'ínu / votkuť je i gdo je / tagže mluvjej po česki

¹ dali dohromady hospodářství ² tedy ³ zde ⁴ vkročili ⁵ ve třídách ⁶ přijímá ⁷ do roku 2000 ⁸ vyučovací hodiny

⁹ pracovala ¹⁰ naučila jsem se (respondentka nerozuměla otázce) ¹¹ vyučila se ¹² různé ¹³ vůbec ¹⁴ národnosti

¹⁵ znát své